

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANKARA İL MERKEZİNDE OKUL ÖNCESİ
ÖĞRETMENLERİN ÇÖLYAK HASTALIĞI BİLGİ DÜZEYLERİ
VE İLİŞKİLİ ETMENLER

Gürcühan FİDAN

HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ ANABİLİLM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF.DR. DENİZ ÇALIŞKAN

ANKARA

2021

Etik Beyan

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum “**Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyleri ve İlişkili Etmenler**” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir. Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin

Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

KABUL VE ONAY

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	viii
Şekiller	ix
Çizelgeler	x

1. GİRİŞ

1.1.Genel Bilgiler	2
1.1.1.Tanım	2
1.1.2.Tarihsel Gelişim	2
1.1.3.Epidemiyoloji	4
1.1.4. Patogenez	5
1.1.4.Klinik Özellikler	6
1.1.5.1. Semptomlar	7
1.1.6. Çölyak Hastalığının Klinik Sınıflaması	8
1.1.6.1. Tipik Çölyak Hastalığı	8
1.1.6.2. Atipik Çölyak Hastalığı	9
1.1.6.3. Sessiz Çölyak Hastalığı	9
1.1.6.4. Latent Çölyak Hastalığı	10
1.1.6.5. Potansiyel Çölyak Hastalığı	10
1.1.7. Çölyak Hastalığında Etkili Faktörler	10
1.1.7.1. Genetik Faktörler	10
1.1.7.2. Çevresel Faktörler	11
1.1.7.3. İmmunolojik Faktörler	11
1.1.8. Çölyak Hastalığına Eşlik Eden Hastalılar	12
1.1.9.Tanı ve Tedavi	13
1.1.9.1. Tanı	13
1.1.9.2. Tedavi	19
1.1.10. Türkiye’de Çölyak Hastalığı	21
1.2.Okul Çocuklarında Çölyak ve Eğitimin Önemi	22
1.2.1.Eğitim	22

1.2.2. Çölyaklı Bireyin ve Yakınlarının Eğitimi	24
1.2.3.Okul Öncesi Kurumlarda Çölyak	27
1.2.3.1.Yiyeceğe Erişim	31
1.2.3.2. Sosyal Etkinlikler	32
1.2.3.3. Psikolojik Durum	34
1.2.4. Çölyak Hastalığında Hemşirelik Yaklaşımı	36
1.2.5. Türkiye’de Çölyak Hastalığı ile ilgili Örgütlenme	38
1.2.6.Yasal Düzenlemeler	38

2. GEREÇ VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Tipi	42
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	42
2.3. Araştırmadan Dışlanma Kriterleri	48
2.4. Araştırmanın Hipotezleri	48
2.5. Araştırmanın Bağımlı-Bağımsız Değişkenleri	49
2.5.1. Bağımlı Değişkenler	49
2.5.2. Bağımsız Değişkenler	49
2.7. Ön Uygulama	54
2.8. Verilerin Toplanması	55
2.9. Verilerin Değerlendirilmesi	55
2.10. Verilerin Toplanması Sırasında Yaşanan Sınırlılıklar	56
2.11. Araştırmanın Zaman Çizelgesi	57

3.BULGULAR

3.1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sosyo-DemografikÖzellikleri	58
3.2.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtlar	62
3.3.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanları ve İlişkili Etmenler	85

4. TARTIŞMA

4.1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Değerlendirilmesi	103
4.2.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Değerlendirilmesi	105
4.3.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Değerlendirilmesi	108
4.4.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanları ve İlişkili Etmenlerin Değerlendirilmesi	114

5.SONUÇ VE ÖNERİLER	117
ÖZET	126
SUMMARY	128
KAYNAKLAR	130
EKLER	
Ek-1. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Dilekçe	137
Ek-2. Araştırmaya Katılma İzin ve Onam Formu	138
Ek-3. Veri Toplama Formu	140
Ek-4. Araştırmada Örnekleme Çıkan Okulların Listesi	149
Ek-5. Anket Uygulamasını Kabul Eden, Reddeden, Kapanan veya Anasınıfı Kapanmış ve Çalışmanın Henüz Yapılmadığı Okullar Listesi (n=98)	152
ÖZGEÇMİŞ	155

Önsöz

Bu çalışmada Ankara İl merkezinde Okul Öncesi Öğretmenelerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyi ve İlişkili Etmenlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmalarım boyunca benden yardımlarını esirgemeyen Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Meltem ÇÖL'e, Ankara Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Z. Ferda ÖZYURDA'ya, tüm özverisiyle yanımda olan ve desteğini her zaman hissettiğim tez danışmanım Ankara Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Deniz ÇALIŞKAN başta olmak üzere, Ankara Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri ve çalışanlarına; araştırmaya katılan özel ve kamu okul öncesi kurum yöneticileri ve öğretmenlerine; çalışma boyunca sevgi ve desteğini hissettiren, hep yanımda olan kıymetli aileme;

Bu çalışmamda emeği geçen herkese sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

SİMGELER ve KISALTMALAR

AGA	Anti Gliadin Antikor
DM	Tip 1 Diabetes Mellitus.
EMA	Anti Endomisyum IgA
ELİSA	Enzyme-Linked ImmunoSorbent Assay
ESPGHAN	European Society for Pediatric Gastroenrerology, Hepatology and Nutrition (Avrupa Pediatrik Gastroenteroloji, Hepatoloji ve Beslenme Derneği)
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
HLA	Human Lökosit Antijen
IgA	İmmünglobulin A
IgG	İmmünglobulin G
İEL	İntra Epitelial Lenfosi
IFA	İmmuno Fluorescence Assey
IKY	İmmuno Kromatografik Yöntem
tTG	Doku trans glutaminaz
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
%	Yüzde
<	Küçüktür

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Çölyak Hastalığına Neden Olan Faktörler	6
Şekil 1.2. Çölyak Olgularında Buz Dağı Fenomeni	7
Şekil 3.1. Araştırmaya Katılan Ankara İl Merkezindeki Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puan Dağılımı	85

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1. Çölyak Hastalığında Kullanılan Serolojik Testlerin Güvenilirliği	15
Çizelge 1.2. Marsh-OberhuberEvreleme Sistemi	16
Çizelge 1.3. Ülkemizde Çölyak hastalığının Bölgelere göre Dağılımı	22
Çizelge 1.4. Glüten İçeren Ortak Okul Ürünleri	33
Çizelge 2.1. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Resmi Eğitim Kurumu İstatistikleri-Tüm İlçeler	43
Çizelge 2.2. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Resmi Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler	43
Çizelge 2.3. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Tüm İlçeler	44
Çizelge 2.4. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler	44
Çizelge 2.5. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Kamu ve Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler	45
Çizelge 2.6. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Kamu ve Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler	46
Çizelge 2.7. Araştırma Kapsamında İlçelere göre Örneklem Alınan ve Ulaşılan Okul ve Öğretmen Sayıları	47
Çizelge3.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı	58
Çizelge3.2. Araştırmaya Katılan Yaşa Göre Dağılımı	59

Çizelge 3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri 60

Çizelge 3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Çalışma Süreleri 61

Çizelge 3.5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kronik Hastalık Olma Durumları 61

Çizelge 3.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Öğrencilerinde Kronik Hastalık Olma Durumları 62

Çizelge 3.7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Özellikleri 63

Çizelge 3.8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kurumlarında Bazı Çalışan Sayıları 64

Çizelge 3.9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurumda Sınıf ve Öğrenci Sayıları 65

Çizelge 3.10. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Bazı Özellikleri 66

Çizelge 3.11. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Özellikleri 67

Çizelge 3.12. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Destekleri ile ilgili Görüşleri 68

Çizelge 3.13. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı 69

Çizelge 3.14. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Mevcut Bilgi Edindiği ve Bilgi Almak İstedikleri Kaynakların Dağılımı 71

Çizelge 3.15. Araştırmaya Katılan Ankara İl Merkezindeki Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Doğru Yanlış Tipi Bilgi Sorularına Verdikleri Yanıtların Dağılımı 74

Çizelge 3.16. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Belirtileri ile ilgili Soruya Verdikleri Yanıtların Dağılımı 76

Çizelge 3.17. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Tüketilebilen ve Tüketilemeyen Yiyecekler ile ilgili Verdikleri Yanıtların Dağılımı 78

Çizelge 3.18. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sınıf içi Etkinliklerde Çölyaklı Öğrencilerin Kullanmaması Gereken Ürünler Hangisidir Sorusuna Verdikleri Yanıtların Dağılımı 81

Çizelge 3.19. Araştırmaya Katılan Ankara İl Merkezindeki Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Bazı Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı 81

Çizelge 3.20. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanı 84

Çizelge 3.21. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 86

Çizelge 3.22. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 87

Çizelge 3.23. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yaş Gruplarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 87

Çizelge 3.24. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yaş Gruplarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 88

Çizelge 3.25. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 89

Çizelge 3.26. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 89

Çizelge 3.27. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 90

Çizelge 3.28. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 91

Çizelge 3.29. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışma Sürelerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 91

Çizelge 3.30. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışma Sürelerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 92

Çizelge 3.31. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Öncesi Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 93

Çizelge 3.32. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Öncesi Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 93

Çizelge 3.33. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Sonrası Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına Göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 94

Çizelge 3.34. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Sonrası Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 95

Çizelge 3.35. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kuruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 95

Çizelge 3.36. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kuruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 96

Çizelge 3.37. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeye göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 97

Çizelge 3.38. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeye göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 98

Çizelge 3.39. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 99

Çizelge 3.40. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 99

Çizelge 3.41. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumun Beslenme Dostu Okul Sertifikası Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 100

Çizelge 3.42. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumun Beslenme Dostu Okul Sertifikası Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları 101

Çizelge 3.43. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özbildirimle Çölyak Bilgi Düzeylerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri 101

Çizelge 3.44. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özbildirimle Çölyak Bilgi Düzeylerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamalar 102

1.GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, sosyo-ekonomik yapıları ve bireylerin beslenme alışkanlıkları günden güne değişmekle birlikte tüm dünyada ve ülkemizde tahıl ürünleri toplumların en önemli besin kaynağını oluşturmaktadır. Tahıllar insanlar için bu derece önemli olmalarına rağmen bazı rahatsızlıklara da neden olabilmektedirler. Bu hastalıklardan birisi de Çölyak hastalığıdır (Türksoy ve Özkaya, 2006).

Çölyak hastalığı (glütene duyarlı enteropati), genetik yatkınlığı olan bireylerde glütene temas sonrası gastrointestinal ve gastrointestinal dışı belirti ve bulgularla ortaya çıkan otoimmün bir hastalıktır (Mokhtarri, 2012). Hastalarda glütene bağlı çeşitli klinik bulguların eşlik ettiği, enteropati ile birlikte hastalığa özgü antikorlar ve Human Lökosit Antijeninin (HLA) DQ2 ve/veya DQ8 haplotipleri pozitif olarak saptanır (Emiroğlu ve ark., 2017). Hastalığın gelişiminde genetik ve immünolojik nedenler dışında çevresel faktörler de etkilidir.

Çölyak hastalığı yaşamın herhangi bir döneminde ortaya çıkabilir. Ancak en sık ortaya çıktığı yaş grubu glütene diyet eklendiği yaş olan 1-3 yaş arasındadır (Aşık, 2019; Elliiki, 2019). Bebeklik döneminde özellikle 2 aylık bebeklerde ek gıdalar arasında glütene girişi, malabsorbsiyonu tetikler ve alman glütene türü, hacmi gibi diğer faktörlerle birlikte erken yaşta hastalığın görülmesine neden olur (Arga ve ark. 2017; Popp ve ark, 2019). Bununla birlikte anne sütü ile beslenme ve buğday proteinlerinin geç alınması hastalığın başlangıç yaşını geciktirebilmektedir (Mercan ve Özel; 2019). Hastaların klinik görünümü, gastrointestinal semptomlar, gastrointestinal dışı semptomlar ve asemptomatik semptomlar olmak üzere geniş bir dağılım göstermektedir. Hastalığın klasik klinik bulguları; ishal, büyüme geriliği, kusma, iştahsızlık, solukluk ve karın şişkinliğidir (Akkale ve ark., 2017).

Bu çalışmada, çocukların beslenme alışkanlıklarını edindikleri okul öncesi dönemde eğitim veren öğretmenlerin özel beslenme gereksinimi olan çölyak hastalığı ile ilgili bilgi düzeylerinin belirlenmesi, bilgi eksikliği olan noktaların belirlenmesinin yanı sıra çölyak hastalığı ile ilgili okul ortamında bir farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır

1.1. Genel Bilgiler

1.1.1. Tanım

Çölyak, genetik olarak yatkınlık gösteren kişilerde glutenle ilgili immünolojik hasardan kaynaklanan ince bağırsak mukozal hasarı ile karakterize bir hastalıktır (Griggs ve ark., 1995). Hastalığa sebep olan, glutenin alkolde çözülebilen prolamin kısmıdır. Çölyak hastalığı hem çocuklarda hem de erişkin yaş grubunda görülür ve yaşam boyu devam eder (Mokhtarri, 2012).

1.1.2. Tarihsel Gelişim

Hastalık insanlık tarihi ile birlikte günümüzden yaklaşık 10.000 yıl önce, tarımın ilk başladığı “doğurgan hilal”, yani Orta Doğu, Mezopotamya ve Anadolu topraklarında ortaya çıkmıştır (Demirçeken, 2011).

İlk kez Kapadokya’lı Aretaeus MÖ birinci yüzyılda yazdığı tıp kitaplarında Çölyak hastalığına benzer bir çizelgeden bahsetmiştir (Demirçeken, 2011).

Hastalığın günümüze en yakın klinik şekli ise ilk olarak pediatrist olan Samuel Gee tarafından 1888 yılında tanımlanmıştır (Çakmak, 2013; Özkaya ve Özkaya, 2018).

Jhon Walker- Smith özetini ile Gee ‘nin çocukluk çağı Çölyak hastalığı tanımı; ‘Özellikle 3 ila 5 yaş arasındaki çocukları etkilemeye elverişli olan ve hastalık belirtilerinin dışkıdan elde edildiği, gevşek olduğu, ancak sulu, hantal ve soluk olmayan bir tür kronik hazımsızlık olduğu’ dur (Popp ve ark, 2019).

Aretheus hastalığının yalnızca yetişkin bireylerde ve özellikle de ileri yaştaki kadınlarda gözlemlendiğini düşünmüştür ancak Dr. Samuel Jones Gee hastalığının tüm yaş gruplarında görülebileceğini ilk kez ifade etmiştir. Midyeyle beslenip gelişme gösteren ancak midye sezonu bittiğinde hastalığı nükseden bir olgu olduğunu tanımlayarak da diyetin önemini vurgulamıştır (Çakmak, 2013).

Amerikalı Doktor Christian Archibald Herter 1908 yılında hastalığı “intestinal infantilism” ismiyle tanımlamış ve bir kitap yazmıştır. Çölyak hastalarının yağları karbonhidratlardan daha iyi tolere ettiklerini ortaya koymuştur.

Dr. G. F. Still 1918’de bu hastaların ekmeğe düşük tolerans gösterdiklerine dikkat çekmiş, 1921’de Dr. Howland da karbonhidrata düşük toleransı fark etmiştir (Çakmak, 2013).

Sidney V. Haas 1924’ te karbonhidrat içeren ancak tahıl kaynaklı karbonhidrat bulundurmeyen muz diyeti ile hastaların iyileştiğini göstermiştir (Çakmak, 2013).

1950 yılında Dicke, hastalığının gelişiminde buğday ve çavdarda bulunan glüten isimli proteinin rolü olduğunu ortaya koymuştur (Özkaya ve Özkaya, 2018). Glütenein, gliadin denilen, alkolde çözünabilir proteinlerin bir karışımı ve toksik fraksiyonları olan heterojen bir protein olduğunu belirterek, glütenein çevresel tetikleyici olduğunu belirtmiştir (Mantegazzac ve ark., 2015).

Hastalığın tanı kriterleri ilk kez 1969'da Avrupa Pediatrik Gastroenteroloji, Hepatoloji ve Beslenme Derneği (ESPGHAN) tarafından belirlenmiş ve 1990'da kriterler yeniden düzenlenmiştir (Çakmak, 2013; Yıldırım, 2019).

1.1.3. Epidemiyoloji

Hastalığın görülme sıklığı coğrafi bölgelere göre değişim göstermekle birlikte, buğday ve ürünlerinin tüketilmediği ülkelerde hastalık görülmemektedir (Yıldırım, 2019) Türkiye ve Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya, Güney Batı Asya gibi bölgelerde daha sık görülmekte iken, Çin ve Japonya gibi tahıl tüketimin olmadığı ülkelerde ise neredeyse hiç görülmez (Çakmak, 2013; Özkaya ve Özkaya, 2018).

Hastalığın görülme sıklığı, genetik etmenlerin yanı sıra, anne sütünün verilme süresi, glutenle karşılaşma yaşı, alınan gluten miktarı, mamaların içeriği ve geçirilmiş viral enfeksiyonlar gibi çevresel etmenlere bağlı olarak artabilir. (Dalgıç ve ark., 2011). Ayrıca hastalığın tanı kriterlerindeki değişim ve çeşitlilik, gittikçe artan farkındalık da hastalığın sıklığını artıran faktörlerdendir (Elliiki, 2019; Nardo ve ark., 2019).

Sebebi bilinmemekle beraber hastalık kadınlarda erkeklerden daha fazla görülmektedir. Yapılan bir çalışmada, kadınlarda erkeklere oranla DQ2/DQ8 geninin daha sık bulunması, kadınların Çölyak hastalığına daha yatkın olabilecekleri belirtilmiş, başka bir çalışmada ise kadınların anemi, geç puberte ya da gebelik ile ilgili durumlarda erkeklere oranla daha sık sağlık kontrolünden geçtikleri için Çölyak riskini saptamanın daha kolay olabileceği vurgulanmıştır (Serin, 2016).

Son yıllarda yapılan çalışmalar Türkiye'de ve dünyanın her yerinde hastalığın benzer görülme sıklığı olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki Çölyak hastalığı sıklığı yaşla birlikte artmaktadır (Yıldırım, 2019).

Yapılan çeşitli pediatrik çalışmalar, çocuklarda da benzer sonuçları göstermiştir ve kadın cinsiyetinde daha yüksek insidans görülmüştür. Son birkaç yılda tanındaki ortalama yaş, gelişmiş birçok ülkede <2 yıldan 6-9 yıla yükselmiştir. Bununla birlikte Çölyak hastalığı tanısı konulan hastaların yanı sıra hala tanı konulamamış vakaların olduğu düşünülmektedir. Çölyak hastalığı tanı almış her çocuğa karşılık, hastalık teşhisi konulmayan 7 çocuk hasta vardır ve bu nedenle hastalar tedavi edilememektedir (Mantegazzac ve ark., 2015).

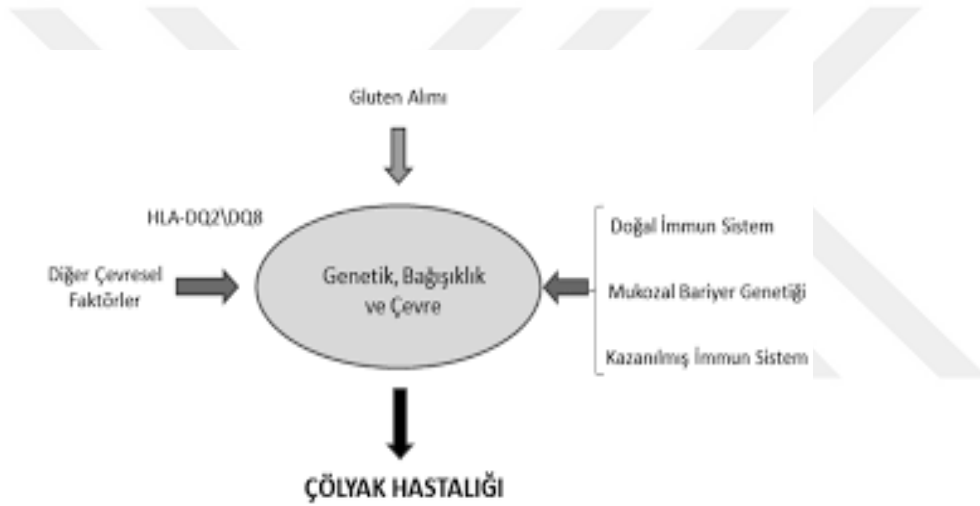
Yapılan epidemiyolojik çalışmalarda dünya çapında tahmini sıklık %0,6-1 şeklinde bildirilmiştir. Çölyak hastalığı sıklığı Finlandiya’da %2,4, Almanya’da %0,3, Cezayir’de %5,6 şeklinde bildirilmektedir (Özkaya ve Özkaya, 2018). Türkiye’de yapılan bölgesel çalışmalarda %1- %03 arasında tespit edilmiştir. Ancak Çölyak hastalığının tanısız sıklığı artıyor olsa da hala tanı almayan kısmı büyük orandadır. Çölyak hastalığı tanısı alan her bir hastaya karşın 1:3-1:5 oranında tanı almayan Çölyak hastası bildirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2018).

1.1.4. Patogenez

Çölyak hastalığı çevresel, genetik ve immünolojik faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Çevresel tetikleyici olarak ise glüten maruziyeti hastalığın sebeplerinden biri olarak görülmektedir (Serin, 2016). Buğday, arpa, çavdar ve yulafta, suda erimeyen yüksek molekül ağırlıklı prolaminler bulunmaktadır. Buğday prolamini olan gliadin, immunpatogenezin başlıca sorumlusudur. Yapılarında var olan prolaminler toksiktir. Buğdayın yapısındaki glütenin alkol ile etkileşimi sonucu ince bağırsak mukozasında toksik olan gliadin oluşur (Yönel ve Özdil, 2014). Gliadinin ince barsak mukozasına zarar verme mekanizması tam olarak bilinmese de hastalığın genetik olarak duyarlı bireylerde çevresel faktörlerin ve immünolojik faktörlerin hastalığı başlattığı yönündedir (Küçükazman ve ark., 2008).

Günümüzde ise daha çok hastalığın immünolojik mekanizmaları üzerinde durulmaktadır. Hastalığın, genetik yatkınlığı olan kişilerde glutenin (buğday, arpa, çavdar vb.) alınması ile tetiklenen immünolojik reaksiyonlar sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu da hastalığın gelişiminde genetik faktörler dışında çevresel faktörlerin de önemini ortaya çıkarmaktadır. Hastalık belirtileri diyetle gluten girmeden ortaya çıkmadığından, sıklığı buğdayın tüketildiği toplumlarda daha yüksektir (Tüksoy ve Özkaya, 2006).

Şekil 0.1 Çölyak Hastalığına Neden Olan Faktörler (Soya ve Ün; 2014)

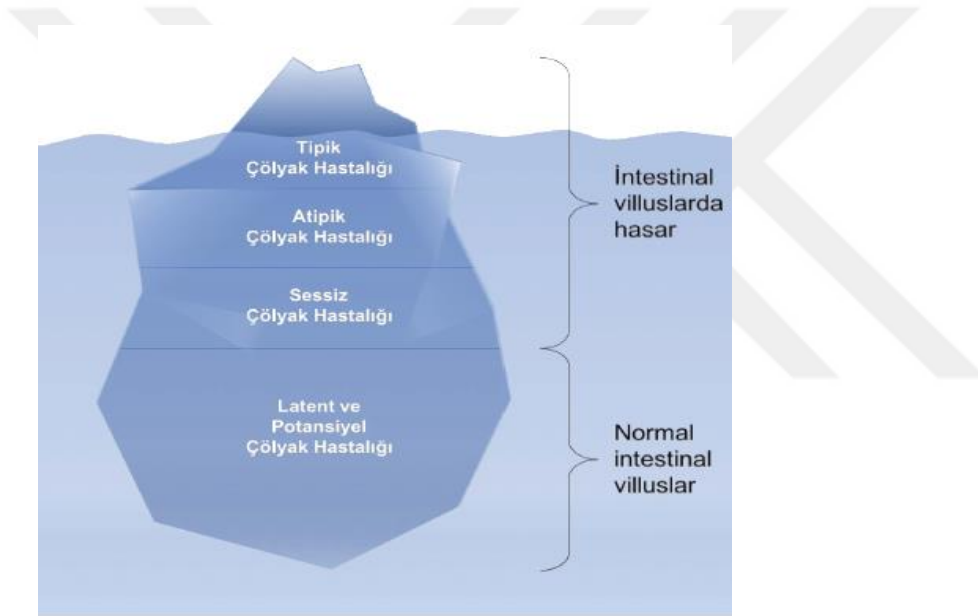
1.1.4. Klinik Özellikler

Hastalığın klinik özellikleri, hastanın yaşına, hastalığın süresine, yaygınlığına ve gastrointestinal dışı bulguların varlığına göre değişiklik göstermektedir (Küçükazman ve ark., 2008). Hastalığın gastrointestinal ve gastrointestinal dışı belirtilerince bağırsakta gelişen emilim bozukluğuna bağlıdır. Bu patolojinin en önemli belirtisi ise yağlı donuk görünümlü, alışılmıştan daha sık ve bol dışkılamadır (Demirçeken, 2011). Hastalığın belirtileri semptomatik olduğu gibi asemptomatik de olabilir. Hastaların çoğunluğu sessiz ve atipik formda olduğundan tanı

konulamamaktadır, bu sebeple bu durum Buzdağı fenomeni olarak değerlendirilmiştir (Küçükazman ve ark., 2008; Tanpowpong ve ark., 2011).

Geliştirilen serolojik testler ile çok hafif bulgulara sahip hastalara da tanı konulabilmektedir (Demirçeken, 2011).

Şekil 0.2 Çölyak Olgularında Buz Dağı Fenomeni (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019)

1.1.5.1. Semptomlar

Çölyak hastalığının, gastrointestinal sistemi ilgilendiren semptomlar olabileceği gibi gastrointestinal dışı semptomları da olabilir. Çölyak hastalığı klinik olarak asemptomatikten şiddetli diyare, karın şişliği, dehidratasyon, hipotansiyon, letarji, elektrolit imbalansı değişiklikleri ile karakterize Çölyak krizi olarak adlandırılan ve yoğun bakım şartlarında acil müdahaleyi gerektirecek çizelgeye kadar değişebilen bir spektrumu içerir (Çakmak, 2013). Tedavi sürecinin katı bir diyeti gerektiriyor olması

nedeni ile bu süreçte depresyon, anksiyete ve psikoz gibi psikiyatrik belirtiler de görülmektedir (Karakoyun ve ark., 2018).

Gastrointestinal Semptomlar:

Malabsorbsiyon ile görülen ishal, kilo kaybı ve karında belirgin şişlik hastalığın klasik belirtisidir (Yönel ve Özdil, 2014). Gaz, karın ağrısı, kusma, ishal, dışkı şekilsiz cıvık ve kötü kokuludur (Aşık, 2019).

Gastrointestinal Dışı Semptomlar:

En sık rastlanan gastrointestinal dışı bulgulardan birisi demir eksikliği anemisi ve vitamin D eksikliği, kalsiyum eksikliğine bağlı olarak gelişen metabolik kemik hastalığıdır. Tedaviye dirençli demir eksikliği anemisinde, genç yaşta osteopeni ve osteoporozu olan hastalarda Çölyak düşünülmelidir. İnfertilite, dermatitis herpetiformis, miyokardit, dilate kardiyomiyopati, idiopatik pulmoner hemosiderozis, IgA nefropatisi, depresyon, epilepsi, B12 ve B1 eksikliğine bağlı periferik nöropati gibi nörolojik ve psikiyatrik hastalıklar; demir, folat ve B12 eksikliğine bağlı anemi; tip 1 diabetes mellitus (DM), otoimmün tiroidit gibi otoimmün hastalıklar görülen diğer bulgulardır (Yönel ve Özdil, 2014).

1.1.6. Çölyak Hastalığının Klinik Sınıflaması

1.1.6.1. Tipik Çölyak Hastalığı

Tipik Çölyak hastalığı özellikle yaşamın 6-24. aylarında süt çocuğu ve daha büyük çocuklarda, diyetle glütenin eklenmesi ile ortaya çıkan, tipik olarak büyüme-gelişme geriliği, karın ağrısı kronik diyare, karın şişliği, kusma, iştahsızlık, kas güçsüzlüğü

gibi gastrointestinal sistem bulguları ile karakterizedir (Kuloğlu, 2014). Dışkı tipik olarak cıvık, yağlı görünümde ve kötü kokuludur. Belirtilerin görüldüğü Çölyaklı çocuklar genelde huzursuz, huysuz ve mutsuz olabilirler (Mokhtarri, 2012). Hastalığın belirtilerinin ortaya çıkma süresi diyetle alınan glüten miktarına ve bireyin immünolojik yanıtına göre haftalar ya da aylar sonra ortaya çıkabilir (Mokhtarri, 2012; Yönel ve Özdil, 2014). Bu belirtilerin gözlemlendiği olgularda serolojik testler pozitifdir ve biyopside klasik patolojik değişiklikler görülür (Yönel ve Özdil, 2014).

1.1.6.2. Atipik Çölyak Hastalığı

Yaygın olarak büyük çocuklarda ve yetişkinlerde görülür (Mokhtarri, 2012). Gastrointestinal sistem bulgularının minimal düzeyde olduğu, ince bağırsak mukozasında yapısal anormallikler gözlenebilir. (Türksoy ve Özkaya, 2006). Açıklanamayan demir eksikliği anemisi, düzelmeyen kabızlık, karaciğer enzim yüksekliği, osteoporoz, pubertal duraksama, diş minerilizasyon defektleri, yineleyen oral aftlar, artrit/artralji, yine nedeni açıklanamayan ve tekrarlayan karın ağrısı ve nöropsikiyatrik bulgular atipik Çölyak hastalığının belirtileridir ve atipik Çölyak hastalığı olan kişilerin kan ve duodenal patoloji bulguları tipik Çölyak hastalığı olan kişilerle aynıdır (Serin, 2016).

1.1.6.3. Sessiz Çölyak Hastalığı

Sağlam görünen bir çocuk ya da yetişkinde Çölyak enteropatisinin saptanmasıdır (Serin, 2016). Genellikle birinci derece yakınında Çölyak hastalığı olması nedeni ile tarama yapılan olgularda rastlanılan bir türdür (Mokhtarri, 2012; Demirçeken, 2011). Bu tür olgular genellikle tanı sürecine kadar asemptomatiktir ancak serolojik testler ve biyopsi bulguları Çölyak hastalığı ile uyumludur (Serin, 2016). Son yıllarda serolojik tanı yöntemlerinin gelişmesi, sessiz formun tahmin edilenden daha fazla olduğunu ortaya koymuş ve tarama programlarında hastalığın özellikle risk gruplarında (tip 1 DM, selektif IgA eksikliği, Down sendromu) ve Çölyak hastalarının birinci derece akrabalarında sık olduğu bildirilmiştir (Cezaroğlu, 2013).

1.1.6.4. Latent Çölyak Hastalığı

Çölyak hastalığı ile uyumlu HLA grubuna sahip, ancak enteropatisi olmayan, normal beslenme sırasında ince bağırsak biyopsileri normal olan ancak hayatlarının bir döneminde glutene duyarlılığın gelişen, glutensiz diyet ile düzelen bir formudur (Serin, 2016; Kuloğlu 2014).

1.1.6.5. Potansiyel Çölyak Hastalığı

Çölyak hastalığının tipik belirtileri yoktur. Çölyak hastalığı ile ilişkili antikorlar veya HLA tiplendirmesi pozitif olarak bulunur ancak histopatolojik bulgu yok ya da minimal düzeyde değişiklik vardır (Cezaroğlu, 2013).

1.1.7. Çölyak Hastalığında Etkili Faktörler

1.1.7.1. Genetik Faktörler

Çölyak hastalığının gelişiminde genetik faktörler anahtar rol oynamaktadır ve diğer inflamatuvar hastalılar ile karşılaştırıldığında Çölyaktaki ailesel yatkınlık daha yüksektir (Çakmak, 2013). Ayrıca hastalık prevalansının birinci derece akrabalarında %10, monozigot ikizlerde ise %30-%70 dolayında görülmesi hastalığın gelişiminde genetik faktörlerin etkili olduğunu düşündürmüştür (Özsan, 2013).

Çölyak hastalığının gelişiminden sorumlu genlerin HLA ile güçlü bir bağlantısı vardır (Serin, 2016). HLA hücrelerin yüzeyinde bulunur ve yabancı antijenleri tanıyıp bağlarlar. Sonrasında bu antijenleri immün sistemin efektör hücrelerine sunarak immün sistem yanıtını başlatmada yaşamsal rol oynarlar (Çakmak, 2013). Çölyak hastalığına yatkın bireyler, %90 oranında HLA-DQ2 alleli, %5 oranında HLA-DQ8 alleli ve %5 oranında DQ2 alellerinden en az birini taşımaktadırlar. Çölyak gelişiminde genetik faktörler %40 oranında etkilidir (Serin, 2016).

1.1.7.2. Çevresel Faktörler

Çölyak hastalığında, glüten kompleks oluşturabilen buğday, arpa ve çavdar gibi ürünlere otoimmün yanıt geliştirerek, barsak mukozasında enflamasyon ve hasar oluşturur (Cezaroğlu, 2013). Glüten hastalığı tetiklemek için gerekli çevresel bir faktördür. Bağırsak enfeksiyonları, alınan glütenin miktarı ve kalitesi, bağırsak mikrobiyotasının bileşenleri ve bebek besleme uygulamalarının hepsi, immün tepkinin olası tüm tetikleyicileridir (Casado ve ark., 2016). Glütenin, diyetle 4-12. aylar arasında eklenmesi önerilmektedir (Aşık, 2019).

Glüten, buğday ve diğer tahıllarda bulunan bir protein olup, gliadin ve glutenin isminde Çölyak hastalığında çevresel tetikleyici de olan 2 majör protein içerir (Cezaroğlu, 2013; Aşık, 2019). Yatkın bireylerde anne sütünün kesilmesinin ardından ek gıdaya geçildiği dönemde glütene maruziyet ile otoimmün yanıt gelişmeye başlar. Anne sütünün glütenli besin alımından önce kesilmesi, diyetle yüksek miktarda glüten eklenmesi ve inek sütünün veya glüten içeren besinlerin erken verilmesi de çevresel risk faktörleri arasında sayılmaktadır (Çakmak, 2013). Hastalığın başlangıcının geçirilen enfeksiyon hastalıkları ile de bir ilişkisi vardır.

İntestinal enfeksiyon ve inflamasyonlar, intraselüler doku transglutaminaz (tTG) sekresyonunu başlatarak intestinal geçirgenliğin artmasına neden olabilir ve Çölyak hastalarında sıklıkla gözlenen artmış intestinal geçirgenlik, intakt gliadin moleküllerin emilimine yol açar ve bu durum hastalığa neden olan immün süreci başlatabilir (Serin, 2016).

1.1.7.3. İmmunolojik Faktörler

Çevresel ve genetik faktörlerin dışında Çölyak hastalığının gelişimine sebep olan bir diğer faktör immünolojik faktördür. Gelişiminde 3 aşama söz konusudur. İlk

aşamada luminal ve erken mukozal olaylar, ikinci aşamada T hücre aktivasyonu ve üçüncü aşamada ise doku hasarı gelişmektedir (Cezaroğlu, 2013).

Sürecin ilk aşamasını oral yolla alınan gluten başlatmaktadır. Alınan glutenin belli kısımları, bağırsak dokusuna karşı bir, pro-enflamatuar ve patojenik bir bağışıklık tepkisi yaratır ve bu da yapısal değişikliklere neden olur (Casado ve ark., 2018). Hastalarda oral yolla alınan glutenin normal sindirim süreci ile mide, pankreas ve intestinal enzimler tarafından tamamen aminoasitlerine parçalanamaz ve yetersiz sindirime uğradığı için 30 aminoasitten daha uzun peptitler arta kalır ve sindirilemez (Çakmak, 2013). Kişilerin %99'u için bu durum Çölyak hastalığı gelişimi açısından bir sorun oluşturmazken, Çölyak hastalığı için yatkınlığı olan HLA-DQ2/DQ8 pozitif olan, ek olarak genetik/ immünolojik faktörler ve çevresel olaylar mevcut olan bireyler için gluten peptitleri, Çölyak hastalığı immunopatolojisinde gerçekleşen olayları harekete geçirir (Cezaroğlu, 2013). Kısmen sindirilmiş gluten peptidleri epitelyal sıkı bağlantıların artmış geçirgenliği sonucu lamina propriaya ulaşır. Lamina propriyada dTG tarafından deaminasyona uğratarak (-) yüklü glutaminik asit parçacıklarına ayrılır ve HLA-DQ2 ve DQ8 lokuslarına bağlanarak antijen sunan hücrelere yani dendritik hücrelere sunulurlar. Gluten peptidlerinin intestinal geçirgenliğinin enfeksiyon veya başka bir sebepten inflamasyon nedeni ile kolaylaştırılması mümkündür. Özellikle viral enfeksiyonlar gluten peptidlerine T hücre yanıtı için ortam hazırlayacak esas suçlular olarak görülmektedir (Cezaroğlu, 2013).

1.1.8. Çölyak Hastalığına Eşlik Eden Hastalıklar

Otoimmün hastalıklar, IgA eksikliği ve bazı genetik sendromlarla Çölyak hastalığının birlikteliği vardır (Mokhtarri, 2012)

Tip 1 DM çocuklarda Çölyak hastalığı sıklığı %4,5-7,4 olduğu, otoimmün tiroidit olan hastalarda Çölyak hastalığı sıklığının 6-7 kat artmış olduğu gösterilmiştir. Çölyak hastalığı ile bir arada görülebilen birçok genetik sendromdan en iyi araştırılan

Down sendromudur. Down sendromunda Çölyak hastalığı sıklığı %3,2-10,3 arasında bildirilmiştir (Mokhtarri, 2012).

1.1.9.Tanı ve Tedavi

1.1.9.1. Tanı

Çölyak hastalığında tanı, serolojik testler ve ince barsak biyopsisi ile konur. İlk basamağı serolojik testler alır. Biyopside karakteristik histopatolojik bulguların gösterilmesi ise tanıda altın standarttır (Serin ve Akbulut, 2017). Çölyak hastalığı tanısı kesin olmalıdır çünkü tedavi yaşam boyu devam etmektedir (Demirçeken, 2011).

Tanıyı düşündüren klinik ve/veya serolojik bulgusu olan hastalardan alınan ince barsak biyopsisinin Çölyak hastalığı ile uyumlu histopatolojik bulgular göstermiş olması ve glütensiz diyet ile bulguların tamamen düzelmesi Çölyak hastalığı tanısı için yeterlidir (Özsan, 2013).

1969'da ESPGHAN Çölyak hastalığının teşhisi için ilk kriterleri oluşturdu ve hastalığın kesin tanısı günümüzde, ESPGHAN önerileri doğrultusunda konulmaktadır (Demirçeken, 2011; Mantegazza ve ark., 2017). 2012'de ESPGHAN çalışma grubu Çölyak hastalığı teşhisi için Avrupa'da mevcut klinik pratiğine dayanan kriterleri revize etmiştir (Mantegazza ve ark., 2017; Yıldırım, 2019). Derneğin 2012 yılında yayınladığı bir kılavuza göre; özellikle çocuk yaş grubunda, Çölyak hastalığı ile ilgili üç karakteristik belirti olması durumunda (klasik ince barsak semptomları, pozitif HLA DQ2 varlığı ve immünglobulin A (IgA), tTG seviyelerinin normalin 10 katı kadar olması) biyopsiye gerek olmadan Çölyak tanısı konulabileceği rapor edilmiştir (Serin ve Akbulut, 2017).

Çölyak hastalığı için ESPGHAN tanı kriterleri (Husby ve ark., 2012);

1. Çölyak hastalığı düşündürülen öykü ve klinik bulgularının olması,
2. Çölyak hastalığı düşündürülen serolojik inceleme sonuçlarının pozitif olması
3. Çölyak hastalığı ile uyumlu histolojik bulguların varlığı
4. Glutensiz diyet sonrası kesin klinik ve serolojik düzelme yanıtı
5. Olguların iki yaşından büyük olması
6. Çölyak hastalığı ile benzerlik gösteren diğer durumların ayırt edilmesi

Çölyak hastalığında tanının önemi oldukça büyüktür, uzun süre tanı almadan devam eden Çölyak hastalığının en önemli komplikasyonları ilerleyen yaşla birlikte diğer otoimmün hastalıkların eşlik etmesi, osteoporoz, ülseratif jejunoileitis ve T hücreli intestinal lenfoma gibi malignansilerin ortaya çıkmasıdır. Ayrıca çok az olguda da Çölyak krizi gelişebilir (Demirçeken, 2011).

Tedavi edilmeyen olgularda osteoporoz, endokrinopatiler, nörolojik ve psikiyatrik rahatsızlıklar, karaciğer hastalıkları ve otoimmün hastalıklar ile ilişki (herpetiform dermatit, diabetes mellitus, seçici IgA eksikliği ve tiroid hastalıkları) gibi çeşitli komplikasyonlar gelişebilir. Erken teşhisin önemi, uygun tedaviye izin veriyor olmasıdır. Glütten içermeyen bir diyetle kişi sağlığına kavuşur ve Çölyak hastalığı ile ilişkili göze çarpan özelliklerin veya komplikasyonların gelişimi engellenmiş olur (Ertekin ve ark., 2012). Buna karşılık geç tanılarda glütensiz diyetle eşlik eden diğer hastalıkların tedavisine bir katkı sağlanamadığı da yapılan araştırmalarda gösterilmiştir (Demirçeken, 2011).

1.1.9.1.1.Seroloji

Serolojik testlerde doku transglutaminaz (tTG) IgA ve antiendomisyumIgA (EMA) antikorlar kullanılır. Bu testler, Çölyak hastalığı progresyonunda uygulanan spesifik

ve duyarlı testlerdir (Metin, 2016). Serolojik testler tarama amaçlı kullanılan en değerli yöntemlerdir. Serolojik testler aracılığı ile besinlerdeki proteinlere ve bağırsak mukozasındaki yapısal proteinlere (endomisyum, retikülin, transglutaminaz) karşı oluşmuş antikorlar aranmaktadır (Mokhtarri, 2012).

Çölyak hastalarının yaklaşık %2-%3'ünde IgA eksikliğine bağlı olarak IgA temelli serolojik testler negatif sonuç vermektedir. Bu nedenle tarama programlarında serolojik testlerin yanı sıra IgA da istenmeli ve IgA düşük olgularda özellikle IgG sınıfı antikorların bakılması tercih edilmelidir (Kuloğlu, 2014). Serolojik testler yapılmadan önce hasta en az 4 haftadır gluten içeren diyet alıyor olmalıdır (Yönel ve Özdil, 2014).

Uygulanan bu testlerden en duyarlısı ise immunoflorasan (IFA) yöntemi ile bakılan EMA testidir. Ancak kullanım alanındaki daha maliyetli ve uzman personel gerekliliği kullanımını kısıtlamaktadır (Mokhtarri, 2012). Bu nedenle maliyeti daha ucuz ve hızlı/kolay sonuç veren Anti tTg antikorları ELİSA, immunokromatografi (IKY) yöntemi gibi farklı yöntemler taramada ve şüpheli olgularda önerilmektedir.

Çizelge 1.1. Çölyak Hastalığında Kullanılan Serolojik Testlerin Güvenilirliği (Demirçeken, 2011; Yönel ve Özdil, 2014).

	Duyarlılık %	Seçicilik %
Dokutransglutaminaz(IgA,insan)	99 -100	95- 100
Anti-endomisyal antikor (IgA)	93-100	98-100
Anti-gliadin antikor AgA	52-100	72-100
Anti-gliadin antikor IgG	83-100	47-94

1.1.9.1.2. İnce Barsak Biyopsisi

ESPGHAN’a göre ince barsak biyopsisi Çölyak hastalığı şüphesi kuvvetli ancak serolojik testler negatif ise yapılmalıdır. İnce bağırsak biyopsisi için invaziv bir girişim olan üst endoskopi yapılarak, duodenum bulbus ve daha distalde uygun en az üç biyopsi örneği alınır (Çakmak, 2013; Küçükazman ve ark., 2008). Biyopsi de tıpkı serolojik testte olduğu gibi glutenli diyet alırken uygulanmalıdır (Demirçeken, 2011). Biyopsi örneklerinin değerlendirilmesinde yaygın olarak Marsh sınıflaması kullanılır (Çakmak, 2013). Histolojik bulgular intraepitelyal lenfosit artışı şeklinde olan hafif olgulardan total mukozalatrofi, komplet villus kaybı ve kriphiperplazisi olan ileri evre olgulara kadar değişebilir (Özer ve Tuncel, 2016).

Çizelge 1.2 Marsh-Oberhuber Evreleme Sistemi (Demirçeken, 2011; Yönel ve Özdil, 2014; Özer, 2012).

Lezyon	Preinfl itratif	İnfiltratif	İnfiltratif- Hiperplasti k	Düz destrüktif	Düz destrüktif	Düz destrüktif	Total atrofik- hipoplastik
Evre	Marsh 0	Marsh 1	Marsh 2	Marsh3a	Marsh 3b	Marsh 3c	Marsh 4
Enterosi tIEL	<40	>40	>40	>40	>40	>40	<40
Kript- hiperpla zi	—	—	+	+	+	+	—
Villusatr ofisi	—	—	—	hafif	orta	total	total

IEL: intraepitelyal lenfosit

1.1.9.1.3. HLA-DQ2 ve HLA DQ8 için HLA Testi

HLA testi Çölyak hastalığı tanısı kesinleşmemiş, spesifik antikor testleri negatif ve barsakta hafif düzeyde değişimler gözlenen bireylere uygulanır. Aynı zamanda ailesinde Çölyak öyküsü bulunan ancak kendisi tanı almamış bireylerde Çölyak

hastalığının belirlenmesinde kullanılabilir ancak hangi sıklıkta uygulanacağı henüz net değildir (Çakmak, 2013).

1.1.9.1.4. Ayırıcı Tanı

Çölyak hastalığının, kronik diyare yapan ve benzeri histopatolojik değişikliklere sebep olan diğer hastalıklardan ayırt edilmesi oldukça önemlidir (Küçükazman ve ark. 2008). Bashir ve arkadaşları (2019), motor regresyonu semptomu olan (kusma ve motor becerilerinin gerilemesi) vakaları incelemiş (16 aylık kız çocuğu) ve yapılan tüm tetkik ve araştırmaların sonucunda belirtilerin glütensiz diyet sonrasında azaldığını hastanın gelişiminin normal şekilde ilerlediğini saptamışlardır. Yıldız ve Civan (2019), pediatrik Çölyak hastalarının nörolojik ve psikososyal değerlendirilmesini yaptıkları çalışmalarında, çalışma grubunun %22 sinde nörolojik yakınmanın mevcut olduğunu ve glütensiz diyetle uyum sağlayan gruba göre uyum sağlamayan grupta daha fazla olduğunu bulmuştur. En sık yakınılan nörolojik yakınmayı ise baş ağrısı olarak glütensiz diyetle uyumsuz grupta tespit etmişlerdir.

İnek sütü protein intoleransı, giardiazis, inflamatuvar bağırsak hastalığı, eozinofilik gastroenterit, immun yetmezlik durumlar, bakteriyel aşırı çoğalma başta olmak üzere diğer malabsorbsiyon sendromları gibi etiyojisi kesin olmayan durumlarda ayırıcı tanıda Çölyak hastalığı düşünülmelidir (Mokhtarri, 2012).

1.1.9.1.5. Tarama

Çölyak hastalığı bilinen klasik semptomların yanı sıra tipik olmayan bulguları ile her yaşta görülebilmektedir. Bu yüzden Çölyak hastalığından şüphe duyulan durumlar önem kazanmaktadır. Bu durum hem taramanın hem de erken tanının önemini bir kez daha vurgulamaktadır (Uzun ve ark, 2018).

Çölyak prevelansı son 50 yıldır artış göstermekte ve gelişen tanı yöntemleri ile son 10 yıldır da tanı alma oranları artmaktadır. Tanı alan hastalar incelendiğinde ise hastaların çoğunun atipik seyrettiği görülmektedir (Selvi ve ark., 2019). Hujoel ve ark. (2019), yaptıkları çalışmada, demir eksikliği anemisinin, sebebi bilinmeyen transaminaz yüksekliklerinin %9 ve epilepsi vakalarının %6'sının Çölyak hastalığı ile ilişkili olduğunu bildirmişlerdir.

Birçok hastalıkta olduğu gibi Çölyak hastalığında da erken tanı prognozu etkilemektedir. Çölyak hastalığının klinik septomlarından olan, kronik ishal, karında şişlik, kilo kaybı, malabsorbsiyon gibi semptomları bulunduran kişiler, Çölyak hastalığı olan kişinin birinci ve ikinci derece yakınları, tip1 diyabet ve otoimmün endokrin hastalığı olanlar, erken osteoporozu, osteomalazisi olanlar, açıklanamayan transaminaz yüksekliği, demir eksikliği anemisi, izole alkalen fosfataz yüksekliği, boy kısalığı, gecikmiş puberte, infertilite ve tekrarlayan düşükleri olan, Turner ve Down sendromu olanlar Çölyak hastalığı açısından taranmalıdır(Yönel ve Özdil, 2014).

Doku transglutaminaz IgA taramada bakılmalı, IgA eksikliği olanlarda tTG ve IgG de bakılmalıdır. Eğer tarama sonucunda antikor pozitifliği mevcut ise biyopsi yapılmalıdır. Yapılan bu taramalarda negatif sonuç alanlarda ileride hastalığın gelişmeme ihtimali söz konusu değildir. Bu nedenle testler tekrarlanmalıdır. Testlerin taranma sıklığı konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır (Yönel ve Özdil, 2014). Atipik seyreden ve tanı almamış Çölyak vakalarının varlığı göz önünde bulundurulduğunda ilerleyen dönemlerde mortalite riskini artıracığından, özellikle birinci basamakta Çölyak hastalığının aklıda tutulması önemli bir konudur.

1.1.9.2. Tedavi

Glütensiz Diyet:

Çölyak hastalığının herhangi bir ilaçlı tedavisi yoktur ancak glütensiz diyet semptomların iyileşmesine ve zamanla barsak hasarında onarılmasına yardımcı olmaktadır (Moya ve ark., 2020).

Hastalığının tek tedavisi katı ve yaşam boyu glütensiz diyet uyumdur. Bu diyeti uygulamak ve yaşam boyu bağlı kalabilmek oldukça zordur. Bu nedenle tanı için doğru ve güvenilir testler çok önemlidir (Tanpowpong ve ark, 2011).

Glütensiz diyet genellikle ince barsak iltihabının çözümü ile sonuçlanır (Usta, 2018). Diyet müdahalesi multifaktöriyel bir yaklaşımdır, çünkü gluten sadece bağışıklık sistemini ve bağırsak mikrobiyotasını değil, aynı zamanda pankreas ve karaciğer gibi diğer organları da etkileyebilir (Casado ve ark., 2018).

Gluten tahıllarda doğal bir bileşen olarak bulunan ve bu nedenle un gibi çeşitli gıdalarda ve diğer birçok üründe bulunan bir protein kompleksidir (Makovicky ve ark., 2020). Avrupa yasalarına göre bileşim ve etiketleme ile tanımlanan iki gıda kategorisi vardır. İlk kategori, gluten intoleransı olan insanlar için özel formüle edilmiş gıdaları, ikincisi ise ortak beslenme ve sağlıklı bireylerin yiyeceklerini tanımlar. İlk kategoride gluten intoleransı olan kişiler için maksimum alınacak gluten miktarının 20 mg/ kg dozuyla 'Glütensiz' ya da maksimum 100 mg/ kg gluten içeren 'Çok düşük Gluten' olarak etiketlemiştir. Glütensiz diyet, yani günlük gluten alımının 20 mg'dan daha az alınması anlamı taşımakta ve bu miktar yaklaşık olarak bir ince dilim ekmeğin %1'ine karşılık gelmektedir (Serin ve Akbulut, 2017; Makovicky ve ark., 2020). Ancak bu değer her Çölyaklı birey için farklılık göstermektedir ve her olgunun tolere edebildiği bir gluten miktarı vardır. Günde 10 mg gluten tüm Çölyaklılar için güvenilirdir ve bağırsaklarda anlamlı bir hasar

oluşturmamaktadır. Bu değer 100 mg'ın üstüne çıktığında bireylerde patolojik değişiklikler başlar. Bir ile 100 mg arasında tolerans bireylere göre değişkendir (Serin, 2016). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından kabul edilen ve gluten içermeyen gıdalar için geliştirilen Kodeks Standardı'na (Codex Alimentarius, 1976) göre, glutensiz gıdalar, buğday prolamini ile çavdar, arpa, yulaf veya bunların gluten miktarı 200 ppm'i geçmeyen bileşenleri ile hazırlanan gıdalar olarak tanımlanmıştır (Özsan, 2013).

Günümüzde Çölyak hastaları için 'glutensiz gıdalar' ya da 'yalancı tahıl' olarak adlandırılan ve tahıl amaçlı kullanılan özel bir gıda kategorisi altında glutensiz fırın ürünleri üretilmektedir (Hayıt ve ark., 2017). Bunlar doğal olarak gluten içermeyen pirinç, mısır ve soya unu ile guar (siyam baklasının tohumlarından elde edilen bir kıvam arttırıcı bir bitki.) veya amaranttan (protein seviyesi diğerlerine göre daha yüksek olan bir bitki türüdür.) hazırlanan bisküvi vb. ürünleri içermektedir. Glutensiz diyet sadece ekmek, makarna, pasta, kek gibi yiyeceklerle sınırlı değildir. Birçok ticari firma ürünlerinde kıvam arttırmak amacı ile gluteni farklı formlarda kullanmaktadır (çorba, hazır gıdalar ve soslar). Gıda ürünleri dışında bazı ilaçların hazırlanmasında, deterjanlarda, çözeltilerde (Ağır metallerin uzaklaştırılmasında kullanılan, kozmetik ürünler ve sigara filtreleri gibi günlük kullanım dahilindeki birçok üründe gluten bulunmaktadır (Yıldırım, 2019). Bu nedenle hastaların bu konuda da bilinçlendirilmesi ve etiket okumayı öğrenmeleri gerekmektedir (Akkale ve ark. 2017).

Çölyaklılar için izin verilen tahıllar; karabuğday, mısır, kinoa, pirinç, patates, kestane; tüketilmemesi gereken yasaklı tahıllar ise buğday, bulgur, kuskus, çavdar, arpa, kabuklu buğday ve yulaftır. Yulafın geçmiş çalışmalarda Çölyak hastalığı için toksik olduğu düşünülürken, günümüzde yapılan bazı çalışmalarda güvenli olmasının yanında diyet kalitesini de artırdığı gösterilmiştir (Akoğlu ve Oruç, 2018; Elliiki, 2019). Çölyak hastaları yasaklı olmayan tahılların dışında, et, balık, süt ve süt ürünleri, meyve ve sebzeler gibi geniş bir yelpazede besin seçenekleri mevcuttur (Serin, 2016). Ayrıca glutensiz diyet yapan kişilerin tüketmekte olduğu gıdalar diğer

gıdalar gibi zenginleştirilmediğinden ve beslenme problemi, emilim bozukluğu ile karakterize bir hastalık olan Çölyakta D ve B grup vitaminleri, demir ve diyet lif içeriği bakımından fakirdir. Kişilerin bu konunun getireceği sonuçlar konusunda uzmanlarca bilgilendirilmeleri gerekmektedir (Türksoy ve Özkaya, 2006; Yıldırım, 2019).

Çölyak hastalığının tek tedavi yöntemi glütensiz diyet olmasına rağmen diyet uyumu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak diyetle bağımlılık hastalığının komplikasyonlarını azaltmakta, iş/okul hayatı gibi sosyal aktivitelerini ve kişinin yaşam kalitesini iyileştirmektedir (Aydın ve ark., 2019). Çölyak hastalığı tanısı koyulduktan sonra diyetle geçilmesi ve diyetle tam uyum sonrası ilk 2 hafta içinde hastalık yakınmalarında %70 oranında azalma ve 6 ay içinde serolojik testlerde düzelme, 6-24 ayda histolojik düzelme gerçekleşebileceği bildirilmektedir (Özkaya ve Özkaya, 2018; Bulsa ve ark., 2018). Gastrointestinal ve gastrointestinal dışı bulgulara gerileme, kilo kaybı, kırgınlık, ağız yaralarında azalma, kanser ve lenfoma riskinde azalma görülmektedir. Özellikle çocuklarda gelişme geriliği olarak kendisini gösteren Çölyak hastalığında diyetle başladıktan sonra büyüme geriliğinin önüne geçerek normal büyümenin gerçekleşmesi sağlanmaktadır (Öztürk, 2019).

1.1.10. Türkiye’de Çölyak Hastalığı

Ülkemizde Çölyak Hastalığı görülme sıklığı %1- %03 arasında değişmektedir. Türkiye’de 250 bin ile 750 bin arasında Çölyak hastası tahmin edilmekte iken ancak yüzde 10’una tanı konulduğu dikkate alındığında 25 bin ile 75 bin arasında tanı almış hasta beklenmektedir. Çizelge 1.3’te Türkiye’ de bölgelere göre Çölyak görülme sıklığı göstermektedir (TBMM, 2018).

Türkiye’de toplam 20.190 okul çağındaki sağlıklı çocuğun immünglobulin A (IgA) doku transglutaminaz ve total IgA düzeyleri aracılığıyla tarandığı bir çalışmada; duodenal biyopsi ile doğrulanan olgular üzerinden yapılan değerlendirmede, Çölyak

prevalansı %0,47 (1/212) olarak saptanmıştır. Erişkin yaş grubunda, Çölyak hastalığı dışındaki nedenler ile veya rutin inceleme amacı ile hastaneye başvuran 906 hastanın (20-59 yaş) değerlendirildiği bir çalışmada, endoskopik ve histolojik olarak doğrulanmış hastalar göz önüne alındığında, prevalans %1,0 olarak saptanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).

Çizelge 1.3. Ülkemizde Çölyak hastalığının Bölgelere göre Dağılımı (TBMM, 2018).

Bölge Adı	Kişi Sayısı	Yıl
Akdeniz Bölgesi	1 951	2017
Akdeniz bölgesi	864	2016
Doğu Anadolu Bölgesi	2 395	2016
Doğu Anadolu Bölgesi	2 981	2017
Ege Bölgesi	1 705	2016
Ege Bölgesi	2 370	2017
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	4 589	2017
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	4 579	2016
İç Anadolu Bölgesi	3 026	2017
İç Anadolu Bölgesi	2 392	2016
Karadeniz Bölgesi	1 141	2016
Karadeniz Bölgesi	1 312	2017
Marmara Bölgesi	6 311	2017
Marmara Bölgesi	5 087	2016
Toplam	40 073	

1.2.Okul Çocuklarında Çölyak ve Eğitimin Önemi

1.2.1.Eğitim

Çölyak hastalığı tanısı almış ve glütensiz diyet uygulaması gereken hastalarda, diyetle uyumu etkileyen en önemli faktörlerden biri kişinin Çölyak hastalığı ile ilgili almış olduğu eğitimidir. Glütensiz diyetle bağlılık her yaşta oldukça zordur. Bu nedenle

hastanın ve ailenin Çölyak hastalığı ve tedavisi için glütensiz diyetin gerekliliği hakkında geniş bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Tanı koyulduktan sonra hastanın diyetindeki değişiklik sadece hastayı değil ev içindeki diğer aile bireylerini hatta çevresindeki diğer kişileri de etkilemektedir (Öğretmen, arkadaşlar vb.). Meyer ve Rosenblum'a göre (2017); Çölyak hastalığını iyi yönetmek ve glütensiz diyetle uyumlarına yardımcı olabilmek için Çölyaklıların günlük aktivite ve rutinlerini dikkatlice incelenmelidir.

Bazı çocuklar Çölyak hastalığını ciddi bir hastalık yerine yalnızca bir gıda intöleransı olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle glütene aldıktan hemen sonrasında meydana gelen belirgin bir semptom yoksa hastalığın geçtiğini düşünmektedirler. Bu durum, çocuğun glüten alımının vücutlarında uzun süreli etkileri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından kaynaklanmaktadır (Barzegar ve ark., 2017; Bulsa ve ark., 2018). Glütene uzun süre maruziyet ve beslenme eksiklikleri Çölyaklı bireylerde nörolojik ve nöropsikiyatrik rahatsızlıklara sebep olmaktadır (Nardo ve ark., 2019). Çölyaklı bireyde meydana gelen nörolojik bulgular, tipik Çölyak hastalarında görülen malabsorbisyondan kaynaklanan vitamin ve mineral eksikliklerine bağlı geliştiği gibi malabsorbsiyonu olmayan kişilerde de nörolojik bozukluklar gerçekleşmektedir. En sık bildirilen nörolojik bozukluk ise ataksidir. Nedeni bilinmeyen ataksi durumlarında Çölyak hastalığı sıklığı %12-%41 olarak belirlenmiştir (Çakmak, 2013). Bu problemler ancak diyetten glütene çıkarılması ile kontrol altına alınabilmektedir (Yıldız ve ark. 2019).

Glütensiz diyet hastalığa ait belirti, bulgu ve komplikasyonları azaltsa da diyetle uyum oldukça zordur (Yıldız ve ark. 2019). Beslenme alışkanlığının yeni kazanılmaya başlandığı, öğrenim sürecinin en önemli basamaklarından biri olan okul öncesi dönemde edinilen beceriler yaşamın bütün evrelerini etkilediğinden, okul öncesi kurumlarında bu konuya daha fazla önem vermek gerekmektedir. Okul öncesi dönemden itibaren çocuğa verilen tüm beceriler gibi beslenme becerisini kazanmaları ve bu konuda yapılacak uygulamalar çocukların beslenme ile ilgili bilgi düzeylerini olumlu yönde etkiler ve diyetin önemi bu dönemde kazandırıldığında ilerleyen

yaşlarda diyetle uyum çocuk için daha kolay olmaktadır (Zembat ve ark, 2015; Gündüz ve ark, 2013).

1.2.2. Çölyaklı Bireyin ve Yakınlarının Eğitimi

Eğitim desteği tek yönlü bir iletişimle mümkün değildir. Çölyaklı bireyin ve hatta mümkünse ailesi ile diyalogunu içermelidir. Hastaya ve ailesine Çölyak hastalığı ve bakımı ile ilgili kararlara aktif olarak katılma fırsatı verilebilir (Ludvigsoon ve ark., 2015). Çölyak hastalığı ile yaşamak hem hastaya hem de onu seven insanlara benzersiz zorluklar yaratmaktadır. Özellikle Çölyaklı bir çocuk için okul yılları en biçimlendirici yıllar olduğu için, glüten ile temastan korunmalarını sağlamak önemlidir (<http://www.beyondceliac.org/> Erişim Tarihi: 2016).

Çölyak tanısı almış tüm bireyler için özellikle de yeni tanı almış çocuklar için eğitimin gerekliliği açıktır. Ancak, eğitim sadece Çölyak hastalığı olanlar için değil, aynı zamanda aile üyeleri, arkadaşlar, öğretmenler ve diğer destekçiler için de önemlidir (Darling, 2013). Hastaların, hastalıkla ilgili bilgilerini geliştirmeye yönelik yöntemler, hastaya özgü eğitim hastanın, davranış ve tutumlarında değişikliklere yol açarak hastalıklarla ilgili sorunların üstesinden gelebilmesine yardımcı olabilir (Barzegar ve ark., 2017).

Çölyak tanısı alan çocuklarda depresyon, dismik bozukluklar ve uyum bozuklukları sağlıklı bireylere göre daha sık gözlenmektedir. Depresyon, anksiyete ve psikoz tedavi öncesinde olabildiği gibi glütensiz diyetle uyumun vermiş olduğu zorluktan dolayı tedavi sonrasında da görülebilmektedir. Bu konuda ebeveynlerin tanı ve diyet eğitiminin tanı koyulan çocuk açısından ağırlığını anlamalı ve hastanın sağlıklı gelişiminin devamı için sorumluluk alarak duygusal destek sağlamalıdır (Karakoyun ve ark., 2018).

Eğitim verildiği esnada hastaya ve ailesine soruların cevaplanması için yeterli zaman tanınmalıdır. Verilecek bu eğitimin, hastalıkla ilgili olarak verilen ilk bilgiler (Çölyak hastalığı ve glutensiz diyet) olması nedeni ile, tanı anında veya daha kısa bir süre içinde verilmelidir. Genel hatları ile bu bilgiler şunları kapsamalıdır;

1. İki yönlü katılıma dikkat edilmelidir. Hastalar ve ailelerin hastalığın bakımına aktif olarak katılmaları teşvik edilmelidir.
2. Çölyak hastalığının yaşam boyu sürdüğü/süreceği vurgulanmalıdır.
3. Glütensiz bir diyet çoğu semptomu hafifletir ve bazı komplikasyonlara karşı bir miktar koruma sağlaması olasıdır (Barzegar ve ark., 2017).

Eğitimin Psikososyal Yönü

Çölyak hastalığını ve glütensiz beslenmeyi yönetmek birçok birey için zor olabilir çünkü çoğu zaman kendilerini izole hissederek ve etraflarındakilerden farklıdır. Başkalarından destek almaları durumunda glütensiz diyetle uyuma olasılıkları daha yüksektir (Darling, 2013). Destek konusunda özellikle glütensiz diyetle uyum sürecinde en önemli rol aile yakınlarına düşmektedir. Bu nedenle hastalık bilinci sürecinde ilk birkaç ay boyunca aile ve yakınların desteği oldukça önemlidir. Yaşam kalitesi algısı destek veren bireylere ve hastanın durumu algılamasına bağlıdır. Yeni tanı almış bir Çölyak hastası yaşam kalitesini olumsuz olarak değerlendirebilir. Tedaviye bağlılık ve durumu kabullenme mevcutsa kişinin yaşam kalitesi artacaktır (Almargo ve ark., 2018).

Eğitimde Verilecek İlk Bilgiler

Hastaların Çölyak hastalığı ile ilgili bilgi gereksinimi içinde bulunduğu duruma göre değişiklik göstermektedir. Yeni tanı almış bir hasta birçok teste tabi tutulduğu için stresli gergin ve anksiyete içinde olabileceken, bir diğeri uzun yıllar ciddi hastalık semptomlarına sahip olmuş ve bu bireydeki tepki tanının koyulması ile ilgili bir rahatlamaya neden olabilmektedir.

Tanı sonrasında Çölyaklılar ve aileleri büyük bir panik yaşamaktadırlar. “Ben şimdi ne yiyeceğim? Çocuğum ne yiyecek?” sorusu ailenin ve hastanın gündemini oluşturmaktadır (Barzegar ve ark., 2017).

Hasta ile uzun süreli bir ilişki kurmak için, soracağı sorulara ve cevaplara zaman ayırmak önemlidir, kişinin aktif katılımını sağlamak önemlidir (Barzegar ve ark., 2017). Çölyak hastalığı yaşam boyu devam eden ve katı glütensiz diyet ile semptomların hafifleyebileceği/ortadan kalkabileceği ancak glütene maruziyetten hemen sonra tekrar aynı evrelere maruz kalabileceği bireye net bir şekilde açıklanmalıdır.

Ayrıca uzun süre glütensiz diyet, beslenme eksikliği, kardiyovasküler problemler ve organizmada ağır metal birikimi dahil birçok sağlık problemine sebep olmaktadır. Hasta veya ailesine verilen eğitimde bu konun da önemi vurgulanarak hastalığın profesyoneller tarafından takibinin önemi de vurgulanmalıdır (Makovicky ve ark., 2020).

Eğitiminin ilk aşamasında, hastayı ince bağırsağın işlevi hakkında bilgilendirmek, semptomları anlamalarını ve glütensiz diyetle uyumalarına yardımcı olacaktır. Bu, eğitimde doğal bir başlangıç noktasını oluşturabilir. Bunun yanı sıra hastanın zihninde yer edinmesi için, normal ve anormal mukoza resimlerin gösterilmesi, glütenin vücutlarında ne denli bir zarara yol açtığını ve eğer diyetle uyum gösterirse de nasıl bir iyileşme potansiyeli olduğunu anlamalarına yardımcı olabilir (Clark, 2015).

1.2.3.Okul Öncesi Kurumlarda Çölyak

Okul öncesi, çocuğun büyüme gelişme dönemlerinden biri olanve 3-6 yaş arasını kapsayan, çocukların bireysel farklılıkları ve gelişim özelliklerine göre uygun ortam sunan, toplumsal yaşama, geleceğe ve bir sonraki eğitim süreçlerine hazırlayan dönemdir (Yalçın ve Yalçın, 2018; Karaca ve ark., 2011; Sönmez BŞ, 2019). Bu dönem içerisinde çocuğun bedensel, bilişsel, sosyal, psikomotor, ve dil gelişiminin esas temelleri atılmaktadır (Karaca ve ark., 2011; Sönmez BŞ, 2019).

Çocukların istenilen gelişim düzeyine ulaşabilmeleri için, gelişim özelliklerini, varsa tanıli hastalıklarını ve bunlara özel beslenme şekillerini iyi bilmek gerekmektedir. Bu özel durumların göz ardı edildiği durumlarda çocuğun gelişimi açısından yanlış kararlar verilerek zarar verilebilmektedir. Okul öncesi eğitimin ilk basamağı olması nedeni ile burada verilen tüm eğitimlerin önemli olduğu gibi beslenme eğitimi de çok önemlidir. Çocukların edinmiş oldukları beslenme alışkanlığı, öğrenilen bilgi ve beceriler onların geleceğini şekillendireceği gibi toplum sağlığını da belirlemektedir (Karaca ve ark., 2011; Sönmez ve Seyhan, 2016; Sönmez, 2019).

Toplumların gelişmişlik seviyelerine ulaşabilmeleri için beden ve ruhen sağlıklı bireylere ihtiyacı vardır. Bunu sağlamak için toplum üyelerinin yeterli ve dengeli beslenmesi gerekmektedir. Doğru beslenme alışkanlığı ise küçük yaşlardan itibaren bir yaşam tarzı haline getirilmelidir. Bu alışkanlığı küçük yaşlarda kazandırmanın yolu ise eğitimden geçmektedir (Sedakatlı, 2019).

Sağlığı korumak geliştirmek ve sağlıklı bir toplum için okul öncesi dönemden itibaren öğrencilere yaşam boyu uygulayabilecekleri sağlıklı yaşam modeli oluşturmak gerekmektedir. Çocuklar, zamanlarının büyük bir kısmını eğitim kurumlarında geçirdiklerinden bu model okullarda eğitim veren öğretmenler tarafından geliştirilmeli ve uygulanmalıdır (Şahinöz ve ark, 2017). Okul öncesi dönem çocukları evde annesi, babası hatta varsa bakıcısını taklit etme eğilimindedir. Okul ortamında ise çocukların öğretmenlerinin davranışlarından taklit etme

eğilimleri vardır ve bu durum avantaja çevrilebilir. Çocuğun öğreneceği şey ona sunulan eğitim içeriği ile sınırlıdır (Akder ve ark; 2018; Sönmez, 2019). Ancak okul öncesi kurumlarında eğitim vermekte olan öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında eğitim hayatları boyunca sağlık eğitimini ya hiç ya da yetersiz düzeyde almış oldukları görülmektedir (Gündüz ve ark; 2013).

Çölyak hastalığı gibi özel diyet gereksinimini zorunlu kılan hastalıklara sahip çocuklar, sosyal ortamlarda akran baskısına altında kalabilmekte ve diyetlerini içine sindirebilmektedirler. Diyet gerektiren bu tarz hastalıklarda temel amaç çocukların, sosyal, psikolojik gelişimini en üst seviyede tutmak olmalıdır (Altundağ, 2018). Bu durumda, akranlar arasındaki etkili iletişimi sağlayacak olan ve çocuğun bu dönemde fiziksel, bedensel ve psikolojik sağlığının gelişiminde katkı sağlayacak olan okul öncesi öğretmenleridir.

Çocuğun bu dönemde fiziksel, bedensel ve psikolojik sağlığının gelişiminde rolü olan eğitimcilerin bu konudaki bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının artırılması önemli konulardan birisidir (Clark, 2015). Çocuğun okulda beslenmesi ile ilgili edinmiş olduğu farkındalık çok önemlidir. Verilen beslenme eğitimi sonrasında kazılan doğru beslenme alışkanlığı hayatının diğer dönemlerini de şekillendirmektedir. Sağlıklı beslenme davranışı ile kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, kanser, obezite, Çölyak hastalığı gibi kronik sağlık problemlerinin yanı sıra beslenme, malnütrisyon, büyüme geriliği gibi akut sağlık sorunlarının önüne geçilebilmektedir (Aktaç ve ark., 2019).

Doğru beslenme kişinin yapısına, cinsiyetine, tanılı hastalığı varsa hastalığına ve özel durumlara göre değişmektedir. Çölyak hastalığı yaşam boyu glütensiz diyeti gerektiren otoimmün bir hastalıktır ve eser miktarda bile olsa glütene maruziyetten birkaç dakika sonrasında belirtilerin gözlenebilmektedir (Clark, 2015).

Glüten tüketimi, Çölyaklı çocuklar için önemli bir sorun olmasına rağmen, glüten maruziyetinin etkileri tüketmiş olduğumuz yiyeceklerin dışında günlük ev ürünleri, okullarda etkinlik için kullanılan ürünler ve hatta çapraz bulaşma veya gizli glüten yolu ile bir yayılmaya kadar uzanır. Glüten ile gerçekleşen çok kısa bir maruziyet bile Çölyak hastalığı olan bireyde reaksiyona sebep olmaktadır. Bunun asıl sebebi ise glütensiz diye listelenen birçok ürünün aslında eser miktarda glüten içermesidir (Clark, 2015).

Çölyak ve diğer hastalıkların öğretmen tarafından tespiti ve yönetimi için öğrenci ile ilk karşılaşmada ve hizmet içi çalışmalarda öğretmenler; (Celiac Canadian Association [CCA], 2007).

- Sınıfa yeni öğrenci katıldığında Çölyak ve diğer sağlık sorunları konusunda bilgi edinmeli,
- Sınıfta Çölyak vb. sağlık sorunu olan öğrenci var ise sınıf yönetimi ve eğitim programında var olan sağlık sorununa yer verilmeli, ayrımcılık ve damgalamamaya özen gösterilmeli,
- Okul yönetimi ile konu paylaşılmalı,
- Aile ve aile hekimi ile iş birliği içinde olunmalı,
- Okulda kantin, yemekhane vb. olanakların işletmeleri ile glütensiz gıda bulundurulması konusunda iletişim kurulmalı,
- Çölyaklı ya da diğer hastalıkların öğrenci/çalışanlarda varlığı fark etmeksizin öğretmenlerin eğitim programında ilgili hastalığın /Çölyak tanımı, çeşitleri, belirtileri, tanı ve tedavisi konularına yer verilmeli,
- ‘Çölyak bulaşıcı bir hastalık değildir’ bilgisini diğer öğrencilere ve okuldaki öğretmen ve yöneticilere fark ettirmeli,

- Okul ortamında öğrencinin psiko-sosyal durumu açısından ayrımcılık, damgalama gibi durumları içermeyen farklılıkların kabullenmesine olanak sağlanmalı,
- Tüm okul çalışanları Çölyaklı yaşam konusunda bilgilendirilmeli,
- Okulda Çölyaklı öğrencinin varlığı durumunda okul ortamında bilgilendirmelerin daha detaylı olmasına dikkat edilmeli,
- Okulda yürütülen çalışmalar raporlanmalı ve bir sonraki yıl yapılacak faaliyetler belirlenmesi konularına yer vermelidir.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın Okul Sağlığı Hizmetleri kapsamında 'Çölyakla Mücadele Konusunda Yapılacak Çalışmalar' adlı çalışmasında (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018);

1. 9 Mayıs Dünya ÇölyakGünün'ün bulunduğu hafta içerisinde resmi ve özel okul/kurumlarda, okul/kurum yönetimleri tarafından; öğrenci, öğretmen, veli, yemekhane-kantin işletmecisi/çalışanı ve diğer okul çalışanlarına yönelik farkındalık eğitimlerinin yapılmasının sağlanması,
2. Öğretmenlerin; uzun süren ve düzelmeyen ishal, tekrarlayıcı ve sürekli karın ağrısı, karında şişlik, iştahsızlık, boy kısalığı, ergenlikte gecikme, kusma, kabızlık, kemik erimesi ve kansızlık gibi bulguları fark etmesi halinde öğrencinin Çölyak hastası olabileceği konusunda aileyi uyarması,
3. Çölyaklı öğrencinin izni alınarak hastalığı ile ilgili diğer öğrencilerin bilgilendirilmesi ve öğrenciye besin ikramında ısrarcı olmamalarının sağlanması,
4. Okul/kurumdaki kutlama, sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde besin ikramı yapılıyorsa Çölyaklı öğrenci velisinin mutlaka bilgilendirilmesi ve glütensiz besinlerin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması,

5. Çölyak hastalığının şu anda kanıtlanmış tek tedavisi ömür boyu tam glütensiz diyetdir. Bu nedenle; Çölyaklı öğrencilerin beslenmesinin sağlanabilmesi için kantinlerde, okul/kurum ve pansiyon yemekhanelerinde, glütensiz ürünlerin bulundurulması, glütensiz besin hizmetinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması,
6. Okul/kurum yönetimleri tarafından kantin ve yemekhanede çalışan personele hangi besinlerin glüten içerdiği ve glütensiz besin pişirme ve saklama konusunda bilgilendirme yapılması,
7. E-okul sisteminde öğrencinin süregelen hastalığının yer aldığı bölüme Çölyak tanısı konan öğrencilerin veri girişinin de düzenli olarak yapılması,
8. Çölyaklı öğrencilerin yaşam boyunca sağlıklarının korunması ve kendilerini güvende hissetmeleri için okul/kurumda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik yöneticiler, öğretmenler, veliler, kantin ve yemekhane işletmecisi/çalışanlarının yakın iş birliğinde olmasının sağlanması, maddeleri yer almaktadır.

1.2.3.1.Yiyeceğe Erişim

Okul öncesi eğitiminin verildiği anaokulları ve kreşler çocukların günün büyük bir kısmını geçirdikleri eğitim ortamlarıdır ve buralarda belirlenen menüler çocukların besin ve besin ögesi gereksinimlerini karşılar nitelikte olmalıdır. Belirlenen menüler çocukların büyüme ve gelişmesini sağlamak için önemli bir unsurdur. Bunun yanı sıra Çölyak gibi özel diyet gereksinimi olan çocuklar içinde menülerin aynı özenle hazırlanması gerekmektedir (Çetin, 2019). Çölyaklı çocukların okul ortamında güvenli besinlere ulaşımı sağlanmalıdır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018).

Çölyaklı öğrencinin glüten maruziyetinin özellikle okulda önlenmesi için öğrencilerin velileri tarafından, okul yönetimi ve okul öncesi öğretmenine öğrencinin tanıli sağlık sorunu hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir. Sarı ve ark., (2018), Çölyaklı ilköğretim çocuklarının okulda sosyo-biyolojik ihtiyaçlarını karşılamasında

yaşadıkları sorunları araştıran çalışmada, araştırmaya dahil edilen Çölyaklı öğrencinin arkadaşları tarafından dalga geçilmesini önlemek adına hastalığını söylemediği ve glütensiz diyetle uymadığı, yine araştırmaya dahil edilen öğretmenin ise, öğrencilerin genelde Çölyaklı olduğunu söylemediği dağıtılan şekerleme ve bilmediği yiyecekleri yemeyerek çantasın attığı fakat hastalığı yine de söylemediğini dile getirmişlerdir.

Dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan bir tanesi gerçekleştirilen sınıf içi/dışı etkinliklerde besin ikramı yapılırken çok dikkatli olunması ve ısrar etmekten kaçınılmasıdır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018). Yapılacak olan etkinliklerden birkaç gün önce çocuğun velisi bilgilendirilmeli ve çocuğu diyetine uygun yiyecekler de ikramlara dahil edilmelidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018).

Çocuk yatılı/pansiyonlu bir okulda öğrenim görüyorsa, mutlaka glütensiz depolama, hazırlama, pişirme ve servis alanı oluşturulmalıdır. Besin hazırlama alanlarında, depolama alanlarında glüten bulaşma riskini önleyecek güvenli ortamlar oluşturulmalıdır. Aksi taktirde çapraz bulaşmaya sebebiyet verilmiş olacaktır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018).

1.2.3.2. Sosyal Etkinlikler

Çölyaklı çocuğun ebeveynleri, tedavi uzmanları ve toplum üyesi arasında bir işbirlikçi yaklaşımın varlığının gerekliliği gibi, okul danışmanın rolü de yadsınamaz. Okul danışmanlarının çocuklara sayısız alanda hizmet vermektedirler. Bu konum itibari ile Çölyak hastalığı ile ilişkili sonuçları ele almaları konusunda okul danışmanları da aracı konumundadır (Clark, 2015). Bu nedenle aileler tarafından çocuğun Çölyak hastası olduğu okul danışmanına bildirilmelidir.

Okulda sınıf içi kullanılan birçok üründe eser miktarda da olsa glüten vardır ve glüten ile temas, Çölyak hastalığı olan birey üzerinde zararlı etkilere sebep

olmaktadır. Özellikle, bu maddelere maruz kalmak çocukların ve ergenlerin düşünce süreçlerini, duygularını, davranışlarını ve sosyal etkileşimlerini etkileyebilir (Clark, 2015)

Çizelge 1.4'te belirtilen maddeler genellikle sınıflarda kullanılmaktadır ve değişen miktarlarda glüten içerir ve glüten maruziyeti Çölyak belirtilerinin tekrardan görülmesine sebep olarak çocukların algılama süreçleri, duyguları, davranışları ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilenmektedir (Clark, 2015). Çizelgede belirtilen ürünlerin yanı sıra ilaç, diş macunu, dudak parlatıcısı vb. çocukların ev ya da sınıf içerisinde erişebileceği bazı kozmetik ürünlerinde de glüten bulunmaktadır. Bu ve bunun gibi kaynaklardan glüten ile teması önlemek için etiket bilgilerini okuma ve anlamının da önemi göz ardı edilemez (Öztürk, 2019).

Çizelge 1.4 Glüten İçeren Ortak Okul Ürünleri (Clark, 2015).

Oyun hamuru	El Losyonları
Boyalar (Parmak ve Yüz)	Çıkartma
İşaretleyiciler	Yarabandı
Tutkal, Tutkal Çubukları ve Yapıştırıcı	Güneş kremi
El Pulları	

Sınıf ortamında glüten varlığının azaltılmasında en büyük rol okul öncesi öğretmenine düşmektedir. Okul öncesi öğretmenleri, yöneticiler ve okul danışmanları çocuklar üzerinde fiziksel ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiler konusunda psiko-eğitim sağlama olanağına sahiptir (Clark, 2015).

Okul öncesi öğretmeni, sınıf içi etkinliklerden okul gezilerine kadar yapılan tüm etkinliklerde, Çölyaklı öğrencinin diyet gereksinimini göz önünde bulundurarak planlama yapmalı, veliyi yapılacak etkinlik konusunda önceden bilgilendirmeli ve öğrencinin damgalanmaması, sınıf ortamı içerisinde dışlanmaması için gerekli duyarlılığı göstermelidir.

Aksi taktirde çocuk kedisini ait olduğu toplumdan izole hissedebilir ve psikolojik bir işe çekilme yaşıyıp aktivitelere katılımı kısıtlayabilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018). Bu dönemde özellikle lyaklı çocuğun kendi durumunun farkında olması ve günlük ihtiyaçlarını bu çerçevede gerçekleştirmesi bedensel sağlığı ve psikolojik gelişimi açısından önemlidir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi ve farkındalığın sağlanabilmesinde okul ortamındaki en büyük rol eğitimcilerle düşmektedir. Erken ocuklukta teşhis alan anaokulu öğrencileri için mutlak evre düzenlemesi öğretmenlerin lyak ile ilgili sahip oldukları bilgi düzeyi ile mümkündür.

1.2.3.3. Psikolojik Durum

Çölyak hastalığını ve glütensiz beslenmeyi yönetmek zor olabilir çünkü Çölyaklılar çoğu zaman kendilerini izole hissederler ve etraftakilerden farklıdırlar (Darling, 2013).lyak hastalığı gibi yaşamının geri kalan dnenimde de bu hastalıkla mücadele edecek çocuklar, hastalığın getirmiş olduğu bilişsel, fiziksel ve psiko-sosyal gelişim alanlarında yaşadıkları zorlukların yanında, yine bu hastalığın sonucu olan diyet yapma, ölüm korkusu, arkadaşlarından uzak kalma yada onlardan farklı yeme davranışı sergilemek zorunda kaldıklarından sosyal izolasyon gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Akkuş ve Ayhan, 2018).

lyaklı ocuklarda görülen psikiyatrik belirtiler, yaşamış oldukları sosyal güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Çünkü sınıf içerisinde veya sosyal yaşamlarında akranları ile zaman geçirirken aynı yiyecekleri yiyemeyecekleri hissi kişiye sosyal izolasyona sürükleyeceği gibi duygusal sorunlara da yol aabilir (Karakoyun ve ark., 2018). Ayrıca bu durum çocukların sosyal ortamlardan ve bu ortamlarda beslenme ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak durmalarına, kendilerini dışlanmış hissetmelerine bazı durumlarda ise uyması gereken diyetten uzaklaşmasına ve uygulamak zorunda oldukları diyetten dolayı bulundukları ortamın ilgi odağı olmalarına ya da acıma duygusu ile karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Sarı ve ark., 2018).

Darling (2013) Çölyak hastalığı ile ilgili yaptığı bir araştırmasında; çalışmasındaki katılımcıların katılmış oldukları etkinliklerde etrafındakilerle aynı yiyeceği tüketemediklerinde kendilerini dışlanmış hissettiklerini belirtmiş ve bireylerin katıldıkları etkinliklerde başkalarıyla aynı yiyeceği yiyemedikleri zaman, izolasyon duygularının tetiklendiğini bulmuştur.

Sarı ve ark., (2018), Çölyaklı ilkököl çocuklarının okulda sosyo-biyolojik ihtiyaçlarını karşılamasında yaşadıkları sorunları araştıran çalışmasında, araştırmaya dahil edilen ebeveyn, sınıf içerisinde yapılan etkinliklerde öğretmenler tarafından kendilerine iletilmesini istedikleri halde öğretmenlerin bu konuyu göz ardı etmesi ve çölyaklı öğrencinin etkinlik sırasında sunulan hiçbir yiyeceği yiyememesi kendisini dışlanmış hissetmesine ve farklı hissetmesine neden olduğunu dile getirmiştir.

Wahap ve ark. (2019), Çölyak hastalığı olan çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunları araştırdığı bir çalışmada, depresyon ve anksiyete bozukluklarını folat ve omega-3 çoklu doymamış yağ asidi gibi birden çok besin eksikliği ile ilişkilendirmişlerdir. Bu besinlerin eksikliği merkezi sinir sistemindeki temel bileşenlerdir ve beyin gelişimi, nöroproteksiyon, nörotransmitter taşınmasında önemli rol oynarlar. Bu eksiklik çocukların davranış bozukluğu yaşama riskini arttırmaktadır. Sınıf içerisinde çocuğun dikkatinin dağınık olması, halsizliği, sosyal etkinliklere katılmayı ve çekimserliği hastalıktan kaynaklanabilir ancak bu konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan öğretmenler bunu derse/okula ilgisizlik, tembellik olarak adlandırmaktadır.

Öğrencinin etkinliklere dahil olmasını teşvik etmek için fiziksel ortamda değişiklik yapılabilir, ancak glütensiz ürünlere ulaşmak her zaman mümkün olmamaktadır, bu durum aile ile iş birliğini gerektirmektedir (Clark, 2015).

Öğretmenin bu durumu okul ve sınıf içerisinde etkin bir şekilde yönetebilmesi almış olduğu eğitim ile paraleldir. Etkinlikler öncesinde mutlaka ebeveynler ile iletişime

geçilmeli ve çocuğun akranları ile etkileşimini engelleyecek tüm durumlar en aza indirgenmelidir. Çünkü Çölyak hastalığı bulaşıcı ya da kişinin izolasyonunu gerektiren bir hastalık değildir. Çölyak hastalığı hakkında bilgi eksikliği ve damgalama beraberinde öğrenci için çok zor bir sürecin başlangıcını tetiklemiş olmaktadır. Öğrencinin okul içerisinde ve en önemlisi sınıf içerisinde damgalanmanın önüne geçilmelidir. Çünkü bu durum öğrencinin eğitim hakkını da kısıtlamaktadır. Okul öncesi öğretmenleri ve yöneticilerinde desteği ile bu durum öğrenci/öğretmen eğitimi uygulamaları ile giderilebilir.

1.2.4. Çölyak Hastalığında Hemşirelik Yaklaşımı

Hemşirelik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerle kendini yenileyen ve birey, aile, toplumun sağlık sorunları ile ilgilenen bir disiplindir. Hemşirelik alanının gelişmiş bir kolu olan halk sağlığı hemşireliğinin, toplum sağlığı merkezlerinde, okul sağlığı hizmetlerine katılmak, bulunduğu bölgenin sağlık ölçütlerini değerlendirmek, sorun ve öncelikleri belirlemek gibi sorumlulukları vardır (Korkmaz ve ark., 2011). Bu rol ve sorumluluklara sahip okul hemşiresi, öğrencilerin sağlık sorunlarına odaklanmakta ve gerekli yerlerde eğitimcilerin konu ile ilgili bilgi kaynağı rolünü de üstlenmektedir.

Eğitim verilen kurumlar olan okullarda öğrenci, öğretmen ve veli olmak üzere üç hedef grup vardır. Okulda bulunan sağlık çalışanının temel sorumluluğu ise hedef grupların sağlık eğitimlerinin verilmesidir (Halmatov ve Akçay, 2014). Toplumların sağlıklı olabilmesi için en önemli şartlardan birisi de sağlıklı çocukların yetişmesidir ve bunu gerçekleştirecek olan bireyler arasında ebeveynler dışında çocuğun gününün büyük bir kısmını geçirdiği eğitim kurumlarında eğitim vermekte olan öğretmenler ve okul hemşireleri vardır (Zembat ve ark, 2015).

Disiplinlerarası ekibin bir üyesi olan hemşireler, okulda tespit ettiği sağlık sorunu yaşayan çocuğa başa çıkma stratejileri konusunda destek olmalıdır ve sorularına açık

ve net bir şekilde cevap verebilmelidir. Gerekli durumlarda nerelere başvuracağı konusunda bilgi vermelidir (Almargo ve ark., 2018).

Çölyak hastalığında glütensiz diyetin bir yaşam biçimi haline getirilmesi gerekmektedir. Glütensiz diyeti bir yaşam biçimi haline getiren Çölyaklılar hastalığın getirmiş olduğu zorlukları atlatarak daha sağlıklı bir yaşam sürebilirler. Ancak bunu başarmak kişiye göre değişmektedir. Bu süreci iyi yönetebilmek hastalığı anlamak ve doğru kişiler tarafından doğru yönlendirilerek mümkündür (Sakal ve ark.,2018). Bu sürecin başında hastalığı anlatmak adına sağlık profesyonelleri yer almaktadır.

İyi ve sağlıklı beslenme çocukların bilişsel ve davranışsal becerilerinin gelişimini kolaylaştırır ve öğrenme potansiyellerini tamamlamasını sağlar. Bu nedenle, okul öncesi çağda çocuğun çevresindeki yetişkinlerin beslenme konusundaki farkındalık düzeyleri büyük bir önem taşımaktadır (Zembat ve ark, 2015). Ayrıca sağlık eğitiminde öğrenciye öncelikli olarak sağlığını geliştirme ve sağlığını sürdürebilme sorumluluğunun kazandırıldığından bu dönemde verilen sağlık eğitimi önem taşımaktadır (Halmatov ve Akçay, 2014).

Çölyak hastalığında bakım ve eğitim bütünsel bir yaklaşımın parçası olarak sağlanmalıdır. Sağlık ekibi içerisindeki tüm üyelerin sağlık eğitiminin yanı sıra sağlığın teşviki ve Çölyak hastalarına bakmakta önemli rolleri vardır.

Okul içerisinde, okul hemşiresi de dahil olmak üzere bir eğitim ile bilgilendirme yapılabilir. Sınıf öğretmeni ile birlikte çapraz bulaşın önüne geçebilmek için kullanılacak ve kullanılmayacak malzemelerin listeleri yapılarak ve bu konuda çocuğa da belli sorumlulukların yüklenmesi konusunda görüş birliği oluşturularak olası problemlerin önüne geçilerek eğitimciler arasında bir farkındalık yaratılmalıdır (<http://www.beyondceliac.org>., Erişim Tarihi: 2009).

1.2.5. Türkiye’de Çölyak Hastalığı ile ilgili Örgütlenme

Çölyakla Yaşam Derneği

Çölyakla Yaşam Derneği 2002 yılının mart ayında kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Kurucu üyeleri İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Pediatrik Gastroenteroloji profesörleri ve Çölyaklı kişilerden oluşmaktadır.

Derneğin amacı; ‘Yaptığı ve yapacağı çalışmalarla Çölyaklıların günlük yaşantılarını kolaylaştırmak, Çölyak hastalığı hakkında kamuoyunu bilinçlendirmek, glütensiz yiyeceklerin üretimi ile ilgili olarak yerli üretici firmalarla çalışmalar yapmak, Bakanlıklarla Çölyaklıların sosyal hakları konusunda görüşmelerde bulunmak, Çölyak konusundaki gelişmelerden üyelerini haberdar etmektir.’ (<http://www.colyak.org.tr/> Erişim Tarihi: 2019).

Çölyakla yaşam derneği, Ankara, İstanbul, İzmir gibi Türkiye’nin neredeyse tüm illerinde kuruluşları mevcuttur.

1.2.6. Yasal Düzenlemeler

Ulusal Düzenlemeler

Çölyak hastalığının teşhis aşaması, sebep ve sonuçlarının ve bu hastalık ile yaşamaya devam edenlere sağlanabilecek yardımların araştırılması ve gereken önlemlerin alınması amacı ile Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen 4 partinin kararı ile kurulan ve 13.06.2017 tarihinde çalışmalara başlayan Meclis Araştırma Komisyonu çalışmalarını 19.12.2017 tarihinde tamamlamıştır (TBMM, 2018).

Çölyak hastalığı teşhisinden sonra tek bir tedavi yöntemi vardır; ömür boyu glütensiz diyet. Bu diyetle uyulmadığı takdirde hasta birçok komplikasyon ile karşılaşmaktadır. Hastaların diyetlerine dikkat edebilmeleri için alacakları ürünlerin glütensiz olması gerekmektedir ancak bu ürünler belirli alışveriş merkezlerinde satılmakta ve fiyatları çok pahalıdır.

Çölyak tanısı alan kişilere gastroenteroloji uzman hekimi tarafından, bu uzmanın bulunmadığı hastanelerde ise çocuk sağlığı ve hastalıkları/ iç hastalıkları uzman hekimlerince 3 yıl süre ile rapor düzenlenmektedir (TBMM, 2017).

Meclis Araştırma Komisyonu çalışmalarının sonucunda bu raporu bulunan Çölyak hastalarına devlet tarafından her ayın 2. Haftası itibari ile hesap numaralarına;

- 0-5 yaş aralığında ise 78,75 TL,
- 5-15 yaş aralığında ise 120 TL
- 15 yaş üstü için 108,75 TL yardım yapılmaktadır (TBMM, 2018; <http://beslenmehareket.saglik.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 2017).

Çölyak sıklığının son yıllarda artış göstermesi nedeni ile Sağlık Bakanlığı Çölyak hastalığı ile ilgili olarak 2017-2021 eylem planları belirlemiştir. Çölyak Hastalığının önlenmesi ve azaltılması, hastalık durumlarında ise tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde etkin bir mücadele için stratejiler oluşturulmuştur. Bu stratejiler içerisinde, Çölyak hastalığı ve tedavisi ile ilgili konularda öğrenci, öğretmen ve velilerin bilinç düzeylerinin artırılması başta olmak üzere birçok konuyu kapsamaktadır (TBMM, 2018).

Diğer Ülkelerdeki Düzenlemeler

Engelli bireylerin kamu eğitiminde ve federal olarak finanse edilen programlarda ayrımcılıktan korunma önlemleri ilk olarak 1973 tarihli Rehabilitasyon Yasası'nın 504. bölümünde ele alınmış ve 1990 tarihli Engelli Amerikalılar Yasası'nın 504. bölümünde belirtilen kurallarla güçlendirilmiştir (Almargo ve ark., 2018). 1973 Rehabilitasyon Yasası, devlet okulları gibi federal finansal yardım alan tüm kurumlara uygulanır (<http://www.beyondceliac.org/> Erişim Tarihi: 2016). Bu yönergeye göre bir ya da daha fazla ana yaşam aktivitesinde önemli kısıtlamalara yol açan, belgelenmiş veya algılanan fiziksel/zihinsel bozukluğu olan bireyler, engelli birey olarak tanımlanmaktadır ve bu hükümler altında korunmaktadır (Clark, 2015).

Yasaya göre, devlet okulları ücretsiz uygun bir halk eğitimi sağlamalı ve engelli öğrencilere karşı bir ayrımcılık söz konusu olmamalıdır. Yasa, öğrencinin sınıf içinde uygun bir eğitim almasını sağlamak için bir plan yapılması gerektiğini kabul eder (celiacsupportgroup@childrens Erişim Tarihi: 2009). 504 planı, çocuğunuzun ihtiyaçlarının sadece belirli sınıflarda değil, okul kariyeri boyunca karşılanacağını garanti eder (<http://www.beyondceliac.org/> Erişim Tarihi: 2016).

Dünyada ve ülkemizde çölyak hastalığının tanısı, taramalar, klinik ilerleyişi, çölyak hastalığına özgü yaşam kalitesi ölçeğinin farklı dillerde geçerlik güvenilirliği, çölyaklı bireylerin, ailelerinin, hekimlerin, sağlık personelinin, sağlık ile ilgili fakülte öğrencilerinin, aşçıların bilgi düzeyleri hakkında birçok çalışma bulunmasına karşın 'okul çocuklarında çölyak yönetimini ve öğretmenlerin bilgi düzeyini' ele alan çok az sayıda çalışma mevcuttur (Assiri A ve ark, 2015; Aziz I ve ark 2014; Bargezar F ve ark, 2017; Burger PW Jordy ve ark, 2017; Çakmak A, 2013, Dalgıç B ve ark, 2011; Hounghyan L ve ark, 2018; Jade T ve ark 2015; Verma-Bueche, 2011; Quattrin R ve ark 2008). Çölyak hastalığı sıklıkla çocukluk döneminde tanı alan bir hastalık olması nedeniyle okul öncesi dönemde öğretmenlerin hastalığın gerek tanısı gerekse yönetimi konusunda önemli rol alacağı bir sağlık sorunudur. Bu çalışma ile elde

edilecek veriler çölyak hastalığı ile ilgili okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin bilgi durumları hakkında bilimsel veri tabanı oluşturulacaktır. Okulda çölyak hastası öğrenci tespit edilmesi durumunda öğretmen-okul yönetimi-velilere yönelik geliştirilecek tutum ve hastalığın yönetimi konularında önemli bir kaynak oluşturacaktır. Çalışmamızda; çocukların beslenme alışkanlıklarını edindikleri okul öncesi dönemde eğitim veren Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi öğretmenlerinin özel beslenme gereksinimi olan çölyak hastalığı ile ilgili bilgi düzeylerinin belirlenmesi, bilgi eksikliği olan noktaların belirlenmesinin yanı sıra çölyak hastalığı ile ilgili okul ortamında bir farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır.

2.GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Tipi

Tanımlayıcı tipte yapılan bu araştırma; Ankara il merkezinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle) özel ve kamu okul öncesi eğitim veren kurumlarda çalışmakta olan okul öncesi öğretmenlerinde Çölyak bilgi düzeyi ve ilişkili etmenleri belirlemek amacı ile planlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni Ankara İl merkezinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle) bulunan kamu ve özel okul öncesi kurumlarda çalışan öğretmenler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın yapılacağı okullar, Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Yılı İstatistikleri'nde ilçelere ve okul türüne göre okul isimlerine ulaşılmış ve listeden özel ve kamu okul öncesi eğitim veren kurumlar rastgele sayılar Çizelgesu kullanılarak 98 okul seçilmiştir. Ankara merkez ilçeler olan Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle çalışmaya çalışmanın yapılacağı merkez ilçeleridir.

Çizelge 2.1. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Resmi Eğitim Kurumu İstatistikleri-Tüm İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	BAĞIMSIZ OKUL SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
AKYURT	1	11	0	28	28
ALTINDAĞ	14	55	12	250	262
AYAŞ	1	5	1	9	10
BALA	1	4	0	11	11
BEYPAZARI	2	13	0	41	41
ÇAMLIDERE	0	1	0	2	2
ÇANKAYA	17	107	5	545	550
ÇUBUK	2	15	1	59	60
ELMADAĞ	2	15	2	43	45
ETİMESGUT	18	49	4	427	431
EVREN	0	1	0	1	1
GÖLBAŞI	3	25	6	110	116
GÜDÜL	0	4	0	8	8
HAYMANA	1	8	0	17	17
KAHRAMANKAZAN	1	14	0	46	46
KALECİK	1	3	0	11	11
KEÇİÖREN	11	88	5	525	530
KIZILCAHAMAM	0	6	0	16	16
MAMAK	8	85	8	344	352
NALLIHAN	2	7	0	30	30
POLATLI	3	29	1	103	104
PURSAKLAR	2	13	2	67	69
SİNCAN	11	61	5	355	360
ŞEREFLİKOÇİSAR	1	16	2	28	30
YENİMAHALLE	10	75	1	400	401
TOPLAM	112	710	55	3.476	3.531

Çizelge 2.2. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Resmi Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	BAĞIMSIZ OKUL SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
ALTINDAĞ	14	55	12	250	262
ÇANKAYA	17	107	5	545	550
ETİMESGUT	18	49	4	427	431
GÖLBAŞI	3	25	6	110	116
KEÇİÖREN	11	88	5	525	530
MAMAK	8	85	8	344	352
PURSAKLAR	2	13	2	67	69
SİNCAN	11	61	5	355	360
YENİMAHALLE	10	75	1	400	401
TOPLAM	94	558	48	3.023	3.071

Çizelge 2.3. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Tüm İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	BAĞIMSIZ OKUL SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
AKYURT	1	0	0	0	0
ALTINDAĞ	5	2	0	15	15
AYAS	1	0	0	0	0
BALA	0	0	0	0	0
BEYPAZARI	3	0	0	20	20
ÇAMLIDERE	0	0	0	0	0
ÇANKAYA	115	50	6	548	554
ÇUBUK	4	1	0	4	4
ELMADAĞ	0	0	0	0	0
ETİMESGUT	49	20	6	233	239
EVREN	0	0	0	0	0
GÖLBAŞI	11	5	3	114	117
GÜDÜL	0	0	0	0	0
HAYMANA	0	0	0	0	0
KAHRAMANKAZAN	2	1	0	2	2
KALECİK	0	0	0	0	0
KEÇİÖREN	68	10	6	170	176
KIZILCAHAMAM	2	0	2	2	4
MAMAK	21	5	4	60	64
NALLIHAN	1	0	0	1	1
POLATLI	5	2	0	19	19
PURSAKLAR	17	2	2	29	31
SİNCAN	8	4	1	9	10
ŞEREFLİKOÇHİSAR	1	0	0	0	0
YENİMAHALLE	61	27	9	217	226
TOPLAM	375	129	39	1443	1482

Çizelge 2.4. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	KURUM SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
ALTINDAĞ	5	2	0	15	15
ÇANKAYA	115	50	6	548	554
ETİMESGUT	49	20	6	233	239
GÖLBAŞI	11	5	3	114	117
KEÇİÖREN	68	10	6	170	176
MAMAK	21	5	4	60	64
PURSAKLAR	17	2	2	29	31
SİNCAN	8	4	1	9	10
YENİMAHALLE	61	27	9	217	226
TOPLAM	355	125	37	1395	1432

Çizelge 2.5. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Kamu ve Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	KURUM SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
ALTINDAĞ	19	57	12	265	277
ÇANKAYA	132	157	11	1093	1104
ETİMESGUT	67	69	10	660	670
GÖLBAŞI	14	30	9	224	233
KEÇİÖREN	79	98	11	695	706
MAMAK	29	90	12	404	416
PURSAKLAR	19	15	4	96	100
SİNCAN	19	65	6	364	370
YENİMAHALLE	71	102	10	617	627
TOPLAM	449	683	85	4418	4503

Araştırma evrenini temsilen kamu ve özel okul öncesi kurumlarına göre tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Minimum örneklem büyüklüğü evrendeki birey sayısının bilindiği formüle göre hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamaya göre okul öncesi kurumlardan toplam 450 öğretmen alınması planlanmıştır.

$$n = \frac{N(t_{1-\alpha})^2 (p.q)}{S^2(N-1) + (t_{1-\alpha})^2 (p.q)}$$

N : Evrendeki birey sayısı (*N=4.503 olarak alınmıştır*)

n : Örnekte bulunması gereken birey sayısı (formülün çözümü ile bulunacak minimum birey sayısı) (*n=450 bulunmuştur*)

p : Bir olayın toplumda görülme sıklığı, olasılığı (prevelans, insidans, ölüm, doğum hızları, vb.), (*p=%50 olarak alınmıştır*)

q : (1-p) Bir olayın toplumda görülme sıklığı, olasılığı. (*q=%50 olarak alınmıştır*)

S : Elde edilecek hızın standart sapması. (*S=0.05 olarak alınmıştır*)

t_{1-α} : Belirli güven düzeyinde t Çizelgesundan bulunacak değer. (*serbest derecesi sonsuz için t = 1,96 olarak alınmıştır*)

(p ve q ulusal ve uluslararası benzer çalışma olmaması nedeni ile (p ve q görülme / görülme sıklığı) %50 olarak alınmıştır.)

Çizelge 2.6. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Öğretim Yılı Okul Öncesi Kamu ve Özel Eğitim Kurumu İstatistikleri-Merkez İlçeler (T.C. MEB, 2018)

İLÇE ADI	KURUM SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ÖRNEKLEME ALINAN ÖĞRETMEN SAYISI		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
ALTINDAĞ	19	57	1	26	27
ÇANKAYA	132	157	1	109	110
ETİMESGUT	67	69	1	66	67
GÖLBAŞI	14	30	1	22	23
KEÇİÖREN	79	98	1	70	71
MAMAK	29	90	1	40	42
PURSAKLAR	19	15	-	10	10
SİNCAN	19	65	1	36	37
YENİMAHALLE	71	102	1	62	63
TOPLAM	449	683	8	442	450

Ankara il merkezinde bulunan resmi ve özel okul öncesi kurumlarında çalışan öğretmenlerini (n=4503) temsilen minimum örneklem büyüklüğü **354** olarak hesap edilmiştir, hesaplama kolaylığı olması için her bir ilçeden öğretmenlerin %10'unun alınarak **450** öğretmen üzerinde yürütülmesi planlanmıştır. Okul öncesi resmi kurumda çalışan 307, özel kurumda çalışan 143 öğretmenin çalışmaya alınması planlanmıştır. Öğretmen listesi olmaması nedeniyle okul listesinden ilçelere göre ağırlıklandırılarak kura yöntemi ile belirlenen okullarda çalışan tüm öğretmenlerin Çölyaklı öğrencisi olan ya da olmayan gibi bir ayrım gözetmeksizin gönüllülük esası dikkate alınarak belirlenen örneklem (Bakınız Çizelge 2.6) ulaşana kadar çalışmaya alınması planlanmıştır.

Araştırmacı tarafından 16 Mart 2020 tarihine kadar örneklem listesinde yer alan 98 okuldan 64'ü (%65,3) ziyaret edilmiş çalışmaya katılmayı kabul eden 44 (%44,8) kuruma ulaşılmıştır. Bu tarihten sonra COVID-19 Pandemisi nedeniyle okul öncesi eğitim kurumlarının kapanması nedeniyle anketin yüz yüze yapılması mümkün

olamayacağından veri toplamak için kalan okullara digital platform oluşturulmuş ‘veri toplama formu’ unda bulunan soruların içerisinde olduğu bir form hazırlanarak 23 okul yöneticisine web sayfalarında yer alan telefon ve e-posta adreslerine okul öncesi öğretmenlere iletilmesi istenerek gönderilmiş, sadece 4 kurumdan yanıt alınmıştır. Toplamda örnekleme alınan 98 okuldan 48’ine (%49,0), 450 öğretmen 227’sine (%50,4) ulaşılmış, bu noktada güç (power) analizi yapılmış bu öğretmen sayısı ile %92 güce ulaşıldığı tespit edilmiş ve veri toplama süreci tamamlanmıştır (Bakınız Çizelge 2.7).

Çizelge 2.7. Araştırma Kapsamında İlçelere göre Örnekleme Alınan ve Ulaşılan Okul ve Öğretmen Sayıları

İLÇE ADI	ÖRNEKLEM (Sayı)		COVID-19 Pandemisi sonrası gidilemeyen Kurum Sayısı	ULAŞILAN (Sayı)					Erişim %	
	KURUM	ÖĞRETMEN		Red eden Kurum	Kapalı Kurum*	Online Kabul eden Kurum	Kabul eden Kurum	ÖĞRETMEN	KURUM	ÖĞRETMEN
ALTINDAĞ	7	27	-	2	3	-	2	5	28,6	18,2
ÇANKAYA	17	110	-	3	6	-	8	40	47,0	36,4
ETİMESGUT	15	67	12	-	-	3	-	17	20,0	25,4
GÖLBAŞI	4	23	-	-	1	-	3	12	75,0	52,2
KEÇİÖREN	16	71	1	1	2	-	12	55	75,0	77,5
MAMAK	13	42	1	1	4	-	7	38	53,8	90,5
PURSAKLAR	3	10	-	-	1	-	2	9	66,7	90,0
SİNCAN	7	37	-	1	1	-	5	22	71,4	59,5
Y.MAHALLE	16	63	6	2	2	1	5	27	37,5	42,9
TOPLAM	98	450	19	10	20	4	44	227	49,0	50,4

*Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Yılı İlçelere göre okul listesinden örnekleme seçilen ancak araştırmacı tarafından ziyaret edilen tarihte çeşitli nedenlerle kapandığı belirtilen okul sayısı

2.3. Araştırmadan Dışlanma Kriterleri

Araştırmanın yapılacağı okulda;

- Çalışmayı kabul etmeyenler öğretmenler,
- Veri toplanacağı gün okulda (hastalık, raporlu olma, izinde olma nedeni ile) olmayanlar,
- Öğretmen kadrosunda olmayan çalışanlar, çalışmaya dahil edilmeyecektir.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Okul öncesi kurumlarda görev alan öğretmenlerin;

- Cinsiyete göre Çölyak bilgi düzeyi açısından fark yoktur.
- Yaşı arttıkça Çölyak bilgi düzeyi artmaktadır.
- Medeni duruma göre Çölyak bilgi düzeyi açısından fark yoktur.
- Çocuk sahibi olanların Çölyak bilgi düzeyi yüksektir.
- Çalıştığı kurumun özel ya da kamu olmasına göre Çölyak bilgi düzeyi açısından fark yoktur.
- Çalıştığı kurumun bulunduğu ilçeye göre Çölyak bilgi düzeyi açısından fark yoktur.
- Çölyak ile ilgili eğitim alanların bilgi düzeyi yüksektir.
- Meslekteki deneyimi artıkça Çölyak bilgi düzeyi artmaktadır.
- Yakınlarında/Öğrencilerinde Çölyak hastası olması durumunda Çölyak bilgi düzeyi artmaktadır

2.5. Araştırmanın Bağımlı-Bağımsız Değişkenleri

2.5.1. Bağımlı Değişkenler

Çölyak bilgi puanı.

2.5.2. Bağımsız Değişkenler

Okul öncesi öğretmeninin;

Yaşı

Cinsiyeti

Mezuniyet yeri/yılı

Öğretmen olarak çalışma süresi

Medeni durumu

Çocuk sahibi olma durumu

Mevcut tanı konmuş bir sağlık sorunu olma durumu

Bu kurumda çalışma süresi

Mezuniyet sonrası eğitim, kurs, seminer vb. etkinliklere katılma durumu

Çalışmakta olduğu ilçe

Çalışılan kurumun kamu ya da özel olma durumu

Şu anda eğitim verdiği yaş grubu/sınıf

Çölyak ile ilgili temel bilgi kaynağı

Çölyak ile ilgili bir mezuniyet öncesi/ sonrası eğitim alma durumu

Kurumun hizmet içi eğitim programında Çölyak hastalığının olması durumu

Çölyaklı yakını/öğrencisi olma durumu

2.6. Veri Toplama Araçları

Çalışma kriterlerine uygun ve katılmaya gönüllü olan bireylere ilk olarak çalışma hakkında bilgi verilmiş sonrasında gönüllülük esası ile katıldıklarına dair beyanları ‘Araştırmaya Katılma İzin ve Onam Formu’ ile alınmıştır (Ek-2). Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden bireylere araştırmacı tarafından alan yazın taranarak elde edilen 56 sorudan oluşan ‘Veri Toplama Formu’ verilmiştir (Ek-3).

Veri toplama formu katılımcının sosyo-demografik özellikleri, Çölyak bilgi düzeyi ve çalışmakta olduğu kuruma dair sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

1. Sosyo-demografik özellikler: 30 soru
2. Çölyak bilgi düzeyi: 9 soru
3. Okul yöneticisi/öğretmene okula dair: 17 sorularını içermektedir

Birinci bölümde, gönüllü katılımcının yaş, cinsiyet, medeni durum (varsa çocuk), mezuniyet yılı/okulu, eğitim vermekte olduğu yaş grubu, Çölyak ile ilgili mezuniyet öncesi/sonrası eğitim almış olma durumu, Çölyaklı öğrencisinin olma durumu gibi sosyo-demografik özellikleri hakkında veri toplamak amaçlı çoktan seçmeli sorular bulunmaktadır.

İkinci bölümde ilk soruda Çölyak hastalığının ile ilgili 12 ifade verilerek doğru ve yanlışlar diğerlerinde ise 21 gıda ürününün listelendiği bir Çizelgede bir Çölyaklının yiyebileceği ve yiyemeyeceği gıda ürünlerinin işaretlenmesi, Çölyak belirti ve

bulguları, tedavisi, Çölyak haftası ve glütensiz okuyabilme bilgi düzeyini sorgulayan logolardan oluşan çoktan seçmeli sorular ile katılımcının Çölyak bilgi düzeyi belirlenmiştir. Öğretmenlerin cevaplarına göre çölyak bilgi puanı maximum 50 minimum 0 olacaktır. Bilgi puanı dağılımı göz önünde bulundurularak ortalamanın altında kalanlar (Çölyak bilgi puanı<25) Düşük Bilgi Düzeyi, ortalama ve tepe değeri arasında kalanlar (Çölyakbilgi puanı 25-29) Orta Bilgi Düzeyi ve tepe değerinin üstünde kalanlar (Çölyak bilgi puanı>29) Yüksek Bilgi Düzeyi olarak gruplanmıştır.

Bilgi sorularının Puanlanması;

1. Çölyak ile ilgili aşağıda belirtilen ifade sizce doğru ise (D) yanlış ise (Y) şeklinde işaretleyiniz

	DOĞRU	YANLIŞ	BİLMİYORUM
1. Çölyak ömür boyu devam eden bir hastalıktır.	1		
2. Çölyak kalıtsal bir hastalıktır	1		
3. Çölyak tedavisi olan bir hastalıktır	1		
4. Çölyakta süte karşı alerji gelişir		1	
5. Çölyak otoimmün bağışıklık sisteminin bir hastalığıdır	1		
6. Çölyak bulaşıcı bir hastalıktır.		1	
7. Çölyak temel olarak cilt hastalığıdır		1	
8. Çölyakta ishal, kusma, karın ağrısı, yorgunluk, kilo kaybı en sık görülen bulgulardır	1		
9. Çölyak sadece çocuklarda görülür		1	
10. Çölyaklı çocuklar şeker, çikolata, lokum vb atıştırmalıklar yiyebilir		1	
11. Çölyaklı birey için mutfak, fırın, tost makinası, kullandığı masa vb. ayırmaya gerek yoktur		1	
12. Çölyaklı çocuklar, arada sırada çok küçük miktarlarda yaptığı diyetin dışında besin tüketebilir.		1	

*Bilgi sorularının ilkinde her bir doğru cevap 1 puan olmak üzere toplam 12 puan.

2. Aşağıdaki belirtilerin hangisi/ hangilerinin varlığı size çölyak hastalığını düşündürür? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

☒ ¹Karında şişlik

☒ ²İshal (devam eden)

☐ ³Kaşıntı

☒ ⁴İştahsızlık

☒ ⁵Boy kısalığı

☐ ⁶Ciltte yaygın kızarıklık

☒ ⁷Ergenlikte gecikme

☒ ⁸Kusma

☐ ⁹Kabızlık (devam eden)

☒ ¹⁰Deri döküntüsü

☐ ¹¹Kansızlık

☐ ¹²Diğer (Lütfen ne olduğunu ve sayılarını belirtiniz .....)

*Her doğru cevap 1 puan olmak üzere toplam 7 puan.

3. Bir çölyaklı bireylerin yiyebileceği ve yiyemeyeceği besinlerden bildiklerinizi (X) şekilde işaretleyiniz.

YİYECEK	YİYEBİLİR	YİYEMEZ	BİLMİYORUM
☐ ¹ Yumurta	1		
☐ ² Makarna		1	
☐ ³ Kurubaklagiller (mercimek, fasulye, nohut vb.)	1		
☐ ⁴ Tereyağı, margarin ve bitkisel sıvı yağlar		1	
☐ ⁵ Bulgur		1	
☐ ⁶ Yağlı tohumlar (ceviz, fındık, badem ..vb)	1		
☐ ⁷ Pirinç	1		
☐ ⁸ Patates		1	
☐ ⁹ Tam tahıllı buğday ekmeği		1	
☐ ¹⁰ Kahvaltılık gevrek		1	
☐ ¹¹ Tüm sebzeler	1		
☐ ¹² Simit, poğaç		1	
☐ ¹³ Kırmızı ve yeşil mercimek	1		
☐ ¹⁴ Mısır ve mısır unu	1		
☐ ¹⁵ Kırmızı et	1		
☐ ¹⁶ Beyaz et (balık, tavuk)	1		
☐ ¹⁷ Pasta, kek		1	
☐ ¹⁸ Gofret		1	
☐ ¹⁹ Sakız	1		
☐ ²⁰ Şekerlemeler		1	
☐ ²¹ Süt, yoğurt, peynir	1		
☐ ²² Diğer	Lütfen ne olduğunu belirtiniz .	Lütfen ne olduğunu belirtiniz .	

*Her doğru cevap 1 puan olmak üzere 21 puan.

4. Aşağıda sınıf içi etkinliklerde kullanılan bazı ürünler seçeneklerde verilmiştir, hangisi/hangileri çölyaklı bir öğrencinin kullanmaması gereken ürünlerdendir?

- ☒¹Oyun hamuru
- ☐²Kağıt
- ☒³Tutkal
- ☒⁴El pulları
- ☐⁵Pastel boya
- ☒⁶Parmak ve yüz boyaları
- ☐⁷Makas
- ☒⁸İşaretleyiciler (Sticker)
- ☒⁹Yara bandı
- ☐¹⁰Diğer (Lütfen ne olduğunu belirtiniz:

*Her doğru cevap 1 puan olmak üzere 6 puan.

5. Sizce çölyak hastalığı bulaşıcı bir hastalık mıdır?

☐¹Evet

☒²Hayır

*1 puan.

6. Çölyak hastalığının tedavisi hakkında bir bilginiz var mı? Evet ise tedavi yöntemini lütfen belirtiniz.

☒ Evet (Lütfen ne olduğunu belirtiniz .....)

☐²Hayır

*1 puan

7. Sağlıkla ilgili önemli günler içinde Çölyak Günü hangi gün kutlanmaktadır?

☐¹ 14 Kasım

☐² 07 Nisan

☒³ 09 Mayıs

☐⁴ 01 Aralık

☐⁵ 10 Eylül

☐⁶ Bilmiyorum

*1 puan.

8. Aşağıdaki logolardan hangisi Çölyak Hastalarının güvenle tüketeceği gıdaları göstermektedir.

( )	( )	☒	( )	( )	( )
					Bilmiyorum

*1 puan.

Veri toplama formunun üçüncü ve son bölümünde ise, okul yöneticisi/öğretmenine okula dair (özel-kamu, tam-yarım gün, beyaz bayrak, beslenme dostu okul vb.) sorular sorulmuştur. Okulun özelliklerini belirlemek amacı ile yöneltilen sorular öğretmen bazlı olarak değerlendirilmiştir.

2.7. Ön Uygulama

Veri toplama formunda bulunan soruların anlaşılabilirliği ve soruların doldurulması esnasında geçen sürenin belirlenebilmesi amacı ile araştırma örnekleminin dışında kalan ve araştırma kriterlerine uygun iki okul öncesi eğitim veren kurumda 10 okul

öncesi öğretmenine ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında veri toplama formuna son düzeltmeler yapılarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

2.8. Verilerin Toplanması

Araştırma örnekleminde bulunan her okulda; ilk olarak okul müdürü/müdür yardımcısı ile görüşülerek İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izin belgesi gösterilerek araştırmanın içeriği anlatılmış ve kurumunda izni alınarak araştırmaya başlanmıştır.

Kurumda bulunan öğretmenlere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve uygunluklarına göre aynı gün içerisinde ya da belirlenen bir tarih içerisinde veri toplama formunun uygulanmasına karar verilerek çalışma yapılmıştır. Öğretmenlerden formu yalnız doldurmaları istenmiştir. Veri toplama formunun doldurulup teslim edilmesinden sonra bilgi edinmek isteyen öğretmenlere özel olarak Çölyak hastalığı ve sınıf içerisinde neler yapılacağı, dikkat edilmesi gereken durumlar, belirti ve bulguları, formda bulunan ve cevaplanmayan sorular hakkında bilgi verilmiş, eğitim isteyen bazı okullara seminere gidilmiştir. Araştırmacı, Kasım 2019-Mart 2020 tarihleri arasında tüm okullara giderek çalışmanın veri toplama kısmını tamamlamıştır.

2.9. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programının 22.0 versiyonu kullanılarak yapılmıştır. Veriler, sayı, yüzde, ortalama, ortanca, minimum ve maksimum değerler olarak sunulmuştur. Parametrik testlerden ortalamalar arası fark tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve nonparametrik testlerden ki kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel değerlendirmede $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

2.10. Verilerin Toplanması Sırasında Yaşanan Sınırlılıklar

Araştırma örnekleminde bulunan her okula araştırmacı tarafından gidilmiştir ancak bazı okullar çalışmanın yapılmasını kabul etmemiş ya da süreç içerisinde kapanan anaokulları verilere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Araştırmanın toplam 98 okulda 450 öğretmende yapılması hedeflenmiştir. Ancak COVID-19 Pandemisi nedeniyle okul öncesi eğitim kurumlarının eğitime ara vermesi nedeniyle 98 okuldan 48'ine (%49,0), 450 öğretmenden 227'sine (%50,4) ulaşılmıştır. Bu noktada güç (power) analizi yapılmış 227 öğretmen sayısı ile güç %92 olarak elde edilmiştir. Örneklem listesinde Etimesgut, Yenimahalle ilçelerinden az sayıda kuruma erişilirken, Gölbaşı, Mamak, Pursaklar Sincan, ilçelerinde erişim daha yüksek olmuştur. Araştırmacı tarafından online veri formu oluşturulmasına rağmen erişim oranı sınırlı kalmıştır. Bu nedenle çalışma sonuçları araştırmaya katılan grubuna aittir, evrene genellenemez.

2.11. Araştırmanın Zaman Çizelgesi

Yapılan Çalışmalar	AYLAR(Mayıs 2019- Aralık 2020)																				
	2019									2020											2021
	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak
Konu Belirleme																					
Literatür Tarama																					
Evren-Örneklem Belirleme																					
Tez Önerisi Hazırlama ve Sunma																					
Kurum İzni Alma																					
Ön uygulama																					
Veri Toplama Formu Uygulanması																					
Verilerin Kodlanması ve Bilgisayara Girilmesi																					
İstatistiksel Analizlerin Yapılması																					
Raporun Yazılması																					
Raporun Sunulması																					

3.BULGULAR

Çalışmada Ankara il merkezinde çalışan okul öncesi öğretmenlerinin öncelikle sosyo-demografik ve çalışmakta oldukları kurumun bazı özelliklerine ilişkin bulgular ele alınmıştır. Tanımlayıcı bu bulguları takiben çalışmanın temel amacına yönelik olarak Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar ile Çölyak bilgi puanı ve ilişkili etmenler ele alınmıştır.

3.1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımları Çizelge 3.1’de verilmiştir. Öğretmenlerin 219’u (%96,5) kadın, 8’i (%3,5) erkektir.

Çizelge 3.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Cinsiyet	Sayı	Yüzde*
-Kadın	219	96,5
-Erkek	8	3,5
Toplam	227	100,0

*Sütun yüzdesidir.

Yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde (Bakınız Çizelge 3.2); %28,2’si (n=62 kişi) 30 yaşın altında iken, %45,0’i (n=99 kişi) 30-39 yaş grubu, %26,8’i (n=59 kişi) 40 yaş ve üstündedir (Bakınız Çizelge 3.2). Yaş ortalaması $34,68 \pm 8,45$ (minimum=19, maksimum=65, ortanca=35, tepe değeri=37 yaş) olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yaşa Göre Dağılımı (%)

Yaş Grubu	Sayı	Yüzde*
30 yaşın altı	62	28,2
30-39	99	45,0
40 yaş ve üstü	59	26,8
Toplam	225	100,0

*Sütun yüzdesidir.

Çizelge 3.3'te araştırmaya katılan öğretmenlerin bazı sosyo-demografik özellikleri verilmiştir. Öğretmenlerin 157'si (%69,2) evli, 62'si (%27,3) bekâr ve 8 (%3,5)'i boşanmış ya da nişanlıdır. Öğretmenlerin 150'si (%66,8) çocuk sahibidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 30'u (%13,2) lise mezunu, 172'si (%75,8) üniversite mezunu, 20'si (%9,0) yüksek lisans/doktora mezunu, 5'i (%2) ise ön lisans mezunu, açık öğretim fakültesi mezunu ya da öğrenciliği devam etmektedir. Mezuniyet yılı sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; 62 kişi (%27,3) 2005-2009 yılları arasında yanıtını vermiştir.

Araştırmaya katılan 227 öğretmenden 9'u (%4) bir yıldan daha kısa süredir öğretmenlik yaptığını belirtmiştir. Bir yıldan kısa süre çalışanlar hariç tutularak çalışma süresi ortalaması $11,91 \pm 7,63$ yıl olarak hesap edilmiştir (minimum=1, maksimum=46, ortanca=10, tepe değeri=10 yıl).

Çizelge 3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (%)

Sosyo-demografik Özellik	Sayı	Yüzde*
Medeni Durum		
-Evli	157	69,2
-Bekar	62	27,3
-Diğer**	8	3,5
Çocuk Sahibi Olma		
-Var	150	75,3
-Yok	56	24,7
Eğitim Durumu		
-Lise Mezunu	30	13,2
-Üniversite Mezunu	172	75,8
-Yüksek L/Doktora Mezunu	20	9,0
-Diğer***	5	2,0
Mezuniyet Yılı		
-1999 ve öncesi	29	12,8
-2000-2004	35	15,4
-2005-2009	62	27,3
-2010-2014	44	19,4
-2015 ve sonrası	57	25,1
Toplam	227	100,0

*Sütun Yüzdesidir.

**Diğer başlığında boşanmış, nişanlı olanlar yer almıştır.

***Diğer başlığında ön lisans/açık öğretim fakültesi mezunu ya da halen öğrenci olanlar yer almıştır.

Çizelge 3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Çalışma Süreleri (%)

Öğretmenlerin Bu Kurumda çalışma Süresi (n=226)	Sayı	Yüzde*
0,5 Ay-10 yıl	116	51,3
11-20 yıl	82	36,3
21-30 yıl	26	11,5
31-46 yıl	2	0,9
Toplam	226	100

*Sütun Yüzdesidir.

Araştırmaya katılan 226 öğretmenden 29'u (%12,8) bir yıldan daha kısa süredir bu kurumda çalıştığını belirtmiştir. Bu kurumda çalışma süresi ortalaması $5,62 \pm 4,82$ yıl olarak hesap edilmiştir (minimum=5 ay, maksimum=29, ortanca=5, tepe değeri=3 yıl). Araştırmaya katılan öğretmenlerin 12'sinin (%5,2) mevcut kurumları ilk kez öğretmen olarak çalışmaya başladıkları kurumdur.

Çizelge 3.5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kronik Hastalık Olma Durumları (%)

Kronik Hastalık Olma Durumu	Sayı	Yüzde*
-Var	34	15,0
-Yok	193	85,0
Toplam	227	100,0

*Sütun yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 34'ü (%15,0) herhangi bir kronik hastalığı olduğunu belirtmiştir (Bakınız Çizelge 3.5). Kronik hastalık olarak sekiz kişi Tiroid hastalığı, üçer kişi astım, Diyabet, ikişer kişi Hipertansiyon, Bel Fıtığı, Kemik Erimesi, Ankilozan Spondilit, birer kişi ise Akdeniz Anemisi, Böbrek Nakli, Çölyak, Fibromyalji, Gluten Hassasiyeti, Hipofiz Tümörü, Menier, Migren yanıtı vermiştir.

Çizelge 3.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Öğrencilerinde Kronik Hastalık Olma Durumları (%)

Kronik Hastalık Olma Durumu	Sayı	Yüzde*
-Var	70	30,8
-Yok	157	69,2
Toplam	227	100,0

*Sütun yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 70'i (%30,8) en az bir öğrencisinde herhangi bir kronik hastalık olduğunu belirtmiştir (Bakınız Çizelge 3.6) Kronik hastalık olarak belirtilen hastalıklar içinde Astım/Allerji, Epilepsi ve Otizm en sık yinelenen ilk üç hastalıktır. Çölyak hastası öğrencisi olduğunu belirten iki kişi mevcuttur. Öğrencileri arasında kronik hastalığı olduğunu belirten öğretmenlerin 56'sı (%80,0) öğrencisinin hastalığının belirtileri açısından takip ettiğini belirtmiştir.

3.2.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 137'si (%60,9) kamuya ait, 88'i (%39,1) ise özel bir kurumda çalışmaktadır (Bakınız Çizelge 3.7). Eğitim kurumunun bulunduğu ilçe ele alındığında araştırmaya katılan öğretmenlerin 55'i (%24,4) Keçiören, 40'ı (%17,8) Çankaya, 38'i (%16,9) Mamak ilçelerinde çalışmaktadır.

Çizelge 3.7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Özellikleri (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Çalışılan Kurum (n=225)		
-Kamu	137	60,9
-Özel	88	39,1
Kurumun Bulunduğu İlçe (n=225)		
-Altındağ	5	2,2
-Çankaya	40	17,8
-Etimesgut	17	7,6
-Gölbaşı	12	5,3
-Keçiören	55	24,4
-Mamak	38	16,9
-Pursaklar	9	4,0
-Sincan	22	9,8
-Yenimahalle	27	12,0

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda mevcut öğretmen, öğretmen yardımcısı ve diğer personel sayıları Çizelge 3.8’de verilmiştir. Öğretmen sayısı ele çalışma grubunun %40,4’ü (n=88 kişi) kurumlarında 20 ve üzeri sayıda öğretmen olduğunu belirtmiştir. Sınıfta öğretmen yardımcısı sayısı ele alındığında grubun %40,6’sı (n=56 kişi) bir öğretmen yardımcısı olduğunu belirtmiştir. Kurumda çalışan diğer personel sayısı ele alındığında ise grubun %37,4’ü (n=64 kişi) 6 ve üzerinde personel bulunduğunu belirtmiştir.

Çizelge 3.8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kurumlarında Bazı Çalışan Sayıları (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Kurumda Öğretmen Sayısı (n=218)		
-1-4	37	17,0
-5-9	60	27,5
-10-19	33	15,1
-20 ve üzeri	88	40,4
Sınıfta Öğretmen Yardımcısı Sayısı (n=138)		
-1	56	40,6
-2-3	39	28,2
4 ve üzeri	43	31,2
Kurumda Diğer Personel Sayısı (n=171)		
-1	25	14,6
-2-3	28	17,3
-4-5	54	31,5
-6 ve üzeri	64	37,4
*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.		

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda sınıf ve öğrenci sayıları Çizelge 3.9’da verilmiştir. Sınıf sayısı ele alındığında; çalışma grubunun %37,5’i (n=78 kişi) kurumlarında 10’un üzerinde sınıf olduğunu belirtmiştir. Öğrenci sayısı ele alındığında ise grubun %38,7’si (n=77 kişi) öğrenci sayının 100-400 arasında olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 3.9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurumda Sınıf ve Öğrenci Sayıları (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Sınıf Sayısı (n=208)		
-1-2	15	7,3
-3-4	54	26,0
-5-6	33	15,9
-7-10	28	13,5
-10 un üzeri	78	37,5
Öğrenci Sayısı (n=199)		
-50 nin altı	29	14,6
-50-99	52	26,1
-100-400	77	38,7
-400'ün üstü	41	20,6

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda sağlık personeli, beslenme dostu okul sertifikası ve beyaz bayrak belgesi olma durumları Çizelge 3.10'da verilmiştir. Okulunda sağlık personeli olduğunu belirten 32 (%14,2) öğretmen bulunmaktadır. Okulunun Beslenme Dostu Okul Sertifikası olduğunu belirten 176 (%77,5), Beyaz Bayrak Belgesi olduğunu belirten 206 (%90,7) öğretmen bulunmaktadır.

Çizelge 3.10. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Bazı Özellikleri (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Okulda Sağlık Personeli Olma Durumu (n=226)		
-Var	32	14,2
-Yok	194	85,8
Okulun Beslenme Dostu Okul Sertifikası Olma Durumu (n=227)		
-Var	176	77,5
-Yok	51	22,5
Okulun Beyaz Bayrak Belgesi Olma Durumu (n=227)		
-Evet	206	90,7
-Hayır	21	9,3

*Sütun Yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda tam gün eğitim, kantin olma ve özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere kantin/yemekhanede yer verilme durumu Çizelge 3.11’de verilmiştir. Okulda tam gün eğitim verildiğini belirten 133 (%59,4) öğretmen bulunmaktadır. Okulda kantin olduğunu belirten 182 (%81,6), özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere kantin/yemekhanede yer verildiğini belirten 60 (%26,4) öğretmen bulunmaktadır.

Çizelge 3.11. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Özellikleri (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Tam Gün Eğitim Verilme Durumu(n=223)		
-Evet	133	59,6
-Hayır	90	40,4
Kantin Olma Durumu(n=223)		
-Var	182	81,6
-Yok	41	18,4
Okul Kantini/ Yemekhanesinde Özel Diyete İhtiyacı Olan Öğrencilere Özgü Ürünlere Yer Verilme Durumu (n=227)		
-Evet	60	26,4
-Hayır	167	73,6

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin şu an ve daha önce çalıştıkları kurumda Sağlık Bakanlığı'ndan yeterli bilgilendirme (eğitim) alma durumu Çizelge 3.12'de verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sadece 65'i (%28,6) şu an çalıştığı kurumda Sağlık Bakanlığı tarafından bilgilendirme (eğitim) aldığını belirtirken daha önce çalıştığı kurum için bu oran %18,5'e (n=42 kişi) düşmektedir (Bakınız Çizelge 3.7). Sağlık Bakanlığı/kuruluşlarından alınan destek için 52 kişi (%22,9) aşı uygulaması yapıldığını, 50 kişi (%22,0) seminerler verildiğini, 9 kişi (%4,0) ise hem seminer hem aşı uygulamalarının yapıldığı yanıtını vermiştir.

Çizelge 3.12. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Destekleri ile ilgili Görüşleri (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
<u>Su an</u> Çalışmakta Olduğunuz Kurumda, Sağlık Bakanlığı'ndan Yeterli Sağlık Bilgilendirme (Eğitim) Alma Durumu		
-Evet	65	28,6
-Hayır	162	71,4
<u>Daha önce</u> Çalışmakta Olduğunuz Kurumda, Sağlık Bakanlığı'ndan Yeterli Sağlık Bilgilendirme (Eğitim) Alma Durumu		
-Evet	42	18,5
-Hayır	185	81,5
Toplam	227	100,0

*Sütun yüzdesidir.

3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bazı sorulara verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 3.13'de verilmiştir. Öğretmenlerin 214'ü (%94,3) Çölyak hastalığını duyduğunu belirtmiştir. Mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirten 22 (%9,7), mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirten 8 (%3,5) öğretmen bulunmaktadır. Yine 8 (%3,5) öğretmen çalışmakta olduğu kurumun hizmet içi eğitim programında Çölyak ile ilgili eğitim olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 3.13. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Çölyak Hastalığını Duyma Durumu		
-Evet	214	94,3
-Hayır	13	5,7
Çölyak İle İlgili Mezuniyet Öncesi Eğitim Alma Durumu		
-Evet	22	9,7
-Hayır	205	90,3
Çölyak İle İlgili Mezuniyet Sonrası Eğitim Alma Durumu		
-Evet	8	3,5
-Hayır	219	96,5
Çalışmakta Olduğunuz Kurumun Hizmet İçi Eğitim Programında Çölyak Hastalığı İle İlgili Bir Eğitim Olma Durumu		
-Evet	8	3,5
-Hayır	219	96,5
Toplam	227	100,0

*Sütun yüzdesidir.

“Sınıf içerisinde yapmakta olduğunuz etkinliklerde öğrencilerinizin özel diyet gereksinimlerini göz önünde bulunduruyor musunuz?” sorusuna öğretmenlerin 140’ı (%61,7) evet yanıtı vermiştir. Dikkat edildiği belirtilen noktalar sorulduğunda sağlıklı yeterli dengeli beslenmesi, belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 20’si (%8,8) şu an çalıştığı kurumda 8’i (%3,5) daha önce çalıştığı kurumda Çölyaklı öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Şu an Çölyaklı öğrencisi olduğunu belirten 20 öğretmenden 12’si (%60,0) Çölyaklı öğrencisini sınıf içinde kaynaştıracak etkinliklerde bulunduğunu belirtmiştir. Kaynaştırma etkinliği olarak;

- Akranları bilgilendirme, çizgi film etkinlikleri, velilere söyleşi
- Arkadaşlarını bu konuda bilgilendirmek, veli görüşmesi, beslenme planı hazırlamak
- Diğer çocuklarla Çölyak hastalığının normal olduğunu böyle Çölyak hastalığı olan çocukların her şeyi yiyemediğini anlaşılır bir şekilde açıklıyorum
- Oyun hamuru vb. Malzemelerde glütensiz olanları tercih ettik. Hem sabah hem akşam grubu için aynı sınıf paylaşıldığından. Yemek menüsünde takip her gün yapıyor
- Öğrenciye uygun eğitim ortamları oluşturarak etkinliğe yön veriyorum
- Özel durumuyla ilgili diğer çocuklarda bilgi vererek yapılmamasının önüne geçiyorum
- Sadece beslenmesine yönelik onu uygun etkiyle yapıyorum.
- Etkinlik sıklığı olarak 6 öğretmen hergün yanıtı vermiştir.

“Görev yapmış olduğunuz okullar içerisinde Çölyak ile ilgili eğitim, etkinlik ya da herhangi bir düzenlemesi olan bir okul var mıydı?” Sorusuna sadece 9 (%4,0) öğretmen evet yanıtı vermiştir.

Çölyak ile ilgili mevcut bilgi kaynağı ve bilgi almak istediği kaynak sorusuna verilen yanıtların dağılımı Çizelge 3.13’de verilmiştir. Çölyak ile ilgili mevcut bilgi kaynağı olarak ilk sırada İnternet (%61,8, n=139 kişi), ikinci sırada ise televizyon (%42,7, n=96 kişi), üçüncü sırada ise basılı materyal (kitap, dergi, gazete) (%34,5, n=78 kişi) yer almıştır. Çölyak ile ilgili bilgi sahibi olmak için tercih edilen ilk kaynak sağlık personeli (%74,4, n=169 kişi) iken, ikinci kaynak İnternet (%48,5, n=110 kişi) ve üçüncü sırada kitap (%11,9, n=27 kişi) olmuştur.

Çizelge 3.14. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Mevcut Bilgi Edindiği ve Bilgi Almak İstediği Kaynakların Dağılımı (%)

Özellik	Sayı	Yüzde*
Çölyak Hastalığı İle İlgili Mevcut Bilgi Kaynağı (n=225)		
-İnternet	139	61,8
-Televizyon	96	42,7
-Basılı Materyal (Kitap, Dergi, Gazete)	78	34,5
-Diğer	52	23,1
-Lisans Eğitimi	51	22,6
-Öğrenci Velileri	43	19,1
-Sağlık Profesyoneli	25	11,1
-Seminerler	10	4,4
-Mezuniyet Sonrası	9	4,0
Çölyak Hastalığı İle İlgili Bilgi Almak İstediği Kaynaklar (n=227)		
-Sağlık Profesyoneli	169	74,4
-İnternet	110	48,5
-Kitap	27	11,9
-Dergi	22	9,7
-Gazete	12	5,3

“Kurumunuzda öğretmenlerin Çölyak farkındalığının artırılması için sizce neler yapılabilir önerilerinizi lütfen belirtiniz” Sorusuna verilen yanıtlar;

- Çölyak nedir? Nasıl beslenilir? Çocuklarda kabul süreci nasıl olur? Acil durumlarda yapılması gerekenler, vbiçeriklerle eğitim, seminerler verilebilir,
- Sağlık Bakanlığı, sağlık profesyonelleri ve konunun uzmanları, tarafından bilgilendirme, seminer,
- Çölyak hastalığı ile ilgili Sağlık Bakanlığı, sağlık kurumları ile iş birliği
- Okulda öğretmen-veli-öğrenci-çalışanlara yönelik seminerler,
- Öğrencilerin algılamasına uygun eğitim materyalleri temini,
- Broşür, video, çizgi film, kısa film vb konusunda EBA'dan destek,

- Özel günlerde etkinliklerle destek, düzenli olarak öğretmenlere yönelik yazılı/on line bilgilendirme, afiş ve broşürler,
- Okulda farkındalık panoları oluşturulabilir,
- Çölyak hastası olan velilerin yaşadıklarını anlatmaları sağlanabilir. Örnek olaylar üzerinden gerçek yaşantılar paylaşılabılır,
- Her öğretmen bu konuda tam bilgi sahibi olması sağlanmalıdır,
- Sağlık kuruluşları ziyareti,
- Okullarda bu çocuklara ve yetişkinlere özel menüler çıkarılması öğretmen-halk bilgilendirme şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi sorularına verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 3.15’de verilmiştir.

Öncelikle “Doğru”, “Yanlış” ve “Bilmiyorum” yanıtları ile cevap vermeleri istenen önermelere ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

Doğru bir önerme olan “Çölyak ömür boyu devam eden bir hastalıktır” önermesine öğretmenlerin tamamı yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %81,5’i (n=185 kişi), doğru, %7,0’si (n=16 kişi) yanlış ve %11,5’i (n=26 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğru bir önerme olan “Çölyak kalıtsal bir hastalıktır” önermesine 220 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %41,8’i (n=92 kişi), doğru, %23,2’si (n=51 kişi) yanlış ve %35,0’i (n=77 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğru bir önerme olan “Çölyak tedavisi olan bir hastalıktır” önermesine 225 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %48,4’ü (n=109 kişi), doğru, %27,6’sı (n=62 kişi) yanlış ve %24,0’ü (n=54 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak’ta süte karşı alerji gelişir” önermesine 220 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %20,5’i (n=45 kişi), doğru, %41,4’ü (n=91 kişi) yanlış ve %38,2’si (n=84 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğru bir önerme olan “Çölyak otoimmün bağışıklık sisteminin bir hastalığıdır” önermesine 213 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %50,2’si (n=107 kişi), doğru, %4,2’si (n=9 kişi) yanlış ve %45,5’i (n=97 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak bulaşıcı bir hastalıktır” önermesine 226 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %1,3’ü (n=3 kişi), doğru, %90,3’ü (n=204 kişi) yanlış ve %8,4’ü (n=19 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak temel olarak cilt hastalığıdır” önermesine 224 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %8,9’u (n=20 kişi), doğru, %76,3’ü (n=171 kişi) yanlış ve %14,7’si (n=33 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Çizelge 3.15. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Doğru Yanlış Tipi Bilgi Sorularına Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Bilgi Sorusu (n=Toplam yanıt veren kişi sayısı)		Verilen Yanıt		
		Doğru	Yanlış	Bilmiyorum
-Çölyak ömür boyu devam eden bir hastalıktır. (n=227)	n %*	185 81,5	16 7,0	26 11,5
-Çölyak kalıtsal bir hastalıktır. (n=220)	n %*	92 41,8	51 23,2	77 35,0
-Çölyak tedavisi olan bir hastalıktır. (n=225)	n %*	109 48,4	62 27,6	54 24,0
-Çölyak'ta süte karşı alerji gelişir. (n=220)	n %*	45 20,5	91 41,4	84 38,2
-Çölyakotoimmün bağışıklık sisteminin bir hastalığıdır. (n=213)	n %*	107 50,2	9 4,2	97 45,5
-Çölyak bulaşıcı bir hastalıktır. (n=226)	n %*	3 1,3	204 90,3	19 8,4
-Çölyak temel olarak cilt hastalığıdır. (n=224)	n %*	20 8,9	171 76,3	33 14,7
-Çölyak'ta ishal, kusma, karın ağrısı, yorgunluk, kilo kaybı en sık görülen bulgulardır. (n=224)	n %*	157 70,1	17 7,6	50 22,3
-Çölyak sadece çocuklarda görülür. (n=226)	n %*	4 1,8	188 83,2	34 15,0
-Çölyak'lı çocuklar şeker, çikolata, lokum vb atıştırmalıklar yiyebilir. (n=225)	n %	20 8,9	153 68,0	52 23,1
-Çölyak'lı birey için mutfak, fırın, tost makinası, kullandığı masa vb. ayırmaya gerek yoktur. (n=223)	n %*	115 51,6	53 23,8	55 24,7
-Çölyak'lı çocuklar, arada sırada çok küçük miktarlarda yaptığı diyetin dışında besin tüketebilir. (n=225)	n %*	48 21,3	101 44,9	76 33,8

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Doğru bir önerme olan “Çölyak’ta ishal, kusma, karın ağrısı, yorgunluk, kilo kaybı en sık görülen bulgulardır” önermesine 224 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %70,1’i (n=157 kişi), doğru, %7,6’sı (n=17 kişi) yanlış ve %22,3’ü (n=50 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak sadece çocuklarda görülür” önermesine 226 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %1,8’i (n=4 kişi), doğru, %83,2’si (n=188 kişi) yanlış ve %15,0’i (n=34 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak’lı çocuklar şeker, çikolata, lokum vb atıştırmalıklar yiyebilir” önermesine 225 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %8,9’u (n=20 kişi), doğru, %68,0’i (n=153 kişi) yanlış ve %23,1’i (n=52 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak’lı birey için mutfak, fırın, tost makinası, kullandığı masa vb. ayırmaya gerek yoktur” önermesine 223 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %51,6’sı (n=115 kişi), doğru, %23,8’i (n=53 kişi) yanlış ve %24,7’si (n=55 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Yanlış bir önerme olan “Çölyak’lı çocuklar, arada sırada çok küçük miktarlarda yaptığı diyetin dışında besin tüketebilir” önermesine 225 öğretmen yanıt vermiştir. Öğretmenlerin %21,3’ü (n=48 kişi), doğru, %44,9’u (n=101 kişi) yanlış ve %33,8’i (n=76 kişi) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

İkinci aşamada Çölyak belirtileri ile ilgili birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği eşleştirme sorusu yer almıştır. Çizelge 3.16’de verilen yanıtların dağılımı görülmektedir. İlk sırada %66,9 (n=137 kişi) ile karında şişlik, ikinci sırada %52,9 (n=110 kişi) ile ishal ve üçüncü sırada %38,0 (n=79 kişi) ile iştahsızlık belirtisi olduğu işaretlenmiştir.

Çizelge 3.16. Araştırmaya Katılan Ankara İl Merkezindeki Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Belirtileri ile ilgili Soruya Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Belirti(n=208)	Sayı	Yüzde*
-Karında şişlik	137	66,9
-İshal (devam eden)	110	52,9
-İştahsızlık	79	38,0
-Kusma	77	37,1
-Kabızlık (devam eden)	49	23,5
-Ciltte yaygın kızarıklık	45	21,7
-Kansızlık	42	20,2
-Kaşıntı	39	18,8
-Boy kısalığı	38	18,3
-Deri döküntüsü	37	17,8
-Ergenlikte gecikme	17	8,8
-Diğer**	3	1,5

*Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebildiği için sütun yüzdesi verilen yanıtlar esas alınarak hesap edilmiştir.

**Diğer seçeneğinde

Araştırmaya katılan öğretmenlere bir liste halinde yiyecekler verilmiş ve Çölyak hastasının bu yiyecekleri tüketip tüketemeyeceği sorulmuştur (Bakınız Çizelge 3.17).

Doğrusu Yumurta yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 127'si (%55,9) yiyebilir yanıtı verirken, 13'ü (%5,7) yiyemez ve 87'si (%38,3) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Makarna yiyemez olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 12'si (%5,3) yiyebilir yanıtı verirken, 169'u (%74,4) yiyemez ve 46'sı (%20,3) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Kurubaklagiller (mercimek, fasulye, nohut vb.) yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 117'si (%51,5) yiyebilir yanıtı verirken, 37'si (%16,3) yiyemez ve 73'ü (%32,2) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Tereyağı, margarin ve bitkisel sıvı yağlar yiyebilir önermesine yanıt veren 227 öğretmenden 101'i (%44,5) yiyebilir yanıtı verirken, 33'ü (%14,5) yiyemez ve 93'ü (%41,0) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Bulgur yiyemez olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 32'si (%14,1) yiyebilir yanıtı verirken, 122'si (%53,7) yiyemez ve 73'ü (%32,2) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Yağlı tohumlar (ceviz, fındık, badem vb) yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 95'i (%41,9) yiyebilir yanıtı verirken, 25'i (%11,0) yiyemez ve 107'si (%47,1) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Pirinç yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 83'ü (%36,6) yiyebilir yanıtı verirken, 67'si (%29,5) yiyemez ve 77'si (%33,9) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Patates yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 98'i (%43,2) yiyebilir yanıtı verirken, 47'si (%20,7) yiyemez ve 82'si (%36,1) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Tam tahıllı buğday ekmeği yiyemez olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 32'si (%14,1) yiyebilir yanıtı verirken, 127'si (%55,9) yiyemez ve 68'i (%30,0) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Kahvaltılık gevrek yiyemez olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 25'i (%11,0) yiyebilir yanıtı verirken, 132'si (%58,1) yiyemez ve 70'i (%30,8) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Çizelge 3.17. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak'ta Tüketilebilen ve Tüketilemeyen Yiyecekler ile ilgili Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

YİYECEK (n=Toplam yanıt veren kişi sayısı)		Verilen Yanıt		
		Yiyebilir	Yiyemez	Bilmiyorum
- Yumurta (n=227)	n	127	13	87
	%*	55,9	5,7	38,3
- Makarna (n=227)	n	12	169	46
	%*	5,3	74,4	20,3
-Kurubaklagiller (mercimek, fasulye, nohut vb.) (n=227)	n	117	37	73
	%*	51,5	16,3	32,2
- Tereyağı, margarin ve bitkisel sıvı yağlar (n=227)	n	101	33	93
	%*	44,5	14,5	41,0
- Bulgur (n=227)	n	32	122	73
	%*	14,1	53,7	32,2
- Yağlı tohumlar (ceviz, fındık, badem vb) (n=227)	n	95	25	107
	%*	41,9	11,0	47,1
- Pirinç (n=227)	n	83	67	77
	%*	36,6	29,5	33,9
- Patates (n=227)	n	98	47	82
	%*	43,2	20,7	36,1
- Tam tahıllı buğday ekmeği (n=227)	n	32	127	68
	%*	14,1	55,9	30,0
- Kahvaltılık gevrek (n=227)	n	25	132	70
	%*	11,0	58,1	30,8

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Doğrusu Tüm sebzeleri yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 146'sı (%64,3) yiyebilir yanıtı verirken, 9'u (%4,0) yiyemez ve 72'si (%31,7) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Simit, poğaça yiyemez olan önermeye yanıt veren 226 öğretmenden 12'si (%5,3) yiyebilir yanıtı verirken, 163'ü (%72,1) yiyemez ve 51'i (%22,6) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Kırmızı ve yeşil mercimek yiyebilir olan önermeye yanıt veren 225 öğretmenden 114'ü (%50,7) yiyebilir yanıtı verirken, 26'sı (%11,6) yiyemez ve 85'i (%37,8) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Mısır ve mısır unu yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 62'si (%27,3) yiyebilir yanıtı verirken, 98'i (%43,2) yiyemez ve 67'si (%29,5) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Kırmızı et yiyebilir olan önermeye yanıt veren 227 öğretmenden 144'ü (%63,4) yiyebilir yanıtı verirken, 7'si (%3,1) yiyemez ve 76'sı (%33,5) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Beyaz et yiyebilir olan önermeye yanıt veren 225 öğretmenden 142'si (%63,1) yiyebilir yanıtı verirken, 8'i (%3,6) yiyemez ve 75'i (%33,3) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Pasta, kek yiyemez olan önermeye yanıt veren 226 öğretmenden 7'si (%3,1) yiyebilir yanıtı verirken, 169'u (%75,1) yiyemez ve 49'u (%21,8) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Gofret yiyemez olan önermeye yanıt veren 226 öğretmenden 9'u (%4,0) yiyebilir yanıtı verirken, 164'ü (%72,6) yiyemez ve 53'ü (%23,5) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Sakızıyiyebilir olan önermeye yanıt veren 226 öğretmenden 77'si (%34,1) yiyebilir yanıtı verirken, 50'si (%22,1) yiyemez ve 99'u (%43,8) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Şekerlemeleri yiyemez olan önermeye yanıt veren 226 öğretmenden 28'i (%12,4) yiyebilir yanıtı verirken, 115'i (%50,9) yiyemez ve 83'ü (%36,7) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Doğrusu Süt, yoğurt, peynir yiyebilir olan önermeye yanıt veren 224 öğretmenden 108'i (%48,2) yiyebilir yanıtı verirken, 35'i (%15,6) yiyemez ve 81'i (%36,2) bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Çizelge 3.17 devamı. Araştırmaya Katılan Çölyak'ta Tüketilebilen ve Tüketilemeyen Yiyecekler ile ilgili Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

YİYECEK (n=Toplam yanıt veren kişi sayısı)		Verilen Yanıt		
		Yiyebilir	Yiyemez	Bilmiyorum
- Tüm sebzeler (n=227)	n	146	9	72
	%*	64,3	4,0	31,7
- Simit, poğaça (n=226)	n	12	163	51
	%*	5,3	72,1	22,6
- Kırmızı ve yeşil mercimek (n=225)	n	114	26	85
	%*	50,7	11,6	37,8
- Mısır ve mısır unu (n=227)	n	62	98	67
	%*	27,3	43,2	29,5
- Kırmızı et (n=227)	n	144	7	76
	%*	63,4	3,1	33,5
- Beyaz et (balık, tavuk) (n=225)	n	142	8	75
	%*	63,1	3,6	33,3
- Pasta, kek (n=226)	n	7	169	49
	%*	3,1	75,1	21,8
- Gofret (n=226)	n	9	164	53
	%*	4,0	72,6	23,5
- Sakız (n=226)	n	77	50	99
	%*	34,1	22,1	43,8
- Şekerlemeler (n=226)	n	28	115	83
	%*	12,4	50,9	36,7
- Süt, yoğurt, peynir (n=224)	n	108	35	81
	%*	48,2	15,6	36,2

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Çizelge 3.18. Araştırmaya Katılan Ankara Sınıf içi Etkinliklerde Çölyaklı Öğrencilerin Kullanmaması Gereken Ürünler Hangisidir Sorusuna Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Sınıf içi etkinliklerde Çölyaklı bir öğrencinin kullanmaması gereken ürünlerdendir?	Sayı	Yüzde*
- Oyun hamuru	78	34,4
- Parmak ve yüz boyaları	65	28,6
- Tutkal	44	19,4
- El pulları	35	15,4
- Pastel boya	18	7,9
-İşaretleyiciler(Sticker)	18	7,9
-Yara bandı	11	4,8
- Kağıt	9	4,0
-Makas	6	2,6

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %34,4'ü (78 kişi) sınıf içi etkinliklerde oyun hamuru, %28,6'sı (n=65 kişi) parmak ve yüz boyaları ve %19,4'ü (n=44 kişi) tutkal kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir (Bakınız Çizelge 3.18)

Çizelge 3.19. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Bazı Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Çölyak ile ilgili sorular	Sayı	Yüzde*
Çölyak hastalığı bulaşıcı bir hastalık mıdır? (n=226)		
-Evet	8	3,5
-Hayır	218	96,5
Çölyak hastalığının tedavisi hakkında bir bilginiz var mı?(n=225)		
-Evet	102	45,3
-Hayır	123	54,7

*Verilen yanıtlar üzerinden sütun yüzdesi alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %96,5'i (n=218 kişi) Çölyak bulaşıcı bir hastalık değildir yanıtı vermiştir. Öğretmenlerin %45,3'ü (n=102 kişi) Çölyak tedavisi ile ilgili bilgisi olduğunu belirtmiştir (Bakınız Çizelge 3.19).

Tedavi ile ilgili verilen yanıtlar incelendiğinde;

- Besinlere karşı dikkatli olunması gerekiyor
- Glüten içeren besinler tüketmemek
- Glütensiz beslenme
- Birçok maddi hastalığın altında bilinçaltı yatmaktadır. Bu sebeple bilinçaltı temizliği yapılarak olumlu yönde gelişme sağlanabilir
- Bir aşı geliştirilmiş ama Türkiye'de kullanılıyor mu bilmiyorum
- Gastro doktoru tarafından takip edilmeli ve muayene olmalıdır.
- Ömür boyu glütensiz beslenmeleri gerekiyor
- Tedavi edilebileceğini biliyorum, ama yöntemi hakkında bilgi sahibi değilim
- Tedavisi olmayan ömür boyu diyet gerektiren bir hastalıktır
- Semptomları tedaviyle azaltılabilir

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %31,3'ü (n=71 kişi) 09 Mayıs Çölyak Günü'nü ve Glütensiz ürün logosunu doğru yanıtlamıştır (Bakınız Çizelge 3.19 devamı).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %4,0'ü (n=9 kişi) Çölyak ile ilgili bilgi düzeyini yeterli olarak değerlendirirken, %34,7'si (n=78 kişi) kısmen yeterli, %61,3'ü (n=138 kişi) ise yetersiz olarak değerlendirmiştir (Bakınız Çizelge 3.19 devamı).

Çizelge 3.19 devamı. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili Bazı Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı (%)

Çölyak ile ilgili sorular	Sayı	Yüzde*
Sağlıkla ilgili önemli günler içinde Çölyak Günü hangi gün kutlanmaktadır?(n=227)		
-14 Kasım	2	0,9
-07 Nisan	6	2,6
-09 Mayıs	71	31,3
-01 Aralık	7	3,1
-10 Eylül	4	1,8
- Bilmiyorum	137	60,4
Çölyak Hastalarının güvenle tüketeceği gıdaları göstermektedir (n=227)		
	7	3,1
	5	2,2
	71	31,3
	1	0,4
Bilmiyorum	143	63,0
Özbildirim ile Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyi (n=225)		
-Yeterli	9	4,0
-Kısmen yeterli	78	34,7
-Yetersiz	138	61,3

*Sütun yüzdesidir.

Çizelge 3.20. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanı (%)

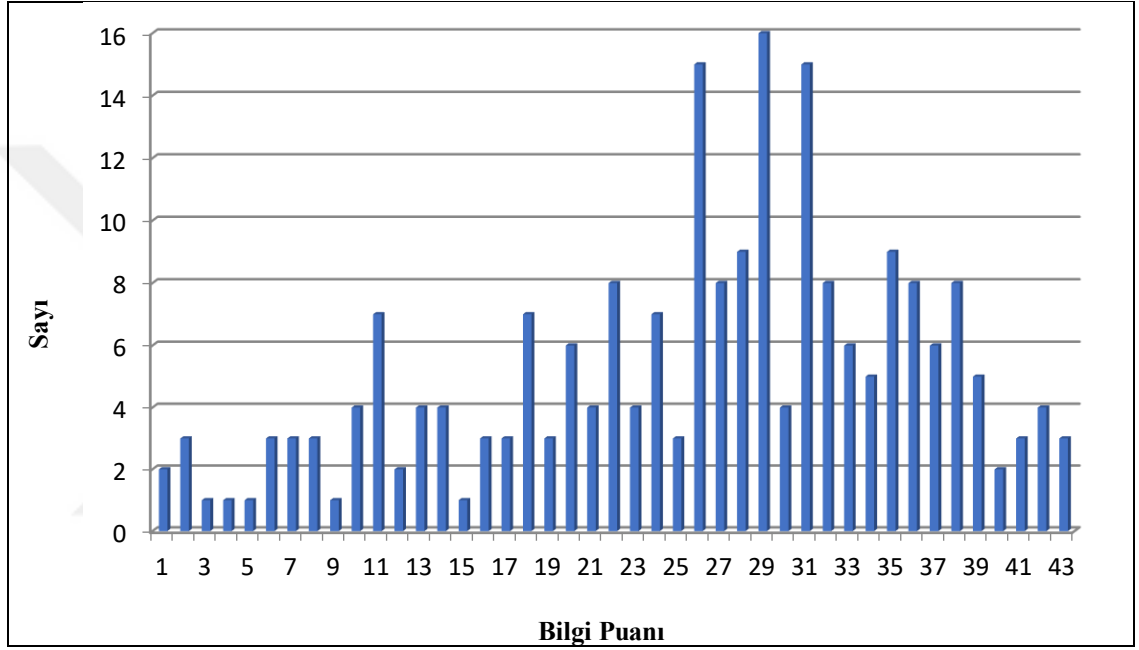
Çölyak Bilgi Puanı (n=227)	Sayı	Yüzde*
0-10 puan	27	11,9
11-20 puan	40	17,6
21-30 puan	78	34,4
31-43 puan	82	36,1

*Sütun yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bilgi sorularına verdikleri yanıtlara göre almış oldukları bilgi puanı incelendiğinde öğretmenlerin en düşük 0 en yüksek ise 43 puan almış olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin %11,9'u(n=27) bilgi sorularından 0-10 puan arasında, %17,6'sı(n=40) 11-20 puan arasında, %34,4'ü(n=78) 21-30 puan arasında ve %36,1'i ise 31-43 arasında bir puan almıştır.

3.3.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanları ve İlişkili Etmenler

Araştırmaya katılan 227 öğretmenden 222'si Çölyak ile ilgili bilgi sorularına yanıt vermiştir. Bilgi sorularına verilen doğru yanıtlardan oluşturulan birleşik indeks ile bilgi puanı hesap edilmiştir. Şekil 3.1.'de Çölyak bilgi puan dağılımı verilmiştir.

Şekil 3.1. Araştırmaya Katılan Ankara İl Merkezindeki Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puan Dağılımı

Birleşik indeks ile elde edilen Çölyak bilgi puan ortalaması ise $25,71 \pm 10,14$ olarak hesap edilmiştir (minimum=1, maksimum=43, ortanca=27,50, tepe değeri=29). Bilgi puanı dağılımı göz önünde bulundurularak ortalamanın altında kalanlar (Çölyak bilgi puanı<25) Düşük Bilgi Düzeyi, ortalama ve tepe değeri arasında kalanlar (Çölyakbilgi puanı 25-29) Orta Bilgi Düzeyi ve tepe değerinin üstünde kalanlar (Çölyak bilgi puanı>29) Yüksek Bilgi Düzeyi olarak gruplanmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyete göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.21’da verilmiştir. Az sayıda erkek öğretmen mevcuttur, sekiz erkek öğretmenden 5’inin (%62,5) Çölyak bilgi düzeyi yüksek iken bu oran kadın öğretmenlerde %37,9’a (n=214 kişi) düşmektedir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=5,149$ p=0,076)

Çizelge 3.21. Araştırmaya Katılan Ankara Öğretmenlerin Cinsiyete göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Cinsiyet		ÇölyakBilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Kadın	n	85	48	81	214
	%	39,7	22,4	37,9	96,4
-Erkek	n	-	3	5	8
	%	-	37,5	62,5	3,6
-Toplam	n	85	51	86	222
	%	38,3	23,0	38,7	100,0
$X^2=5,149$ p=0,076					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyete göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.22’de verilmiştir. Kadın öğretmenlerin puan ortalaması $25,48 \pm 10,22$ iken erkek öğretmenlerin $32,00 \pm 4,47$ ’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=3,226$, p=0,074).

Çizelge 3.22. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Cinsiyet (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Kadın (n=214)	25,48±10,22	24,10-26,85	F=3,226 p=0,074
-Erkek (n=8)	32,00±4,47	28,26-35,74	
-Toplam (n=222)	25,71±10,14	24,37-27,05	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş gruplarına göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.23’de verilmiştir. 30 yaş ve altı öğretmenlerin %32,3’ü (n=20 kişi), 30-39 yaş arası öğretmenlerin %35,4’ü (n=35 kişi), 40 yaş ve üzeri öğretmenlerin %50,8’inin (n=30 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=6,623$ p=0,517)

Çizelge 3.23. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yaş Gruplarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Yaş Grupları		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-30 yaş altı	n	28	14	20	62
	%	45,2	22,6	32,3	28,2
-30-39 yaş	n	37	27	35	99
	%	37,4	27,3	35,4	45,0
-40 yaş üstü	n	20	9	30	59
	%	33,9	15,3	50,8	26,8
-Toplam	n	85	50	85	220
	%	38,6	23,8	38,6	100,0
$X^2=6,623$ p=0,517					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş gruplarına göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.24’de verilmiştir. 30 yaş altı öğretmenlerin puan ortalaması 24,19±9,96, 30-39 yaş arası öğretmenlerin puan ortalaması 25,52±9,41 ve 40 yaş ve üzeri öğretmenlerin puan ortalaması 27,51±11’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (F=1,636, p=0,197)

Çizelge 3.24. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yaş Gruplarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Yaş Grupları (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-30 yaş altı (n=62)	24,19±9,96	21,66-26,72	F=1,636 p=0,197
-30-39 yaş (n=99)	25,52±9,41	23,64-27,39	
-40 yaş üstü (n=59)	27,51±11,45	24,52-30,49	
-Toplam (n=220)	25,68±10,18	24,33-27,03	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin medeni durumuna göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.25’de verilmiştir. Bekar öğretmenlerin %38,7’si (n=24 kişi), evli öğretmenlerin %39,2’si (n=60 kişi), diğer (boşanmış, nişanlı) öğretmenlerin %33,3’ünün (n=30 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=0,436$ p=0,479)

Çizelge 3.25. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Medeni Durum		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Bekar	n	23	15	24	62
	%	37,1	24,2	38,7	28,1
-Evli	n	58	36	60	153
	%	37,9	22,9	39,2	69,2
-Diğer	n	3	1	2	6
	%	50,0	16,7	33,3	2,7
-Toplam	n	84	51	86	221
	%	38,0	23,1	38,9	100,0
$X^2=0,436$ $p=0,479$					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin medeni durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.26’de verilmiştir. Bekar öğretmenlerin puan ortalaması $26,65 \pm 9,88$, evli öğretmenlerin puan ortalaması $25,58 \pm 10,19$ ve diğer (boşanmış, nişanlı) öğretmenlerin puan ortalaması $22,67 \pm 10,13$ ’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=0,543$, $p=0,582$).

Çizelge 3.26. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Yaş Grupları (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Bekar (n=62)	$26,65 \pm 9,88$	24,14-29,15	$F=0,543$ $p=0,582$
-Evli (n=153)	$25,58 \pm 10,19$	23,95-27,20	
-Diğer (n=6)	$22,67 \pm 10,13$	12,03-33,30	
-Toplam (n=221)	$25,80 \pm 10,81$	24,46-27,13	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumuna göre göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.27’de verilmiştir. Lise mezunu öğretmenlerin %27,6’sı (n=8 kişi), üniversite mezunu öğretmenlerin %38,6’sı (n=66 kişi), yüksek lisans/doktora mezunu öğretmenlerin %55,6 ’sının (n=10 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (Bakınız Çizelge 3.27, $X^2=4,124$ p=0,383).

Çizelge 3.27. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Eğitim Durumu		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Lise	n	12	9	8	29
	%	41,4	31,0	27,6	13,2
-Üniversite	n	68	37	66	171
	%	39,8	21,6	38,6	78,1
-Yüksek Lisans/Doktora	n	5	3	10	18
	%	27,8	16,7	55,6	8,2
-Toplam	n	85	49	84	218
	%	39,0	22,5	38,5	100,0
$X^2=4,124$ p=0,383					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.28’de verilmiştir. Lise mezunu öğretmenlerin puan ortalaması $23,52 \pm 9,85$, üniversite mezunu öğretmenlerin puan ortalaması $25,60 \pm 9,97$, yüksek lisans/doktora mezunu öğretmenlerin puan ortalaması $28,39 \pm 11,40$ ’dır, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=1,356$, p=0,273).

Çizelge 3.28. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Eğitim Durumu (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Lise (n=29)	23,52±9,85	19,77-27,27	F=1,356 p=0,273
-Üniversite (n=171)	25,60±9,97	24,10-27,11	
-Yüksek L./Doktora (n=18)	28,39±11,40	22,72-34,06	
-Toplam (n=219)	25,56±10,09	24,21-26,90	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalışma sürelerine göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.29’da verilmiştir. 5 yıldan kısa süredir çalışan öğretmenlerin %28,9’u (n=13 kişi), 5-9 yıldır çalışan öğretmenlerin %38,0’ı (n=19 kişi), 10 yıldan uzun süredir çalışan öğretmenlerin %42,9 ’unun (n=54 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=4,124$ p=0,383).

Çizelge 3.29. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışma Sürelerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Öğretmen Olarak Çalışma Süresi		ÇölyakBilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-5 yıldan kısa	n	18	14	13	45
	%	40,0	31,1	28,9	20,4
-5-9 yıl	n	18	13	19	50
	%	36,0	26,0	38,0	22,6
-10 yıldan uzun	n	48	24	54	126
	%	38,1	19,0	42,9	57,0
-Toplam	n	84	51	86	221
	%	38,0	23,1	38,9	100,0
$X^2=4,124$ p=0,383					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalışma sürelerine göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.30’da verilmiştir. 5 yıldan kısa süredir çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $24,51 \pm 9,02$, 5-9 yıldır çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $26,10 \pm 9,53$, 10 yıldan uzun süredir çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $26,01 \pm 10,81$ ’dır, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=0,402$, $p=0,669$).

Çizelge 3.30. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışma Sürelerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Çalışma Süresi (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-5 yıldan kısa (n=45)	$24,51 \pm 9,02$	21,80-27,22	F=0,402 p=0,669
-5-9 yıl(n=50)	$26,10 \pm 9,53$	23,39-28,81	
-10 yıldan uzun (n=126)	$26,01 \pm 10,81$	24,10-27,91	
-Toplam (n=221)	$25,72 \pm 10,16$	24,38-27,07	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezuniyet öncesi Çölyak konusunda eğitim alma durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.31’de verilmiştir. Mezuniyet öncesi Çölyak konusunda eğitim alan öğretmenlerin %59,1’i (n=13 kişi), mezuniyet öncesi Çölyak konusunda eğitim almayan öğretmenlerin %36,6’sının (n=73 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=4,312$ $p=0,116$).

Çizelge 3.31. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Öncesi Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Mezuniyet Öncesi Çölyak Konusunda Eğitim Alma		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Evet	n	6	3	13	22
	%	27,3	13,6	59,1	9,9
-Hayır	n	79	48	73	200
	%	39,5	24,0	36,6	90,1
-Toplam	n	85	51	86	222
	%	38,3	23,0	38,7	100,0
$X^2=4,312$ p=0,116					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezuniyet öncesi Çölyak konusunda eğitim alma durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.32’de verilmiştir. Mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim alan öğretmenlerin puan ortalaması $29,50 \pm 7,56$, mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim almayan öğretmenlerin puan ortalaması $25,30 \pm 10,31$ ’dır, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=3,448$, $p=0,065$).

Çizelge 3.32. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Öncesi Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Mezuniyet Öncesi Çölyak Konusunda Eğitim Alma (n=Kişi Sayısı)	Ortalama± Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Evet (n=22)	$29,50 \pm 7,56$	26,15-32,85	$F=3,448$ $p=0,065$
-Hayır(n=200)	$25,30 \pm 10,31$	23,86-26,73	
-Toplam (n=222)	$25,71 \pm 10,14$	24,37-27,05	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezuniyet sonrası Çölyak konusunda eğitim alma durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.33’de verilmiştir. Mezuniyet sonrası Çölyak konusunda eğitim alan öğretmenlerin %75,0’ı (n=6 kişi), mezuniyet sonrası Çölyak konusunda eğitim almayan öğretmenlerin %37,6’sının (n=80 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=4,608$ p=0,087).

Çizelge 3.33. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Sonrası Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Mezuniyet Sonrası Çölyak Konusunda Eğitim Alma		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Evet	n	1	1	6	8
	%	12,5	12,5	75,0	3,6
-Hayır	n	84	49	80	213
	%	39,4	23,0	37,6	96,4
-Toplam	n	85	50	86	221
	%	38,5	22,6	38,9	100,0
$X^2=4,608$ p=0,087					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezuniyet sonrası Çölyak konusunda eğitim alma durumlarına göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.34’de verilmiştir. Mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim alan öğretmenlerin puan ortalaması $31,63 \pm 13,10$, mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim almayan öğretmenlerin puan ortalaması $25,48 \pm 10,03$ ’dür, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=2,843$, p=0,093).

Çizelge 3.34. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Sonrası Çölyak konusunda Eğitim Alma Durumlarına göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Mezuniyet Sonrası Çölyak Konusunda Eğitim Alma (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Evet (n=8)	31,63±13,10	20,67-42,58	F=2,843 p=0,093
-Hayır(n=213)	25,48±10,03	24,13-26,83	
-Toplam (n=221)	25,70±10,16	24,35-27,05	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kuruma göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri incelendiğinde; Kamu okullarında çalışan öğretmenlerin %45,3'ünün (n=62 kişi) bilgi düzeyi yüksek iken özel okullarda bu oran %28,6'ya (n=24 kişi) düşmektedir, gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Bakınız Çizelge 3.35, $X^2=6,113$, $p=0,047$)

Çizelge 3.35. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kuruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Çalıştıkları Kurum		ÇölyakBilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Kamu	n	47	28	62	137
	%	34,3	20,4	45,3	62,0
-Özel	n	37	23	24	84
	%	44,0	27,4	28,6	38,0
-Toplam	n	84	51	86	221
	%	38,0	23,1	38,9	100,0
$X^2=6,113$ p=0,047					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kuruma göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.36’da verilmiştir. Kamu okullarında çalışan öğretmenlerin $26,58 \pm 10,34$ iken özel okullarda bu puan $24,58 \pm 9,40$ ’a düşmektedir, gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=2,085$, $p=0,150$)

Çizelge 3.36. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kuruma göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Çalıştıkları Kurum (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Kamu (n=137)	26,58±10,34	24,84-28,33	F=2,085 p=0,150
-Özel (n=84)	24,58±9,40	22,54-26,62	
-Toplam (n=221)	25,82±10,02	24,49-27,15	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları ilçeye göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.37’de verilmiştir. Altındağ’da eğitim veren öğretmenlerin %20,0’ı (n=1 kişi), Çankaya’da eğitim veren öğretmenlerin %41,0’ı (n=16 kişi), Etimesgut’da eğitim veren öğretmenlerin %23,5’i (n=4 kişi), Gölbaşı’nda eğitim veren öğretmenlerin %27,3’ü (n=3 kişi), Keçiören’de eğitim veren öğretmenlerin %36,4’ü (n=20 kişi), Mamak’ta eğitim veren öğretmenlerin %59,5’i (n=22 kişi), Pursaklar’da eğitim veren öğretmenlerin %33,3’ü (n=3 kişi), Sincan’da eğitim veren öğretmenlerin %27,7’si (n=5 kişi), Yenimahalle’de eğitim veren öğretmenlerin %46,2’sinin (n=12 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($X^2=18,597$ $p=0,290$).

Çizelge 3.37. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeye göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Çalıştıkları İlçe		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Altındağ	n	2	2	1	5
	%	40,0	40,0	20,0	2,3
-Çankaya	n	18	5	16	39
	%	46,2	12,8	41,0	17,6
-Etimesgut	n	6	7	4	17
	%	35,3	41,2	23,5	7,7
-Gölbaşı	n	5	3	3	11
	%	45,5	27,3	27,3	5,0
-Keçiören	n	21	14	20	55
	%	38,2	25,5	36,4	24,9
-Mamak	n	9	6	22	37
	%	24,3	16,2	59,5	16,7
-Pursaklar	n	3	3	3	9
	%	33,3	33,3	33,3	4,1
-Sincan	n	10	7	5	22
	%	45,5	31,8	22,7	10,0
-Yenimahalle	n	10	4	12	26
	%	38,5	15,4	46,2	11,8
-Toplam	n	84	51	86	221
	%	38,0	23,1	38,9	100,0
$X^2=18,597$ p=0,290					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları ilçeye göre Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları Çizelge 3.38’de verilmiştir. Altındağ’da eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları $26,00 \pm 2,74$, Çankaya’da eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları $23,31 \pm 12,15$, Etimesgut’da eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları $23,65 \pm 11,11$, Gölbaşı’nda eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları

Keçiören’de eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları 26,22±9,65, Mamak’ta eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları 30,16±7,74, Pursaklar’da eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları 25,67±10,11, Sincan’da eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları 23,23±9,75 Yenimahalle’de eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları 26,35±10,67’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (F=1,507, p=0,156).

Çizelge 3.38. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeye göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Çalıştıkları İlçe (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Altındağ (n=5)	26,00±2,74	22,60-29,4	F=1,507 p=0,156
-Çankaya (n=39)	23,31±12,15	19,37-27,25	
-Etimesgut (n=17)	23,65±11,11	17,93-29,36	
-Gölbaşı (n=11)	25,55±6,70	21,05-30,05	
-Keçiören (n=55)	26,22±9,65	23,61-28,83	
-Mamak (n=37)	30,16±7,74	27,58-32,74	
-Pursaklar (n=9)	25,67±10,11	17,89-33,44	
-Sincan (n=22)	23,23±9,75	18,90-27,55	
-Yenimahalle (n=26)	26,35±10,67	22,04-30,65	
-Toplam (n=221)	25,82±10,02	24,49-27,15	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda sağlık personeli olma durumuna göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.39’da verilmiştir. Çalıştıkları kurumda sağlık personeli bulunan öğretmenlerin %41,9’u (n=13 kişi), Çalıştıkları kurumda sağlık personeli bulunmayan öğretmenlerin %38,4’ünün (n=73 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=0,515$ p=0,047).

Çizelge 3.39. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Var	n	10	8	13	31
	%	32,3	25,8	41,9	14,0
Yok	n	74	43	73	190
	%	38,9	22,6	38,4	86,0
-Toplam	n	84	51	86	221
	%	38,0	23,1	38,9	100,0
$X^2=0,515$ $p=0,047$					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kuruma sağlık personeli olma durumuna göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.40’da verilmiştir. Çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması $27,65 \pm 9,58$, çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması $25,49 \pm 10,16$ ’dır, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,218$, $p=0,271$)

Çizelge 3.40. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Çalıştıkları Kurumda Sağlık Personeli (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Var (n=31)	27,65±9,58	24,13-31,16	F=1,218 p=0,271
-Yok(n=190)	25,49±10,16	24,04-26,94	
-Toplam (n=221)	25,79±10,09	24,45-27,13	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda beslenme dostu okul sertifikası olma durumuna göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.41’de verilmiştir. Çalıştıkları kurumda beslenme dostu okul sertifikası bulunan öğretmenlerin %43,4’ü (n=75 kişi), çalıştıkları kurumda beslenme dostu okul sertifikası bulunmayan öğretmenlerin %22,4’ünün (n=11 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=8,410$ p=0,015).

Çizelge 3.41. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumun Beslenme Dostu Okul Sertifikası Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Beslenme Dostu Okul Sertifikası		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Var	n	64	34	75	173
	%	37,0	19,7	43,4	77,9
Yok	n	21	17	11	49
	%	42,9	34,7	22,4	22,1
-Toplam	n	85	51	86	222
	%	38,3	23,0	38,7	100,0
$X^2=8,410$ p=0,015					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdelere satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda beslenme dostu okul sertifikası olma durumuna göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.42’de verilmiştir. Çalıştıkları kurumda beslenme dostu okul sertifikası bulunan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalaması $26,49 \pm 10,06$, çalıştığı kurumda beslenme dostu okul sertifikası bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalaması $22,96 \pm 10,02$ ’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,714$, p=0,031).

Çizelge 3.42. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurumun Beslenme Dostu Okul Sertifikası Olma Durumuna göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

Beslenme Dostu Okul Sertifikası (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Var (n=173)	26,49±10,06	24,98-28,00	F=4,714 p=0,031
-Yok (n=49)	22,96±10,02	20,08-25,84	
-Toplam (n=222)	25,71±10,14	24,37-27,05	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin öz bildirimlerine göre Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri Çizelge 3.43’de verilmiştir. Öz bildiriminde bilgi düzeyini yeterli bulunan öğretmenlerin %88,9’u (n=8 kişi), öz bildiriminde kendisini kısmen yeterli bulan öğretmenlerin %56,4’ü (n=44 kişi), öz bildiriminde kendisini yetersiz bulan öğretmenlerin %25,4’ünün (n=34 kişi) Çölyak bilgi düzeyi yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=36,435$ p=0,000).

Çizelge 3.43. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özbildirimle Çölyak Bilgi Düzeylerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Düzeyleri (%)

Özbildirimle Çölyak Bilgi Düzeyleri		Çölyak Bilgi Düzeyi			
		Düşük	Orta	Yüksek	Toplam*
-Yeterli	n	-	1	8	9
	%	-	11,1	88,9	4,1
-Kısmen Yeterli	n	15	19	44	78
	%	19,2	24,4	56,4	35,3
-Yetersiz	n	70	30	34	134
	%	52,2	22,4	25,4	60,6
-Toplam	n	85	50	86	222
	%	38,0	22,6	38,9	100,0
$X^2=36,435$ p=0,000					

*Sütun yüzdesidir, diğer yüzdeler satır yüzdesidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin öz bildirimlerine göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalamaları Çizelge 3.44’de verilmiştir. Öz bildiriminde bilgi düzeyini yeterli bulunan Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması $37,56 \pm 5,25$, öz bildiriminde kendisini kısmen yeterli bulan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması $30,35 \pm 8,53$, öz bildiriminde kendisini yetersiz bulan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması $22,19 \pm 9,61$ ’dir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=27,672$, $p=0,000$).

Çizelge 3.44. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özbildirimle Çölyak Bilgi Düzeylerine göre Çölyak ile ilgili Bilgi Puan Ortalamaları

ÖzbildirimleÇölyak Bilgi Düzeyleri (n=Kişi Sayısı)	Ortalama±Standart Sapma	%95 Güven Aralığı	F ve p Değeri
-Yeterli (n=9)	37,56±5,25	33,52-41,59	F=27,672 p=0,000
-Kısmen Yeterli (n=78)	30,35±8,53	28,42-32,27	
-Yetersiz (n=134)	22,19±9,61	20,55-23,84	
-Toplam (n=222)	25,70±10,16	24,35-27,04	

4. TARTIŞMA

Ankara il merkezinde okul öncesi öğretmenlerinin Çölyak hastalığı bilgi düzeyinin belirlenmesi amacı ile 01.09.2019-01.03.2020 tarihleri arasında çalışma verileri toplanmıştır. Araştırma evrenini temsilen kamu ve özel okul öncesi kurumlarına göre tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ankara il merkezinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle) bulunan kamu ve özel okul öncesi kurumlarda çalışan öğretmenler çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Yılı İstatistikleri'ne göre il merkezinde bulunan resmi ve özel okul öncesi kurumlarında çalışan 4503 okul öncesi öğretmeni vardır. Okul öncesi resmi kurumda çalışan 307, özel kurumda çalışan 143 öğretmenin çalışmaya alınması planlanmıştır. Öğretmen listesi olmaması nedeniyle okul listesinden ilçelere göre ağırlıklandırılarak kura yöntemi ile belirlenen okullarda çalışan tüm öğretmenlerin belirlenen örnekleme ulaşana kadar çalışmaya alınması planlanmıştır. Ancak yaşanan COVID-19 pandemisi nedeni ile 227 öğretmene ulaşılmıştır.

4.1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş ortalaması $34,68 \pm 8,45$ olup, %96'sı kadın, %3,5'i erkektir. Gündoğdu (2009) Adana ilinde okul öncesi öğretmenlerde beslenme bilgi düzeyini araştırdığı çalışmasında bizim çalışmamızla benzer olarak 257 öğretmeni çalışmaya dahil etmiş, öğretmenlerin %98,2'si kadın, %1,9'u erkektir. Okul öncesi öğretmenlerin tamamına yakını kadındır. Bu bulgu ışığında, okul önce öğretmenliğin ağırlıklı olarak kadınlar tarafından tercih ettiği de düşünülmüştür.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; %28,2'si 30 yaşın altında iken, %45,0'ı 30-39 yaş arası, %26,8'i 40 yaş ve üstündedir. Gündoğdu'nun (2009) çalışmasında, okul öncesi öğretmenlerinin %41,5'i 30 yaş altında iken %37,8'i 30-40 yaş arasında ve %21,0'ı 41 yaş ve

üzerindedir. Okul öncesi öğretmenlerinin ağırlıklı olarak 40 yaş altında olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin medeni durumları incelendiğinde %69,2'si evli, %27,3'ü bekâr ve %3,5'i boşanmış ya da nişanlıdır. Gündoğdu'nun (2009) çalışmasında, okul öncesi öğretmenlerinin %75,5'i evli, %24,5'i bekardır. Öğretmenlerin %75,3'ü çocuk sahibidir. Gündüz ve ark (2013) okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmenlerin çocuk sağlığı konusundaki bilgi düzeyini belirlediği çalışmada araştırmaya aldığı öğretmenlerin, %66'sının çocuğu varken %34'ünün çocuğu yoktur.

Öğretmenlerin eğitim durumları incelendiğinde %13,2'si lise mezunu, %75,8'i üniversite mezunudur. Gündüz ve ark. (2013), araştırmaya katılan öğretmenlerin %78,6'sı açık öğretim veya yüksekokul mezunu iken %21'i lise düzeyinde eğitim almıştır. Sönmez ve ark (2014), okul öncesi öğretmenlerinin temel ilk yardım uygulamalarına ilişkin bilgi düzeyini ölçtüğü çalışmada, araştırmaya katılan öğretmenlerin %97,3'ü üniversite mezunu, %1,8'i lisans üstü eğitim aldığı, 0,9'u lise mezunu olduğunu bulmuştur.

Mezuniyet yılı sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; %27,3'ü 2005-2009 yılları arasında yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin meslekte çalışma süresi ortalaması $11,91 \pm 7,63$ yıldır. Gündüz ve ark. (2013), öğretmenlerin kreşte çalışma süreleri ortalama 4.5 ± 3.3 yıldır.

Öğretmenlerin %15,0'i herhangi bir kronik hastalığı olduğunu belirtmiştir. Kronik hastalık olarak en çok Trioid hastalıkları, Astım, Hipertansiyon ve bir öğretmen Çölyak yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerinde kronik hastalık varlığı incelendiğinde öğretmenlerden %30,8'i en az bir öğrencisinde herhangi bir kronik hastalık olduğunu belirtmiştir. Kronik hastalık olarak belirtilen hastalıklar içinde Astım/Allerji, Epilepsi ve Otizm en sık belirtilen hastalıklardır. Çölyak hastası öğrencisi olduğunu belirten iki kişi mevcuttur. Kronik hastalığa sahip öğrencileri

olan öğretmenlerin %80,0'i öğrencisinin hastalığının belirtileri açısından takip ettiğini belirtmiştir. Gündüz ve ark (2013), araştırmasına dahil ettiği öğretmenlerin yarısından fazlasının astımlı öğrencisinin olduğunu, 10'unun (%8,5) diabetli öğrencisi olduğunu bulmuştur. Ancak hiçbirisinin daha önce diabet koması görmemiştir.

4.2.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalışmakta Oldukları Kurum ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Değerlendirilmesi

Çalışmaya katılan öğretmenlerin %60,9'u kamuya ait, %39,1'i ise özel bir kurumda çalışmaktadır. Eğitim kurumunun bulunduğu ilçe incelendiğinde ise öğretmenlerin %24,4'ü Keçiören, %17,8'i Çankaya, %16,9'u Mamak ilçelerinde çalışmaktadır. Ankara il merkezinde Keçiören, Çankaya ve Mamak nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu ilçelerdir. Öğretmenlerin çalıştıkları kurumda mevcut öğretmen, öğretmen yardımcısı ve diğer personel sayıları ve varlığı incelendiğinde, çalışma grubunun %40,4'ü kurumlarında 20 ve üzeri sayıda öğretmen olduğunu belirtmiştir. Öğretmen yardımcısı var olan okullardaki yardımcı öğretmen sayısı incelendiğinde grubun %40,6'sı bir öğretmen yardımcısı olduğunu belirtmiştir. Kurumda çalışan diğer personel sayısı incelendiğinde ise grubun %37,4'ü 6 ve üzerinde personel bulunduğunu belirtmiştir. Köse ve ark (2018), okul öncesi eğitim kurumlarında görevli yardımcı hizmetlilerin eğitim sürecindeki rollerini incelediği bir çalışmada, yardımcı personellerin eğitim-öğretim sürecinde çocuklarda olumlu davranış kazandırılması ve okula bağlılığın gelişmesinde önemli katkıları olduğunu; okulda temizlik ve güvenliğin sağlanmasından, çocukların öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması noktasına kadar dolaylı katkılarının olduğunu bulmuştur. Söz konusu durum öğretmenin ders aralarında kendi öz bakım ihtiyaçlarını karşıladığı sırada öğrencinin, besin alımı ya da kendine zarar verme durumunu önlemek ve çocuğun daha yakın gözlem altında tutulabilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Öğretmenlerin çalıştıkları kurumda sınıf ve öğrenci sayıları incelendiğinde, sınıf sayısı; çalışma grubunun %37,5'i kurumlarında 10'un üzerinde sınıf olduğunu belirtmiştir. Öğrenci sayısı ele alındığında ise grubun %38,7'si öğrenci sayısının 100-400 arasında olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerin çalıştıkları kurumda sağlık personeli varlığı incelendiğinde, Okulunda sağlık personeli olduğunu belirten %14,2'i öğretmen bulunmaktadır. Gündüz ve ark (2013), çalışmaya dahil ettikleri kreşlerin %14'ünde sağlık görevlisinin bulunduğu ve sağlık görevlilerinin yarısı hekim, diğer yarısı hemşirelerden oluşmaktadır.

Çalışmamıza dahil edilen okulların Beyaz Bayrak ve Beslenme Dostu Okul Sertifikası bulundurma durumu incelendiğinde eğitim verdiği kurumda, öğretmenlerin %77,5'i Beslenme Dostu Okul Sertifikası olduğunu, %90,7 'si Beyaz Bayrak Belgesi olduğunu belirtmiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı'nın 2017 verilerine göre Türkiye'de 16 828 (tüm okulların %28'i) okulda Beslenme Dostu Okul Sertifikası vardır. Okul sağlığı hizmetleri, okul çağındaki çocukların en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlar ve toplumun sağlık düzeyini yükseltmeyi amaçlar (Yıldız, 2016). Türkiye'de okul sağlığı hizmetleri ilk defa 1930 yılında ele alınmıştır. 1995'te Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen 'Sağlığı Geliştiren Okullar Ağı Projesi' uygulanmaya başlanmıştır. 2006 yılında Mili Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında 'okul sağlığı iş birliği protokolü' imzalanmış ve 'Beyaz Bayrak' projesi başlatılmıştır. 2010 yılında 'Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Program' 'nın 'Okullarda Obezite ile Mücadelede Yeterli ve Dengeli Beslenme ve Düzenli Fiziksel Aktivite Alışkanlığının Kazandırılması' kapsamında 'Çocukluk ve Adölesan Döneminde Yeterli ve Dengeli Beslenmenin Sağlanması İçin Temel Besin Gruplarında Yer Alan Besinlerin Tüketiminin Özendirilmesine Yönelik Beslenme Programlarının Yürütülmesi, Beslenme Hizmetlerinin Periyodik Olarak Denetlenmesinin Sağlanması' stratejisi ile Beslenme Dostu Okul projesi başlatılmıştır (Çağlar, 2018).

Çalışmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda tam gün eğitim, kantin/yemekhane ve özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere kantin/yemekhanede yer verilme durumu incelendiğinde, öğretmenlerin %59,4'ü okulda tam gün eğitim verildiğini belirtmiştir. Okulda kantin olduğunu belirten %81,6, özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere kantin/yemekhanede yer verildiğini belirten %26,4 öğretmen bulunmaktadır. Çölyak hastalığı ve diabet gibi özel diyet gereksinimini zorunlu kılan kronik hastalıklarda okulun öğrenci için özel gıda ya da paketli ürün bulundurması önem teşkil etmektedir çünkü aksi durumda çocuğun yiyeceğe erişimi de engellenmiş olmaktadır. Sarı ve ark (2018), Çölyaklı ilköğretim öğrencilerinde yapmış olduğu çalışmada, öğrenci görüşlerini almış ve araştırmaya katılan bir öğrenci okuldaki kantinde istediği ürünleri bulamama ve yaşadığı bir problemi “*Ben kantinden şeker, çikolata almıyorum hem sağlıklı hem de glutenli diye. Arkadaşlarımdan biri hiç şeker almıyorsun kantinden, sen şeker hastasıysın diye dalga geçti. Çölyak hastası olmamdan dolayı daha çok dalga geçerler diye söylemek istemiyorum*” şeklinde ifade etmiştir. Karakoyun ve ark (2018), Çölyak hastalığı olan adölesanlarda yaptığı bir çalışmada Çölyak tanısı olanların akranları ile zaman geçirirken aynı şeyleri yiyememelerinin, sosyal problemlerin yanı sıra duygusal, psikolojik sorunlara neden olduğunu belirtmiştir. Bu ve bunun gibi örnekler çocuğun okul içerisinde dahil olmak isteyeceği faaliyetlerde sınırlılıklar yaratmasına neden olacaktır. Bu nedenle okul kantin/yemekhanelerinde öğrencinin mevcut hastalığı ve diyetine yönelik yiyeceklerin olması toplu yemek yeme esnasında öğrencinin diğer öğrencilerden kendisini izole hissetmemesi bakımından önemlidir.

Öğretmenlerin şu an ve daha önce çalıştıkları kurumda Sağlık Bakanlığı'ndan yeterli bilgilendirme (eğitim) alma durumu incelendiğinde, öğretmenlerin %28,6'sı şu an çalıştığı kurumda Sağlık Bakanlığı tarafından bilgilendirme (eğitim) aldığını belirtirken daha önce çalıştığı kurum için bu oran %18,5'e düşmektedir. Sağlık Bakanlığı/kuruluşlarından alınan destek türü incelendiğinde %22,9'u aşı, %22,0'ı seminerler, %4,0'ı ise hem seminer hem aşı yanıtını vermiştir. Halmatov ve Akçay (2014), okul öncesi kurumlarda sağlık konulu çalışmasında araştırmaya dahil ettiği 50 okul öncesi öğretmenden %28'i kurum içi sağlık faaliyetinin yapılmadığı,

%78'inin yapılan sağlık faaliyetinin yetersiz olduğunu, %80'i sağlık kuruluşlarından herhangi bir destek almadıklarını, %94'ü Sağlık Bakanlığı tarafından yeterli bilgilendirme (eğitim) almadıklarını bildirmiştir. Yine aynı çalışmaya göre araştırmaya katılan 15 retmen kurum içinde sağlık konulu seminer, 11'i veli toplantısı düzenlendiğini, 15'i veli bültenleri yapıldığını, 9'u ise herhangi bir faaliyet yapılmadığını bildirmiştir.

4.3. Araştırmaya Katılan retmenlerin lyak ile ilgili Sorulara Verdikleri Yanıtların Değerlendirilmesi

Öğretmenlerin lyak ile ilgili bazı sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin %94,3' lyak hastalığını daha önce duyduğunu belirtmiştir. Mezuniyet ncesi lyak ile ilgili eğitim aldığını belirten %9,7, mezuniyet sonrası eğitim aldığını belirten %3,5 retmen bulunmaktadır. Öğretmenlerin %3,5'i çalışmakta olduğu kurumun hizmet içi eğitim programında lyak ile ilgili eğitim olduğunu belirtmiştir. Çölyak ile ilgili bilgi kaynakları içerisinde ilk sırada İnternet, Radyo / Televizyon ve lisans eğitimi gelmektedir. Gündüz ve ark (2013), okul öncesi retmenlerinin ocuk sağlığı bilgi düzeyini incelediği çalışmasında öğretmenlerin arasında sağlık eğitimi alma oranı %67, sağlık eğitimi alan öğretmenlerin %30'u üniversitede ders olarak, %17'si herhangi bir yerde seminer olarak, %8'i de üniversitede aldığı dersin yanında seminer olarak da sağlık eğitimi aldığını belirtmişlerdir. Sönmez ve ark (2014), Okul ncesi retmenlerinin temel ilk yardım uygulamalarına ilişkin bilgi düzeylerini incelediği çalışmada ise, araştırmaya katılan öğretmenlerin en sık verdikleri cevap bilgi kaynağı olarak kitle iletişim araçları olmuştur ve öğretmenlerden %25,5'i lisans derslerini, %19,1'i hizmet içi konferansları, %7,3' ilk yardım kursları ve %6,4' akraba/arkadaşlardan edinilen bilgileri bilgi kaynağı olarak belirtilmiştir.

Bilgi almak istedikleri kaynak olarak ise en sık tercih edilen 3 kaynak sağlık çalışanı, internet ve kitaptır. Gürel ve ark (2004), araştırmaya katılan öğretmenlerin beslenme ile ilgili bilgi kaynakları %48'i gazete, %40'ı dergi, %39'u televizyonu tercih

etmektedir. %22'si ise bir sağlıkçıdan bilgi almaktadır. Gündoğdu (2009), beslenme konularında bilgi edindikleri kaynak için her zaman yanıtını öğretmenlerin %81,7'si televizyon, %72'si gazete, %71,6'sı internet, %52,9'u kitap, %38,9'u bilimsel dergiler, %29,2'si magazin dergileri, %20,6'sı radyo için vermiştir, Songür ve ark (2017), beslenme konusunda bilgi kaynağı olarak öğretmenlerin %74,0'ı internet ve televizyon, %52,2'si gazete, %44,5'i kitap, %32,0'ı bilimsel dergi, %24,5'i radyo ve %20,5'i dergi cevabını vermiştir.

Öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerde öğrencilerin diyet gereksinimlerini dikkate alıp almadığı durumu incelendiğinde; “Sınıf içerisinde yapmakta olduğunuz etkinliklerde öğrencilerinizin özel diyet gereksinimlerini göz önünde bulunduruyor musunuz?” sorusuna öğretmenlerin %61,7'si evet yanıtı vermiştir. TC. Sağlık Bakanlığı, ‘Çölyak Hastalığı’ Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehber’inde (2018), Okuldaki kutlama/ etkinliklerde besin ikramı yapılacaksa, öğrenci velisinin birkaç gün öncesinden bilgilendirilmesi ve öğrencinin glütensiz besinlere ulaşımının sağlanmasının gerekliliğı vurgulanmıştır. Yine bu rehberde göre sınıf içi etkinliklerde öğretmen Çölyaklı öğrencinin besin gereksinimini göz önüne alarak planlama yapmalı ve sınıf içerisinde çocuğun sosyal izolasyona uğramaması konusunda dikkatli olunması gerektiğini belirtilmiştir. Darling (2013), Çölyak hastalığı olan adölesanların uyumsuzluk faktörlerini incelediğı çalışmada, araştırmaya dahil ettiği 5 ay önce Çölyak tanısı almış bir öğrencinin sınıf içi etkinlikler ile ilgili yaşadığı sorunların çoğunlukla doğum günü partilerinde olduğunu ve etkinlikte yiyecek olarak sunulan kek, pizza gibi yiyecekleri yiyemediğinde arkadaşları tarafından kendisine ‘neden bunu yemiyorsun?’ gibi soruların yöneltildiğı ve kendisini anlatmaya çalışırken rahatsız hissettiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin daha önce Çölyaklı öğrenci ile karşılaşma durumu incelendiğinde, %8,8'i şu an çalıştığı kurumda %3,5'i daha önce çalıştığı kurumda Çölyaklı öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Şu an Çölyaklı öğrencisi olduğunu belirten 20 öğretmenden 12'si Çölyaklı öğrencisini sınıf içinde kaynaştıracak etkinliklerde bulunduğunu belirtmiştir. Kaynaştırma etkinliğı olarak en çok akran ve velileri konu

hakkında bilgilendirme, glütensiz materyallerin tercihi ile etkinlik planlamadır. Okul öncesi dönem, çocuğun temel gereksinimlerinin dikkate alınarak çocuğu çok yönlü geliştiren ve eğiten bir program ile öğrenciye göre düzenlenen sınıf ortamında bir araya gelinen ve öğrenciyi merkez alan bilgi, beceri ve davranışların bileşkesi olarak tanımlanabilir. Okul öncesi öğretmeni öğrencinin tüm gelişim alanını destekler etkili ve uygun sınıf ortamını sağlar. İyi yönetilen bir sınıfta etkili öğretim-öğrenim ve yönetim sağlanmış olur (Aküzüm ve Altunhan, 2017). Sınıf içerisinde özellikli davranılması gereken öğrenciyi de temel alan kaynaştırma etkinliklerinin varlığı, çocuğun daha sağlıklı psikolojik gelişimi için önemlidir.

Öğretmenlerin Çölyak farkındalığının artırılması için önerileri incelendiğinde, sıklıkla sağlık personeli tarafından seminer verilmesi, düzenli eğitim, broşür ve bilgilendirme gibi cevaplar verilmiştir. TC. Sağlık Bakanlığı, ‘Çölyak Hastalığı’ Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehber’inde (2018), Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile “Okul Sağlığının Korunması ve Geliştirilmesi Programı” kapsamında çeşitli projeler yürütülmekte olduğu ve Çölyak hastalığı farkındalık çalışmalarının bu programa dahil edilebileceği belirtilmiştir.

Öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi soruları önermeler şeklinde sorulmuştur verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğretmenlerin en çok doğru yanıt verdikleri 3 önerme, Çölyak hastalığının ömür boyu devam eden bir hastalıktır önermesine öğretmenlerin %81,5’i, Çölyak hastalığının bulaşıcı olduğu önermesine öğretmenlerin %%90,3’ü ve Çölyak sadece çocuklarda görülür önermesine öğretmenlerin %83,2’si doğru cevap vermiştir. Öğretmenlerin en çok yanlış cevap verdikleri 3 önerme incelendiğinde ise, Çölyak hastalığının tedavisinin olduğunu öğretmenlerin %27,6’sı, Çölyaklı öğrencinin kullandığı materyallerin ayrılmasına gerek yoktur önermesine öğretmenlerin %51,6’sı ve Çölyak hastalarında süte karşı alerji gelişir önermesine öğretmenlerin %20,5’i yanlış cevap vermiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Daire Başkanlığı (2017), Çölyak hastalığı günümüzde insanoğlunun en sık rastlanan genetik hastalığı olarak kabul edilmektedir. Tek tedavi yöntemi ömür boyu glütensiz

diyet uygulamasıdır. Ülkemizde Çölyak görülme sıklığı 1 ile binde 3 arasında değişmektedir. 2019 yılı Mayıs ayı itibari ile ülkemizde tanı almış 68123 Çölyak hastası vardır. Türkiye’de Çölyak sıklığının araştırıldığı 2-18 yaş grubundaki 1000 sağlıklı çocukta yapılan bir çalışmada hastalık sıklığı %0,9, 7-18 yaş grubundaki 20190 sağlıklı çocukta yapılan başka bir çalışmada ise hastalık sıklığı %0,47 olarak saptanmıştır (Altay ve ark., 2020). Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda çocukluk çağında tanı alan öğrenciler için öğretmenlerin Çölyak bilgi düzeyi öğrencilerin okul içi uyumları, beslenme koşullarının iyileştirilmesi açısından önemlidir. Literatürde Çölyak hastalığının klinik süreci ile ilgili birçok çalışma varken okul çağı çocuklarında Çölyak hastalığı ve beslenmesi, öğretmen farkındalığı ya da bilgi düzeyini ele alan çalışma neredeyse bulunmamaktadır. Çölyak hastalığı özellikle çocuk yaş grubunda karında şişlik, devam eden ishal, büyüme geriliği, iştahsızlık gibi klasik bulgularla seyretmektedir (Altay ve ark., 2020).TC. Sağlık Bakanlığı, ‘Çölyak Hastalığı’ Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehber’inde (2018), çapraz bulaşın önlenmesi konusunda *‘Okul öncesi ve ilkokul dönemlerinde öğrenciler en az bir ara ve/veya ana öğünü okul ortamında yapabilmektedir. Bu nedenle öğrencinin beslenme için kullanacağı tüm araçgerekler bireye özgü olmalı, mümkünse özel bir dolapta ya da rafta etiketli bir şekilde muhafaza edilmelidir.’* gibi maddelere yer vererek Çölyaklı öğrencinin kullanmış olduğu materyallerin ayrılması ve dikkat edilmesi hususuna dikkat çekmiştir. Küçük miktarlarda bile olsa gluten ile temas, Çölyak hastalığı olan bir birey üzerinde zararlı etkilere sebep olabilmektedir (Clark, 2015).

Öğretmenlere Çölyak belirtilerinin sorulduğu ve birden çok seçeneği işaretleyebilecekleri soru incelendiğinde en çok doğru bilinen 3 belirti, araştırmaya katılan öğretmenlerin %66,9’u karında şişlik, %52,9’u devam eden ishal ve %38,0’ı iştahsızlık seçeneklerini işaretlemişlerdir. En çok yanlış cevap verilen 3 seçenek incelendiğinde; araştırmaya katılan öğretmenlerin %23,5 kabızlık, %21,7’si ciltte yaygın kızarıklık ve %20,2 ‘si kansızlık seçeneklerini işaretlemiştir.

Öğretmenlerin Çölyaklı öğrencinin hangi besinleri yiyip hangilerini yiyemeyeceği ile ilgili bilgisinin sorgulandığı sorulara doğru yanıt verilen 3 besin incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin %74,4'ü makarna yiyemez, %75,1'i pasta kek yiyemez ve %72,6'sı gofret yiyemez seçeneğini işaretleyerek doğru yanıtları vermiştir. Öğretmenlerin Çölyaklı öğrencinin hangi besinleri yiyip hangilerini yiyemeyeceği ile ilgili bilgisinin sorgulandığı sorulara yanlış yanıt verilen 3 besin incelendiğinde; araştırmaya katılan öğretmenlerin %43,2'si mısır, mısır unu yiyemez, %29,5'i pirinç yiyemez ve %20,7'si patates yiyemez yanıtını işaretleyerek yanlış cevap vermiştir. Okul öncesi dönemde yeterli ve dengeli beslenme, öğrencide geliştirilecek beslenme alışkanlığı için temel teşkil etmektedir; formal eğitim ortamlarında verilen sağlık ve dengeli beslenme bilgisi öğrencide bazı istenilen davranışların gelişmesini sağlar. Hastalığı olan çocuklar için bu diyetle uyum iken, herhangi bir sağlık problemi olmayan çocuk için gelecek zamanlarda oluşabilecek bir hastalığın önlenmesini sağlayacaktır (Zembat ve ark., 2015). Zembat ve ark (2015), öğrencilerde beslenme konusunda tek örnek teşkil edecek kişiler aile bireyleri değil, eğitim aldığı kurumdaki öğretmenleridir. Günün 1/3'ünün okulda geçtiği düşünüldüğünde okul öncesi öğretmenlerinin bu konuda önemli bir etkiye sahip olduğu yadsınamaz. Bu bakımdan öğretmenin beslenme konusunda edinmiş olduğu bilgi çok önemlidir. Çölyak, besin intoleransı ve diyabet gibi özel diyet gereksiniminin zorunlu olduğu hastalıklarda ise öğretmenlerin hastalık bilgi düzeyleri de önem kazanmaktadır. Canadian Celiac Association (2016), öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Çölyak öğrencilerinin güvenlik ve beslenme gereksinimlerinin farkında olmaları gerektiği ve öğrencilerin glütensiz gereksinimlerini karşılamalarında yardımcı olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin Çölyaklı öğrencinin kullanmaması gereken materyaller konusundaki soruya verdikleri cevap incelendiğinde; kullanılmaması gereken materyallerle ilgili en çok cevap verilen üç seçenek, sınıf içi etkinliklerde %34,4'ü oyun hamuru, %28,6'sı parmak ve yüz boyaları ve %19,4'ü tutkaldır. Sınıf içinde kullanılan etkinlik malzemelerinin bazıları glüten içermektedir. Birçok şirket buğday ununu malzeme yapımında bileşen olarak kullanmaktadır. Şekil yapmak için kullanılan killeri, yapıştırıcılar, boyalar, akrilikler bunlardan bazılarıdır. İçeriklerinin gözden

geçirilmesi gerekmektedir. Bunların içerisinde eser miktarda bulunan glüten zararsız görünebilir ancak, kullanılan materyallerin öğrencinin tırnağının kalması glütenin Çölyaklı çocuğun sindirim sistemine girerek etkilenmesine sebep olacaktır (CCA, 2016). Karakoyun ve ark (2018), Çölyak hastalığı olan adölesanlarda yaptığı bir çalışmada, Çölyak tanısı alanların, sağlıklı kontrollerden duygusal ve sosyal alanlarda daha fazla zorluk yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Sınıf içi etkinliklerde kullanılacak ürünlerin içeriğinin öğretmen tarafından bilinmesi, Çölyaklı öğrencinin yaşayacağı sorunların önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %3,5'i Çölyak bulaşıcı bir hastalık mıdır sorusuna evet yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin Çölyak tedavisi hakkında bilgisi incelendiğinde, %45,3'ü Çölyak hastalığının tedavisi var mıdır sorusuna evet yanıtını vermiştir. Çölyak hastalığının tedavisinin ne olduğu sorusuna, sıklıkla beslenmeye dikkat edilmesi gerektiği cevabı verilmiştir.

Öğretmenlerin sağlıkla ilgili önemli günler arasında Çölyak günün kutlandığı tarih sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin üçte biri 9 Mayıs doğru yanıtını vermiştir.

Öğretmenlerin glütensiz ürün logo bilgisinin sorulduğu görsel temalı soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğretmenlerin yalnızca %31,3 'glütensiz ürün' logosunu doğru bilmiştir. Çölyak hastaları et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, meyve, sebze, pirinç, patates ve mısır-mısır unu gibi geniş bir besin yelpazesine sahiptir. Ancak gıda endüstrisi ve okul öncesi öğrencileri için etkinliklerde kullanılan bazı materyallerde ticari kaygılar nedeni ile glüten ilavesi yapılabilmektedir. Bu ürünlerde glüten; inceltici, su veya yağ tutucu olarak görev yapmaktadır. Bu nedenle ürünleri alırken glütensiz ibaresine dikkat edilmelidir (Serin ve Akbulut, 2016).

Öğretmenlerin Çölyak bilgi düzeyi konusunda kendilerini değerlendirmeleri incelendiğinde, %4,0' kendisini yeterli görürken, %34,7'si kısmen yeterli ve

%61,3'ü yetersiz görmektedir. Sönmez ve ark (2014), öğretmenlerin ilk yardım konusunda kendi bilgi düzeylerini değerlendirmeleri istendiğinde, öğretmenlerin %74,5'i bilgi düzeyini orta, %15,5'i iyi, %10'u kötü olarak değerlendirmiştir. Songür ve ark (2017), öğretmenlerin çocuk beslenmesine ilişkin bilgi düzeyini %86'sı başarılı, %16,5'i başarılı, %70'i orta ve %13,5'ini başarısız olarak değerlendirmiştir.

4.4.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çölyak Bilgi Puanları ve İlişkili Etmenlerin Değerlendirilmesi

Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalaması istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte; erkek öğretmenlerde ($32,00 \pm 4,47$) kadın öğretmenlerden ($25,48 \pm 10,22$) daha yüksektir ($F=3,226$, $p=0,074$). Çalışmamızda sadece 8 erkek öğretmen mevcuttur. Songür ve ark (2017), okul öncesi öğretmenlerinin çocuk beslenme konusunda bilgi düzeyini araştırdığı çalışmasında kadın öğretmenlerin bilgi puanı erkeklerden daha yüksek olarak bulmuştur.

Araştırmaya katılan 40 yaş ve üzeri öğretmenlerin Çölyak bilgi puan ortalaması ($27,51 \pm 11$) 30 yaş altı ve 30-39 yaş grubundan yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=1,636$, $p=0,197$). Songür ve ark (2017), 31 yaş üstü öğretmenlerin bilgi puan ortalamasını ($72,17 \pm 16,04$) diğer yaş gruplarından yüksek bulmuştur. Gündoğdu (2009), öğretmenlerin beslenme bilgi düzeyini araştırdığı çalışmasında, çalışmamıza benzer olarak 41 yaş üstü öğretmenlerin bilgi puan ortalamasını yüksek bulmuştur. Öğretmenlerin bilgi puanı verilen örneklerin desteklediği gibi yaş ile doğru orantılı olarak artmıştır. Gündoğdu (2009), okulöncesi öğretmenlerinin beslenme bilgi düzeyinin yaşa bağlı olarak arttığını bulmuştur.

Araştırmaya katılan bekar öğretmenlerin puan ortalaması ($26,65 \pm 9,88$), evli ve boşanmış ya da nişanlı öğretmenlerden yüksektir, istatistiksel olarak fark anlamlı değildir ($F=0,543$, $p=0,582$). Gündoğdu (2009), evli öğretmenlerin beslenme bilgi puanı ortalaması ($15,93 \pm 3,72$) bekar öğretmenlerden yüksek bulmuştur.

Araştırmaya katılan yüksek lisans/doktora mezunu öğretmenlerin puan ortalaması ($28,39 \pm 11,40$) üniversite ve lise mezunu öğretmenlerden yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=1,356$, $p=0,273$). Songür ve ark (2017), Çocuklarda beslenme bilgi puanı lisans ve lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin puan ortalaması 72.12 ± 14.98 , lise mezunlarının ise 67.29 ± 17.49 'dur. Gündoğdu (2009), beslenme bilgi düzeyi ortalaması lisans mezunu öğretmenlerde $16,05 \pm 3,60$, yüksek lisan mezunu öğretmenlerde $15,25 \pm 5,80$ olarak bulmuştur. Eğitim durumuna göre bilgi puanı, çalışmamızda da Songür ve Gündoğdu'nun çalışması ile benzer şekilde eğitim seviyesinin artışı ile bilgi düzeyi de artmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin meslekteki yılları ile bilgi puan ortalamalarını değerlendirildiğinde, 5-9 yıldır çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $26,10 \pm 9,53$, 10 yıldan uzun süredir çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $26,01 \pm 10,81$ 'dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=0,402$, $p=0,669$). Songür ve ark (2017), çalışmasında 7-9 yıllık deneyime sahip öğretmenlerin bilgi puanı ortalaması 73.06 ± 14.59 , 10 yıl ve üzeri deneyime sahip öğretmenlerin bilgi puanı ortalaması 70.00 ± 15.67 'dir.

Mezuniyet öncesi Çölyak eğitimi alanların puan ortalaması ($29,50 \pm 7,56$), almayanlardan yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=3,448$, $p=0,065$).

Mezuniyet sonrası Çölyak eğitimi alanların puan ortalaması ($25,30 \pm 10,31$), almayanlardan yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=2,843$, $p=0,093$). Songür ve ark (2017), mezuniyet öncesi beslenme ile ilgili eğitim alan öğretmenlerin bilgi puanı 71.01 ± 15.33 , bu eğitimi almayanların ise 66.54 ± 18.71 olduğu görülmüştür. Gündüz ve ark (2013), okul öncesi öğretmenlerinin çocuk sağlığı konusundaki bilgi düzeyini araştırdığı çalışmasında, öğretmenlerin %67'si sağlık eğitimi almış %33'ü ise sağlık eğitimi almamıştır. Sağlık eğitimi alanların çocuk sağlığı konusunda ki bilgi düzeyi yüksektir ve herhangi bir durum karşısında

ne yapabileceklerini daha iyi bildiklerini tespit etmiştir. Mezuniyet öncesi ya da sonrasında alınan eğitim öğretmenlerin bilgi düzeyini olumlu anlamda etkilediği Songür ve Gündüz'ün çalışmasında da görülmektedir.

Araştırmaya katılan kamu okullarında çalışan öğretmenlerin ($26,58 \pm 10,34$) Çölyak ile ilgili puan ortalaması özel okullarda çalışan öğretmenlerin puan ortalamasından yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=2,085$, $p=0,150$). Çalışma Ankara'nın merkez ilçeleri olan Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle'de seçilen okul öncesi kurumlarda çalışan öğretmenlere uygulanmış ve Mamak'ta eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları ($30,16 \pm 7,74$) en yüksek ve ikinci sırada olan Yenimahalle'de eğitim veren öğretmenlerin Çölyak ile ilgili bilgi puanı ortalamaları $26,35 \pm 10,67$ olarak bulunmuştur. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F=1,507$, $p=0,156$). Çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması ($27,65 \pm 9,58$), çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalamasından ($25,49 \pm 10,16$) yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,218$, $p=0,271$). Okul hemşiresi ya da okulda herhangi bir sağlık çalışanının bulunması okulda kayıtlı kronik hastalığı olan öğrenci hakkında ya da karşılaşılabilecek acil durumlar esnasında yapılabilecekler konusunda aydınlatıcı ve öğretmenler için bilgi kaynağı niteliğindedir. Beslenme dostu okul sertifikası bulunan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması ($26,49 \pm 10,06$), çalıştığı kurumda beslenme dostu okul sertifikası bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalamasından yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,714$, $p=0,031$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin öz bildiriminde bilgi düzeyini yeterli bulanların Çölyak ile ilgili puan ortalaması ($37,56 \pm 5,25$), öz bildiriminde kendisini kısmen yeterli ve yetersiz bulan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalamasından yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=27,672$, $p=0,000$).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ankara il merkezinde bulunan kamu ve özel okul öncesi kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin Çölyak hastalığı bilgi düzeyinin belirlenmesi amacı ile 2019-2020 Eğitim-Öğretim döneminde Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle bulunan 98 kamu ve özel okul öncesi kurumda çalışan 227 öğretmen ile çalışma tamamlanmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %96,5'i kadın, yaş ortalaması $34,68 \pm 8,45$ olup, %69,2'si evli, %75,8'i üniversite mezunudur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin meslekteki çalışma süresi ortalaması $11,91 \pm 7,63$ yıldır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %15,0'inin herhangi bir kronik hastalığı vardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %30,8'inin en az bir öğrencisinde herhangi bir kronik hastalık vardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %60,9'u kamuya ait bir kurumda çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumda mevcut öğretmen, öğretmen yardımcısı ve diğer personel sayıları incelendiğinde; çalışma grubunun %40,4'ü kurumlarında 20 ve üzeri sayıda öğretmen vardır. Çalışma grubunun %40,6'sının bir öğretmen yardımcısı vardır. Kurumda çalışan diğer personel sayısı ele alındığında ise grubun %37,4'ü 6 ve üzerinde personeli vardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %37,5'i kurumlarında 10'un üzerinde sınıf olduğunu belirtmiştir. Öğrenci sayısı ele alındığında ise, öğretmenlerin %38,7'si öğrenci sayısını 100-400 arasında olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %14,2'si okulda sağlık personeli olduğunu belirtmiştir. Okulların, %90,7'sinin Beyaz Bayrak Belgesi, %77,5'inin Beslenme Dostu Okul Sertifikası vardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %59,4'ü okulda tam gün eğitim verildiğini belirtmiştir. Okulda kantin olduğunu belirten öğretmenlerin oranı %81,6, özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere kantin/yemekhanede yer verildiğini belirten %26,4'tür.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin öğretmenlerin %94,3'ü Çölyak hastalığını duymuştur.

Mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirtenlerin oranı %9,7 iken mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirtenlerin oranı %3,5'e düşmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %61,7'si sınıf içerisinde yaptıkları etkinliklerde öğrencinin özel diyet gereksinimini dikkate almaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden %8,8'inin şu an çalıştığı kurumda %3,5'inin daha önce çalıştığı kurumda Çölyaklı öğrencisi vardır. Şu an Çölyaklı öğrencisi olduğunu belirten 20 öğretmenden 12'si (%60,0) Çölyaklı öğrencisini sınıf içinde kaynaştıracak etkinliklerde bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 8'i (%3,5) çalışmakta olduğu kurumun hizmet içi eğitim programında Çölyak ile ilgili eğitim almıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin şu an ve daha önce çalıştıkları kurumda Sağlık Bakanlığından yeterli bilgilendirme (eğitim) alma durumu incelendiğinde; öğretmenlerin %28,6'sı şu an çalıştığı kurumda Sağlık Bakanlığı tarafından bilgilendirme(eğitim) almaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili önermeler şeklinde sorulan bilgi sorularına verdikleri en çok doğru ve en çok yanlış üç cevap; 'Çölyak hastalığının ömür boyu devam eden bir hastalıktır', 'Çölyak hastalığının bulaşıcı bir hastalıktır', 'Çölyak sadece çocuklarda görülür' önermeleri en çok doğru cevap verilen önermelerken, 'Çölyak hastalığının tedavisi vardır', 'Çölyaklı öğrencinin kullandığı materyallerin ayrılmasına gerek yoktur' ve ' Çölyak hastalarında süte karşı alerji gelişir' önermeleri en çok yanlış cevap verilen önermelerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerinden doğru bildiği 3 Çölyak belirtisi, %66,9 ile karında şişlik, %52,9 ile devam eden ishal ve %37,1 ile kusmadır.

Çölyaklı bireylerin hangi besinleri yiyip hangilerini yiyemeyeceği ile ilgili bilgisinin sorgulandığı sorulara doğru yanıt verilen 3 besin incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin %74,4' makarna, %75,1'i pasta kek ve %72,6'sı gofret yiyemez yanıtı vermiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %3,5'i Çölyak bulaşıcı bir hastalık mıdır sorusuna evet yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin Çölyak tedavisi hakkında bilgisi incelendiğinde, %45,3'ü Çölyak hastalığının tedavisi var mıdır sorusuna evet yanıtını vermiştir. Çölyak hastalığının tedavisinin ne olduğu sorusuna, sıklıkla verilen cevap beslenmeye dikkat edilmesi gerektiğidir.

Öğretmenlerin sağlıkla ilgili önemli günler arasında Çölyak günün kutlandığı tarih sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde %31,3'ü 9 Mayıs cevabını vermiştir.

Öğretmenlerin glütensiz gıda logo bilgisinin sorulduğu görsel temalı soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğretmenlerin yalnızca %31,3 'glütensiz gıda' logosunu doğru bilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili öz bildirim durumları incelendiğinde; öğretmenlerin sadece 9'u (%4,0) Çölyak ile ilgili kendisini yeterli görmektedir.

Çölyak bilgi puan ortalaması çalışmamızda $25,71 \pm 10,14$ olarak hesap edilmiştir. Ortalama göz önünde bulundurularak yapılan bilgi düzeyi gruplamasında araştırmaya katılan öğretmenlerin %38,3'ünün Çölyak bilgi düzeyi düşük, %23,0'ünün orta ve %38,7'sinin ise yüksek olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyete göre Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalaması kadın öğretmenlerin $25,48 \pm 10,22$ iken erkek öğretmenlerin $32,00 \pm 4,47$ 'dir, gruplar arasında fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,074$).

Araştırmaya katılan 40 yaş ve üzeri öğretmenlerin puan ortalaması ($27,51 \pm 11$) diğer yaş gruplarından yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,197$).

Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalaması, yüksek lisans/doktora mezunu öğretmenlerin puan ortalaması ($28,39 \pm 11,40$) üniversite mezunu öğretmenlerin puan ortalamasında ($25,60 \pm 9,97$) 'dan yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,273$).

Çölyak ile ilgili bilgi puan ortalaması ile öğretmenin öğretmenlik yaptığı süre ve kurumda eğitim verdiği süre değerlendirildiğinde; 5-9 yıldır çalışan öğretmenlerin puan

ortalaması $26,10 \pm 9,53$ iken 10 yıldan uzun süredir çalışan öğretmenlerin puan ortalaması $26,01 \pm 10,81$ 'dir, fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,669$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çalışmakta oldukları kurumlara göre Çölyak bilgi düzeyi puan ortalaması, kamu okullarında çalışan öğretmenlerin ($26,58 \pm 10,34$) özel okullarda çalışan öğretmenlerin puan ortalamasından ($24,58 \pm 9,40$) yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,150$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ilçe bazında bilgi düzeyi ve puan ortalaması incelendiğinde; Mamak'ta eğitim veren öğretmenlerin Çölyak bilgi puan ortalaması ($30,16 \pm 7,74$) en yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,271$).

Çölyak ile ilgili puan ortalaması çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunan öğretmenlerin ($27,65 \pm 9,58$), çalıştığı kurumda sağlık personeli bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalamasından ($25,49 \pm 10,16$) yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,271$).

Çölyak ile ilgili puan ortalaması çalıştıkları kurumda Beslenme Dostu Okul Sertifikası bulunan öğretmenlerin ($26,49 \pm 10,06$), çalıştığı kurumda Beslenme Dostu Okul Sertifikası bulunmayan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalamasından ($22,96 \pm 10,02$) yüksektir, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,031$).

Mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim alan öğretmenlerin puan ortalaması ($29,50 \pm 7,56$) mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim almayan öğretmenlerin puan ortalamasından ($25,30 \pm 10,31$) yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,065$).

Mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim alan öğretmenlerin puan ortalaması ($31,63 \pm 13,10$) mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim almayan öğretmenlerin puan

ortalamasından ($25,48 \pm 10,03$) yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,093$).

Öz bildiriminde bilgi düzeyini yeterli bulunan öğretmenlerin Çölyak ile ilgili puan ortalaması ($37,56 \pm 5,25$), kısmen yeterli bulan ($30,35 \pm 8,53$) ve yetersiz bulan öğretmenlerin ($22,19 \pm 9,61$) puan ortalamasından yüksektir. Fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,000$).

Öğretmenlerin Çölyak farkındalığının artırılması sıklıkla sağlık personeli tarafından seminer verilmesi, düzenli eğitim, broşür ve bilgilendirme gibi öneriler verilmiştir.

Sonuç olarak Çölyak bilgi düzeyi öz bildirim ile bilgisini yüksek olarak değerlendiren ve Beslenme Dostu Okul Sertifikası olan okullarda çalışan öğretmenlerde diğer gruplara göre daha yüksektir.

Okul öncesi dönem öğrencinin büyüme, gelişme, sağlıklı ve dengeli beslenme gibi birçok becerinin kazandırıldığı, bir sonraki eğitim sürecinin temellerinin atıldığı önemli bir dönemdir. Öğrencinin bu dönemde almış olduğu eğitim ve sağlıklı yaşama, beslenme becerisi gelecekte yaşayabileceği sağlık sorunlarının önüne geçilmesinde önem teşkil etmektedir. Öğrenciye bu sorumlulukların kazandırılması ise okul öncesi çocukluk döneminde öğrencinin ebeveynleri dışında karşılaştığı ilk eğitimci olan okul öncesi öğretmenin bilgi düzeyi ile paraleldir.

Okul öncesi öğretmenlerinin, üniversite sürecinde ve sonrasında eğitim vermeye başladıkları kurumlarda almış oldukları sağlık eğitimi hasta bir öğrenciyi tanıma ve alınacak tüm önlemler açısından çok önemlidir. Kronik hastalıklar, besin intoleransları gibi birçok sağlık sorunu okul öncesi yaş grubunda da oldukça sık karşılaşılan durumlar arasındadır.

Bu bağlamda;

- Lisans döneminde sağlık eğitiminin daha geniş bir şekilde verilmesi, özellikle prevelansı artan hastalıkların, acil durum anında yapılabileceklerin üzerinde durulması
- Mezuniyet sonrası, eğitim vermeye başlanan kurumlarda okulların hizmet içi eğitim programlarına Çölyak hastalığını da eklemeleri
- Okulların bilgilendirme panolarına TC. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Çölyak bilgilendirme broşürlerinin asılması ve yine TC. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan, 'Çölyak Hastalığı' Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehber'i konusunda öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve teminin sağlanmalıdır.

Okul sağlığı hizmeti, okul çağındaki öğrencinin en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa erişimini ve toplumun sağlık düzeyini yükseltmeyi amaçlar. Belirlenen hedefe ulaşmada okul hemşiresinin yeri çok önemlidir. Her okulda bir okul hemşiresinin varlığı olabilecek sağlık sıkıntılarının önüne geçebilir ve rutin yapılan taramalar ile farkına varılamayan birçok sorun gün yüzüne çıkarılabilir. Bizim çalışmamız için; Okulda mevcut bir okul hemşiresi varsa Çölyak ile ilgili tanı, tedavi, belirti, acil durum belirtileri ve neler yapılacağı konusunda ilgili öğretmen ve diğer öğretmenlerin eğitiminin sağlanması öğretmenlerin sınıf içi/dışı yapacağı etkinliklerde ve karşılaşılabileceği sağlık sorunu durumlarında nasıl davranılacağı ve nasıl önlemler alacağı konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Sağlık bakanlığı tarafından verilen/talep edilen ve hizmet içi eğitim programlarında alınan eğitimlerin kalıcılığı ve yararlılığı adına verilecek eğitimlerin öğretmenlerin öz yeterliliklerinde kendilerini dahaz yeterli gördükleri konular içerisinden seçilmeli ve bu bağlamda yetersiz görülen konunun bilgi düzeyinin artırılması sağlanmalıdır.

Beslenme dostu okul projesi 'Okullarda Obezite ile Mücadelede Yeterli ve Dengeli Beslenme ve Düzenli Fiziksel Aktivite Alışkanlığının Kazandırılması' kapsamında

yürütülen bir projedir ve okulda yönetim kadrosundan, eğitimcilerin tamamına hatta yemekhane ve kantin işletmelerine kadar herkesin daha dikkatli ve özenli olmasını zorunlu kılan bir uygulamadır. Tüm okulların beslenme dokümanı okul sertifikasının olması hem obezite ile savaş hem sağlıklı yaşamın kazandırılması hem de diyet zorunluluğu olan hastalıklara uyumda öğrencilerin yiyeceğe erişimi, öğretmenlerin ise beslenme konusundaki bilgi düzeyinin artırılması açısından daha yararlı olacaktır.

Öğrenci ile ilk karşılaşmada edilen sağlık bilgisi, sınıf içi ortamın ve faaliyetlerin öğrencinin özel durumuna göre ayarlanabilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle sağlık sorunu tespiti için ailelerin bilgi vermesini beklemek yerine öğrenci ile ilk karşılaşmada sağlık sorunu olan öğrencinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Çölyak hastalığı ve yine Çölyak gibi özel davranılması gereken hastalıklar için eğitim kurumlarının eğitim sürecini etkin bir şekilde öğrencinin yararına yönetilebilmesi için öncelikle öğrencinin mensup olduğu sınıfın öğretmenin akabinde ise diğer eğitim kadrosunun hastalık konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin okul içerisindeki etkinliklere tam katılımı akranları ile iletişiminin ve ilişkilerinin geliştirilmesinde önemlidir. Çölyaklı öğrenciye okula kabulünden itibaren her aşamada akranları gibi davranılması herhangi bir ayırım yapılmaksızın okulda ya da sınıf içinde yapılacak her türlü etkinlikte tam katılımın sağlanması için çabalamak ve yapılacaklar konusunda aileyi bilgilendirmek gerekmektedir. Okulun sağlayamadığı imkânlar varsa aile ile görüşülerek öğrencinin yararına bir süreç yönetilmelidir. Sınıf içinde yapılan etkinliklerde kullanılan materyallerin Çölyaklı öğrenci için uygun malzemelerden üretilmiş olanı temin edilmeli ya da bu konuda ailenin yardımı talep edilmelidir.

Beslenme her çocuk için olduğu gibi Çölyaklı öğrenci için de çok önemlidir ve Çölyaklı için ekstra tedavi edici bir öneme sahip olduğundan dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Sınıf içinde yapılan yiyecekli etkinliklerde, menü Çölyaklı

öğrencinin katılımını kısıtlayıcı şekilde seçilmemeli ya menü buna göre belirlenmeli ya da aileden öğrencinin özel diyetine uygun yiyecekler talep edilmelidir.

Günümüzde birçok okulda kantin/yemekhane mevcuttur. Ancak Çölyaklı öğrencinin güvenli yiyeceğe erişimi çok önemlidir. Okul yönetiminin kantin/yemekhanesinde Çölyak ve diğer diyet gereksinimi olan öğrencilerin erişimini sağlayabileceği bir ortam oluşturması gerekmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin bilgilendirildiği gibi okullarda gıda işletmelerinde (yemekhane, kantin, büfe, çay ocağı, kafeterya vb.) çalışanlarının da Çölyak hastalığı konusunda bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

Eğitimde fırsat eşitliği ilkesine bağlı kalınarak öğrencinin eğitimini kısıtlayacak her türlü durumun önüne geçilmelidir. Öğretmen ve yönetici kadro başta olmak üzere okulda ki tüm öğrenci ve çalışanlarda bir farkındalık oluşturulması adına Her yıl 9 Mayıs Dünya Çölyak Günü'ünde 'Çölyakla Yaşam' konulu programlar düzenlenmelidir.

Çölyak hastalığı ile ilgili literatür tarandığında, çölyakın kliniği ile ilgili birçok çalışma mevcutken, Çölyak hastalığının;

- Öğrenci psikoloji üzerindeki etkisi,
- Etiket okuma (Öğrenci-Aile-Öğretmen),
- Öğretmenlerin bilgi düzeyi ve farkındalığı,
- Çölyaklı öğrencinin akran ilişkilerinin sosyal hayatına etkisi,
- Çölyaklı öğrencinin okul içerisinde yaşamakta olduğu sorunları (güvenli yiyeceğe erişim, pragmatizasyon, sosyopsikolojik etki) ele alan çalışmalara ulaşmak pek mümkün değildir.

Literatüre yeni çalışmaların eklenmesi ile toplumun her kesiminin bilgi düzeyinin artırılması, bu konuda yaşanan sıkıntıların aydınlatılması ve çözüme ulaştırılması yapılacak yeni çalışmaların literatüre eklenmesi ile sağlanabilir.

ÖZET

Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyleri ve İlişkili Etmenler

Giriş ve Amaç: Çölyak hastalığı, genetik yatkınlığı olan bireylerde gluten ile temas sonrasında belirti gösteren otoimmün bir hastalıktır. Çölyak hastalığının tek tedavi yöntemi ömür boyu glutensiz diyetdir. Çölyak, hem çocuk hem de erişkin yaş grubunda ve her iki cinsten de görülmektedir. Tanı yöntemlerinin artması ile Çölyak hastalık tanısı koyulan kişi sayısı da artmaktadır. Özellikle ek gıdanın diyetle eklendiği yaşamın ilk 3 yılında olmak üzere tüm yaş gruplarında sıklığı artmaktadır. Bu nedenle özellikle çocukların doğru beslenme alışkanlığı edinmesinde ebeveynlere düşen rolün yanında okul öncesi öğretmenlerine de öğrencinin sağlıklı, dengeli ve doğru beslenme alışkanlığı kazandırılması konusunda önemli roller düşmektedir. Okul öncesi dönem öğrenciye pek çok alışkanlığın kazandırıldığı bir dönemdir. Doğru yaklaşım sağlıklı çocukları ve sağlıklı bir toplumu beraberinde getirir. Çalışmamızda Ankara il merkezinde eğitim veren okul öncesi öğretmenlerinin Çölyak ile ilgili bilgi düzeyleri ve ilişkili etmenlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı tipte bu araştırma Evrenini Ankara il merkezinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle) özel ve kamu okul öncesi eğitim veren kurumlar oluşturmuştur. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Yılı İstatistikleri' ne göre Ankara'da kamu ve özel okul öncesi kurumlarında çalışan öğretmen sayısı (N=4503) baz alınarak örneklem büyüklüğü 450 olarak planlanmıştır. Çalışma yapılacak okullar Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2017-2018 Yılı İstatistikleri' verilerine göre tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Araştırma verileri COVID-19 Pandemisi nedeniyle 01.09.2019-01.03.2020 tarihleri arasında 227 öğretmenden toplanabilmiştir. Erişim %50,4'dür. Araştırma araçları; araştırmacı tarafından oluşturulan, öğretmenlerin sosyo-demografik özelliklerini içeren 30 soru, çölyak bilgilerinin sorgulandığı 9 soru ve okula dair 17 soru olmak üzere toplam 56 sorudan oluşmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programının 22.0 versiyonu kullanılarak yapılmıştır. Veriler, sayı, yüzde, ortalama, ortanca, minimum ve maksimum değerler olarak sunulmuştur. Parametrik testlerden ortalamalar arası farkı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve nonparametrik testlerden ki kare ve kullanılmıştır. İstatistiksel değerlendirmede $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Bulgular: Araştırmaya katılan öğretmenlerin %96,5 kadın, %3,5 erkektir. Öğretmenlerin %75,8'i üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden %9,7'si mezuniyet öncesi Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirtirken, %3,5'i mezuniyet sonrası Çölyak ile ilgili eğitim aldığını belirtmiştir. Öğretmenlerin %60,9'u kamuya ait kurumda çalışmaktadır.

Çölyak bilgi puan ortalaması çalışmamızda $25,71 \pm 10,14$ olarak hesap edilmiştir. Ortalama göz önünde bulundurularak yapılan bilgi düzeyi gruplamasında araştırmaya katılan öğretmenlerin %38,3'ünün Çölyak bilgi düzeyi düşük, %23,0'ünün orta ve %38,7'sinin ise yüksek olarak değerlendirilmiştir.

İstatistiksel olarak gruplar arası farkın anlamlı olduğu iki değişken saptanmıştır. Öz bildirim ile bilgi düzeyini yüksek olarak değerlendiren öğretmenlerde çölyak bilgi puanı ortalaması $37,56 \pm 5,25$ iken kısmen yeterli bulanlarda $30,35 \pm 8,53$ 'e, yetersiz bulanlarda ise

22,19±9,61'e düşmektedir (p=0,000). Çalıştığı kurumun Beslenme Dostu Okul Sertifikası olduğunu belirten öğretmenlerin Çölyak bilgi puanı ortalaması 26,49±10,06 iken Sertifikası olmadığını belirtenlerde 22,96±10,02'ye düşmektedir (p=0,031)

Sonuç ve Öneriler: Çölyak bilgi düzeyi, araştırmaya katılan öğretmenlerin üçte ikisinde düşük veya orta düzeyde bulunmuştur. Öz bilidrimi ile bilgisini yetersiz olarak değerlendiren öğretmenlerde ve Beslenme dostu okul sertifikası olan okullarda çalışan öğretmenlerde diğer gruplardan daha yüksektir. Okul öncesi dönemde Çölyaklı öğrencinin sınıf içerisinde güvenli besine ulaşımı, etkinliğe tam katılımı konusunda glütensiz ürünlere ulaşımı önemlidir. Çölyak konulu hizmet içi eğitimler ile öğretmen farkındalıklarının oluşturulması sınıf içerisinde ve okul ortamında Çölyaklı öğrencinin hastalık riski azaltmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Düzeyi Çölyak Hastalığı, Okul Öncesi Eğitim, Öğretmen

SUMMARY

Preschool Teacher Knowledge about Celiac Disease and Related Factors in Ankara Province

Introduction and Objective: Celiac disease is an autoimmune disease that shows symptoms after contact with gluten in individuals with a genetic predisposition. The only treatment method for celiac disease is a lifelong gluten-free diet. Celiac disease is seen in both children and adult age groups and in both genders. With the increase in diagnostic methods, the number of people diagnosed with celiac disease is also increasing. Its frequency increases in all age groups, especially in the first 3 years of life when supplementary food is added to the diet. For this reason, in addition to the role of parents, especially for children to acquire the right eating habits, preschool teachers also play an important role in helping the student gain a healthy, balanced and correct eating habit. Preschool is a period in which many habits are acquired by the student. The right approach brings healthy children and a healthy society. In our study, it is aimed to determine the celiac level of knowledge about and related factors of preschool teachers who teach in Ankara city center.

Materials and Methods: The data of this cross-sectional study were obtained from the teacher (n = 450) who gave private and public preschool education in Ankara city center (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle) between 01.09.2019-01.03.2020 data were collected. According to the Statistics of Ankara Provincial Directorate of National Education 2017-2018, the sample size was calculated based on the number of teachers working in public and private preschool institutions in Ankara (N = 4503). The schools to be studied were selected using the stratified sampling method according to the statistics of Ankara Provincial Directorate of National Education 2017-2018. Research tools; It consists of a total of 56 questions, including 30 questions about the socio-demographic characteristics of teachers, 9 questions about celiac knowledge and 17 questions about the school, created by the researcher.

The Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 22.0 version program was used to evaluate the data obtained from the study using. The data are presented as number, percentage, mean, median, minimum and maximum values. The data are presented as number, percentage, mean, median, minimum and maximum values. Among the parametric tests, the difference between the means t test and one-way analysis of variance (ANOVA) and the chi-square and Mann Whitney U test from nonparametric tests will be used. In statistical evaluation, p <0.05 was accepted.

Results: The teachers participating in the study are 96.5% of women and 3.5% are men. The teachers are 75.8% are university graduates. The teachers participating in the study 9,7% of stated that they received training about celiac before graduation, while 3.5% stated that they received training about celiac after graduation. The teachers, work 60.9% of in a public institution and 39.1% work in a private institution.

The mean score of celiac knowledge was calculated as 25.71 ± 10.14 in our study. In the knowledge level grouping made by considering the average, 38.3% of the teachers participating in the study were evaluated as low, 23.0% moderate and 38.7% high.

Two variables were determined for which the difference between groups was statistically significant. While the average score of celiac knowledge is 37.56 ± 5.25 for teachers who evaluate their level of knowledge as high with self-report, it decreases to 30.35 ± 8.53 for those who find it partially sufficient and to 22.19 ± 9.61 for those who find it inadequate ($p = 0.000$). While the average score of Celiac knowledge score of the teachers who stated that their institution was a Nutrition Friendly School Certificate was 26.49 ± 10.06 , it fell to 22.96 ± 10.02 for those who stated that they did not have a Certificate ($p = 0.031$).

Conclusion and Suggestions: Celiac knowledge level was found to be significantly higher in the teachers working in the public sector than the teachers working in private. The knowledge level of the teachers who have health personnel in their institution is higher than the teachers who do not have health personnel. Teachers working in schools with nutrition-friendly school certificates have a higher knowledge of celiac knowledge than teachers who do not have a nutrition-friendly school certificate. In the preschool period, it is important for celiac students to access safe food in the classroom and to access gluten-free products for their full participation in the activity. In-service trainings on celiac and creating teacher awareness should reduce the risk of disease of the student with celiac disease in the classroom and in the school environment.

Keywords: Celiac Disease, Knowledge Level, Preschool Education, Teacher

KAYNAKLAR

- AKDER RN, MESERİ R, ÇAKIROĞLU FP (2018). Okul Çağı Çocukluk Döneminde Beslenme Eğitimi, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* (2): 1-10.
- AKKALE BŞ, ERTEM D (2017). Çölyak Hastalığı. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* (9):1
- AKOĞLU A, ORUÇ M (2018). Metabolik Gıda İntoleransları. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi* 22(2): 284-295.
- AKTAÇ Ş, KIZILTAN G, AVCI S (2019). Beslenme Eğitimi Müdahalesine Aile Katılımının Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Beslenme Durumlarına Etkisi. *Eğitim ve Bilişim Dergisi-TEDMEM* (44): 199, 415-431
- AKKUŞ SY, AYHAN AB (2018). Kronik Hastalığı Olan Çocukların Davranışlarının ve Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* (14): 129-135.
- AKÜZÜM C ve ALTUNHAN M (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Becerileri İle Kaynaştırma Eğitimi Yeterliklerinin İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* (31): 779-802
- ALTAY D, POYRAZOĞLU GH ve DOĞAN Y (2020). İdiopatik Epilepsili Çocuklarda Çölyak Hastalığı Sıklığı. *Fırat Tıp Dergisi* (25):1,1-4
- ALTUNDAĞ S (2018). Tip 1 Diyabetli Çocukların Hastalığa Uyumunda Eğitimin ve Sosyal Desteğin Etkisi. *Pamukkale Tıp Dergisi*. 11(2):137-144.
- ALMARGO JR, ALMARGO DR, RUÍZ CS, GONZALEZ JS, MARTÍNEZ AH (2018). The Experience of Living With a Gluten-Free Diet. *Gastroenterology Nursing* (41):189-200
- ARGA M, HARMANCI K (2017). Besin Alerjisi ile İlişkili Gastrointestinal Sistem Hastalıkları. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* (9):21-32
- ASSIRI AM, et al. (2015). Assessment of knowledge of celiac disease among health care professionals. *Saudi Med J*. (36):751
- AŞIK ZN (2019). İç Hastalıkları Hekimleri ve Aile Hekimlerinde Çölyak Hastalığı Farkındalık Düzeyinin Belirlenmesi. Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul: T.C Sağlık Bilimleri Üniversitesi Okmeydanı Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- AYDIN Ö, KAHRAMANOĞLU EA, AKPINAR MY, GÖKTAŞ Z (2019). Yetişkin Çölyak Hastalarının Glutensiz Diyetle Uyumu. *Beslenme ve Diyetetik Dergisi*. 2019 47(1):51-58
- AZİZ I, KARAJEH M, ZILKHA J, TUBMAN E, FOWLES S, SANDERS D. (2014). Change in awareness of gluten-related disorders among chefs and the general public in the UK: a 10-year follow-up study. *European Journal of Gastroenterology & Hepatology*. (26):1228–1233.

- BARZEGAR F, ROSTAMİ-NEJAD M, SHALMANİ HM, SADEHİ A, KHANİ MA, ALDULAİMİ M (2017). The effect of education on the knowledge of patients with celiac disease. *Gastroenterology and Hepatology From Bed to Bench* (10):15-19
- BASHİR A, MOUSATTAT Y, LAWSON A, PATEL P (2019). Celiac Disease in a 16-Month-Old Child Presenting as Motor Regression. *ACG Case Reports Journal*.; 6(8)
- Beyon Celiac. Back to School Toolkit. Erişim Adresi: [\[http://www.beyondceliac.org/BloggerAmbassadors.\]](http://www.beyondceliac.org/BloggerAmbassadors.) Erişim Tarihi: 20/11/2019
- Boston Children's Hospital . Celiac Support Group, School Pacet. Erişim Adresi: [\[celiacsupportgroup@childrens.harvard.edu\]](mailto:celiacsupportgroup@childrens.harvard.edu). Erişim Tarihi: 04/12/2019.
- BULSA GC, BULSA M (2018). Adherence to Gluten-Free Diet in Children with Celiac Disease. *Nutrients-Open Access Journal*. (10): 1424
- CANAN O (2019). Tipik çölyak hastalığı sadece buz dağının görünen kısmı mı? *Cukurova Medical Journal* (44):1144-1145
- CASADO MAL, LORİTA P, LEON CP, PALOMEGUE T (2018). Celiac Disease Autoimmunity. Erişim Adresi: [\[https://doi.org/10.1007/s00005-018-0520-z.\]](https://doi.org/10.1007/s00005-018-0520-z) Erişim Tarihi: 25.09.2020
- CANADIAN CELIACE ASSOCIATION [CCA] (2007). Celiace Disease Teacher's Info. Erişim Adresi: [\[http://www.celiac.ca\]](http://www.celiac.ca) . ERİŞİM TARİHİ: 01/02/2020
- CLARK AA (2015). The Gluten-Free Zone: School Considerations for Childhood Celiac Disease. VISTAS 2015, ACA Knowledge Center. Erişim Adresi: [\[http://www.counseling.org/knowledge-center/vistas\]](http://www.counseling.org/knowledge-center/vistas). Erişim Tarihi: 05/02/2020
- CEZAROĞLU S (2013). Kronik Kabızlığı Olan Çocuklarda Çölyak Hastalığı Sıklığı. Uzmanlık Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- ÇAKMAK A (2013). Ankara'da Yaşayan 19-65 Yaş Arası Çölyak Hastalarının Beslenme Durumlarının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ÇETİN NK (2019). Kreşlerde Uygulanan Menüler ve Çocukların Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- DALGIÇ B, SARI S, ÖZCAN B, BAŞTÜRK B, ENSARİ A, EĞRİTAŞ Ö, BÜKÜLMEZ A, BARIŞ Z (2011). Türk çocuklarında çölyak hastalığı ile ilişkili olası etmen ve belirtilerin değerlendirilmesi. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi* (46): 323-30
- DARLİNG AA (2013). Exploring Factors of Non-Compliance for Adolescents with Celiac Disease. Erişim Adresi: [\[https://sophia.stkate.edu/msw_papers/167\]](https://sophia.stkate.edu/msw_papers/167). Erişim Tarihi: 05/01/2020
- DEMİRÇEKEN FG (2011). Gluten Enteropatisi (Çölyak Hastalığı): Klasik Bir Öykü ve Güncel Gelişmeler. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi* (15):58-72.

- EMİROĞLU HL, EMİROĞLU M, AKBULUT H, ERYILMAZ A, BAYRAM RO, YÜKSEL A, AĞIR MA (2017). Clinical characteristics in children with celiac disease: a single center results. *Journal of Contemporary Medicine* (4): 333-339.
- ERTEKİN V, SÜMBÜLLÜ MA, TOSUN MS, SELİMOĞLU MA, KARA M, KILIÇ N (2012). Oral Findings in Children with Celiac Disease. *Tubitak Journal* (42): 613-617.
- ELLİKİ Z (2019). Çölyak Hastalığı Tanısı almış Kişilerde Glütensiz Diyetin Psikososyal Durum ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- GÜNDÜZ S, ÇİZMECİ MN, KANBUROĞLU MK (2013). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Öğretmenlerin Çocuk Sağlığı Konusundaki Bilgi Düzeyleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* (1): 21-26.
- GÜNDOĞDU (2009). Adana İlinde Görev Yapan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Beslenme Bilgi Düzeyleri ve Alışkanlıklarının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Konya. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜREL S, GEMALMAZ A ve DİŞÇİGİL G (2004). Bir Grup İlköğretim Öğretmeninin Beslenme Hakkında Bilgi Düzeyleri, Bilgi Kaynakları ve Fizik Aktivite Durumları. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 5(3): 21-26
- GRIGGS RC, WING EJ, FITZ JG (1995). Celiac Essentials Of Medicine. 9.Baskı, Bölüm 33.
- HALMATOV M, AKÇAY NO (2014). Okul öncesi Eğitim Kurumlarında Sağlık: Bir Durum Tespiti (Ağrı İli Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (7):556-561
- HAYIT F, GÜL H (2017). Çölyak ve Çölyak Hastaları İçin Üretilen Ekmeklerin Kalite Özellikleri. *İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 7(1): 163-169
- HUSBY S, KOLETZKO S, KORPONAY-SZBO IR, MEARİN ML, ILLIPS AP, SHAMİR R, TRONCONE R, GİERSİPEN K, BRANSKI D, CATASSI C, LELGMAN M, MAKI M, RİBES-KONINCKX C, VENTURA A, ZİMMER KP (2012). Çölyak Hastalığı İçin ESPHAGAN (Avrupa Pediatrik Gastroenteroloji, Hepatoloji ve Beslenme Derneği) Klavuzu. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition* (54):136-160.
- HUJOEL IA, REILLY NR ve TAPIA AR (2019). Celiac Disease Clinical Features and Diagnosis. *Gastroenterology Clinics of North America* 48(1): 19-37
- HONGYAN L, XIANGLONG X, DENGYUAN L, YUNSHUANG R, CESAR R; (2018). Nutrition-Related Knowledge, Attitudes, and Practices (KAP) among Kindergarten Teachers in Chongqing, China: A Cross-Sectional Survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*; (15): 615.
- JADE TOMLIN, HARRIET SLATER, TRISHULA MUGANTHAN, ROBERT MARK BEATTIE, NADEEM AHMAD AFZAL (2015) Parental knowledge of coeliac disease. *Informatics for Health and Social Care* (40): 240-253,
- KARACA NH, GÜNDÜZ A, ARAL N (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışının İncelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*. (2): 65-76.

- KARAKOYUN M, ÖZYURT G, APPAK YC, SAPMAZ AY, DOĞAN G, KASIRGA E (2018). Comparasion of Psychiatric Features and Family Functioning in Adolescents with Celiac and Healthy Adolescents. *Sakarya Tıp Dergisi*.**8(4)**:720-725
- KÜÇÜKAZMAN M, ATA N, DAL K, NAZLIGÜL Y (2008). Çölyak Hastalığı. *Dirim Tıp Gazetesi* **(83)**:85-92
- KULOĞLU Z (2014). Çölyak Hastalığı. *Turkish Journal of Pediatric Disease* **(2)**: 105-111.
- KOCAMAZ H (2019). Çocukluk Çağı Gastrointestinal Sistem Hastalıklarında D Vitamini Düzeyleri. *Ortadoğu Tıp Dergisi* **11(4)**: 542-547
- KÖSE A, UZUN M VE ÖZARSLAN ÖG (2018). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Görevli Yardımcı Hizmetlilerin Eğitim Öğretim Sürecindeki Rollerine İlişkin Yönetici Görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* **(7)**: 62-83
- LUDVIGSOON JF, CARD T, CİCLİTİRA PJ, SWİFT GL, NASR I, CİACCİ C (2015). Support for patients with celiac disease: A literature review. *United European Gastroenterology Journal* **(3)**:146-159.
- MAKOVICKY P, MAKOVICKY P, CAJA F, RİMAROVA K, SAMASCA G, VANNUCCI L (2020). Celiac disease and gluten-free diet: past, present, and future. *Gastroenterol Hepatol Bed Bench* **(13)**: 1–7.
- MANTEGAZZAC, ZUCCOTTİ GV, DİLİLLO D, KOGMEİER J (2015). Celiac Disease in Children: A Review. *International Journal of Digestive Diseases* **(1)**:9 Erişim Adresi: [<http://digestive-diseases.imedpub.com/>]. Erişim Tarihi: 07.11.2019
- MERCAN S, ÖZEL GH. Çocukluk Çağı Kronik Hastalıklarında Tıbbi Beslenme Tedavisi Bağırsak Mikrobiyotasını Etkiler mi? *Beslenme ve Diyet Dergisi* **(47)**:67-75
- METİN S (2016). Çölyak Hastalığında Nutrisyon. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi* **(20)**:259-262
- MEYER S, ROSENBLUM S (2017). Participation and Quality of Life Concepts in Children and Adolescents with Celiac Disease: A Scoping Review. *Open Access Journal* **(9)**:2-15.
- MOKHTARİ H (2012). Çölyak Hastalığı Tanısı Alan Çocuklarda Şişmanlık Sıklığı ve Glutensiz Diyetin Vücut Kitle İndeksine Etkisi. Çocuk sağlığı ve Hastalıkları Uzmanlık Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- MOYA DA, NUGENT CA, BAKER DR, BAKER SS (2020). Celiac Disease Nutritional Status and Poor Adherence to Follow-up. *SAGE Journals*. **(59)**:649-655
- NARDO GD, VILLA MP, CONTI L, RANUCCI G, PACCİAROTTİ C, PRINNCIPESSA L, RAUCCIU, PARISI P (2019). Nutritional Deficiencies in Children with Celiac Disease Resulting from a Gluten-Free Diet: A Systematic Review. *Open Access Journal*. **(11)**: 2-12
- ÖZER B (2012). Çölyak Hastalığı. *İç Hastalıkları Dergisi* **(19)**: 73-78.
- ÖZER M, TUNCEL NB (2016). Pirinç ve Pirinç Yan Ürünlerinin Glutensiz Tahıl Ürünlerinde Kullanımı. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* **(2)**: 29-44.

- ÖZTÜRK EY (2019). Çölyaklı Çocuklarda Glütensiz Diyet Tedavisinin İntestinal Mikrobiyotaya Etkisi. Doktora Tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZKAYA V, ÖZKAYA ŞÖ (2018). Çölyak Hastalığına Diyetetik Yaklaşım. *Türkiye Klinikleri Dergisi* **34(4)**: 186-193.
- ÖZSAN D (2013). Çölyak hastalığı Olan Bireylerin Beslenme Alışkanlıkları ve Genel Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme Diyetetik Bölümü.
- POPP A, MAKİ M (2019). Changing Pattern of Childhood Celiac Disease Epidemiology: Contributing Factors. *Frontiers in Pediatrics* **(7)**:1-16
- SARI H, GÖKDAĞ H, KIZILKAYA AE (2018). Çölyaklı İlkokul Öğrencilerinin Okulda Sosyo Biyolojik İhtiyaçlarının Karşılmasında Yaşadıkları Problemlerin İncelenmesi: Bir Vaka Çalışması Yöntemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. **(18)**:121-134.
- SAKAL M, TASLAK S (2018). Çölyak Hastalarının Etkin Bilgi Yönetimini Olumsuz Etkileyen Unsurların Sanal Örgütler Bağlamında Araştırılması. 5th International Management Information Systems Conference 24-26.2018, Ankara.
- SEDAKATLI FA (2019). Okul Çağı Çocuklarına Verilen Beslenem Eğitimi Programının Beslenme Alışkanlıkları Besin Tüketim Sıklıkları ve Beslenme Bilgisi Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Anabilim Dalı.
- SELVİ Y, DAĞCIOĞLU BF ve ÜSTÜ Y (2019). Geç Tanı Alan Bir Çölyak Olgusu ve Düşündürdükleri. *Ankara Medical Journal*. **(19)**:450-2.
- SERİN Y (2016). Çölyak Hastalarında Beslenme Durumunun Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme Diyetetik Anabilim Dalı.
- SERİN Y, AKBULUT B (2017). Çölyak Hastalığı ve Glutensiz Diyet Tedavisine Güncel Yaklaşım. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences*. **(2)**:192-200
- SOYA S, ÜN C (2014). Çölyak Hastalığındaki Moleküler ve Genetik Gelişmeler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* **(57)**: 274-282.
- SÖNMEZ BS (2019). Okul Öncesi Çocukların Yemek Yeme Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- SÖNMEZ S, SEYHAN GB (2016). MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Sağlık Kavramı Açısından İncelenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)* **(7)**: 146-174.
- SÖNMEZ Y, USKUN E ve PEHLİVAN A (2014). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Temel İlk Yardım Uygulamalarına İlişkin Bilgi Düzeyi, Isparta Örneği. *Türk Pediatri Arşivi* **(49)**: 238-46
- SONGÜR AN, GÖRGEL EB, ÜNLÜDAĞ T ve ÇAKIROĞLU FP (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Beslenmesi Konusundaki Bilgi Düzeyleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. **(6)**: 71-79

- ŞAHİNÖZ T, ŞAHİNÖZ S, KIVANÇ A (2017). Sağlığı Geliştirmenin En Kolay Yolu: Okul Sağlığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* (6):303-312
- TANPOW PONG P, INGHAM TR, LAMPSİHİRE PK, KİRCHBERG FF, EPTON MJ, CRANE J, CAMARGOCA JR (2011). Coeliac Disease and Gluten Avoidance in New Zealand Children. *BMJ Journals* (97):12-16. Erişim Adresi: [<https://journals.bmj.com/>]. Erişim Tarihi: 12/05/2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (2018). Çölyakla Mücadele Kapsamında Yapılacak Çalışmalar. Erişim Tarihi: 10.04.2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI GIDA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2018). Meclis Araştırma Komisyonu Çölyak Raporu. Erişim Tarihi: 5/6/2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI (2018). Çölyak Hastalığı Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehberi. Ankara. Erişim Adresi: [https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/rehberler/Colyak_Hastaligi_Ogretmenlere_Yonelik_Bilgilendirme_Rehberi.pdf] Erişim Tarihi: 23/05/2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI (2017). Metabolizme ve Çölyak. Çölyak ve Görülme Sıklığı. Erişim Adresi: [<http://beslenmehareket.saglik.gov.tr/>]. Erişim Tarihi: 20/02/2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI (2019). Çölyak Hastalığında Aile Hekimleri için Tanı, Tedavi ve İzlem Rehberi. Ankara. Erişim Adresi: [https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Colyak/Colyak_rehber/lyak_Hastaliginda_Aile_Hekimleri_Icin_Tani_tedavi_Izlem_rehberi_07_02_2019.pdf]. Erişim Tarihi: 07/02/2020
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI (2017). Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı. Okul Sağlığı. Erişim Adresi: [<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/okul-sagligi/beslenme-dostu-okullar-program%C4%B1.html>]. Erişim Tarihi: 25/12/2020
- TÜRKSOY Ş, ÖZKAYA B (2006). Gluten ve Çölyak Hastalığı. Türkiye 9. Gıda Kongresi; 24-26 Mayıs 2006, Bolu: Ankara, Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü.
- USTA Y (2018). There is Need a New Insight for Celiac Disease. *Türk J Gastroenterol.* (29): 149-50.
- UZUN L, KUTLU R (2019). Kronik demir eksikliği anemisi nedeni ile şüphe edilen çölyak hastalığı: Aynı aileden iki olgu sunumu. *Türk Aile Hekimliği Dergisi* 2019(23): 85-89.
- VERMA-BUECHE SM (2011). Celiac disease: increasing awareness for a better life. *LSU Doctoral Dissertations*. Erişim Adresi: [https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations] Erişim Tarihi: 15/06/2019
- YALÇIN FA, YALÇIN M (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerin Okul Öncesi Eğitimin Sorunlarıyla İlgili Görüşleri. *Elementary Education Online* (17):367-383.

- YILDIRM D (2019). Çölyak Hastalığı Olan Çocuklarda Beslenme durumunun Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- YILDIZ E (2016). Okul Sağlığı Hemşireliği. *HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ*. Eriçi B. 2. Baskı S: 194.
- YILDIZ EP, CİVAN HA (2019). Pediyatrik Çölyak Hastalarının Nörolojik ve Psikososyal Değerlendirilmesi: Diyetle Uyumluluğu-Olgu Kontrol Çalışması. *Bakırköy Tıp Dergisi*. **(15)**:110-114
- YÖNAL O, ÖZDİL S (2014). Çölyak Hastalığı. Memorial Şişli Hastanesi, Gastroenteroloji Bölümü *Güncel Gastroenteroloji Dergisi* **(18)**:93-100
- ZEMBAT R, KILIÇ Z, ÜNLÜER E, ÇOBANOĞLU A, USBAŞ H, BARDAK M (2015). Çocuğun Beslenme Alışkanlığını Kazanmasında Okulöncesi Eğitim Kurumlarının Yeri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal* **(1)**:417-424
- WAHAB RJ, BETH SA, DERKS IPM, JANSEN PW, MOLL HA, JONG JCK. (2019). Celiac Disease Autoimmunity and Emotional and Behavioral Problems in Childhood. *Pediatrics is the official journal of the American Academy of Pediatrics*. **(4)**:1-9
- QUATTRIN R, TOFFOLINI L, TURELLO D, CALLIGARIS L, FARNETI F, BRUSAFERRO S. (2008). Italian public school: a pilot study about disorders related to nutrition and their management. *J Am Coll Nutr*. **(27)**:75-9.

EKLER

Ek-1. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Dilekçe

ANKARA İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında “Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyleri ve İlişkili Etmenler” adlı bir tez araştırması planlamış bulunuyoruz.

Bu araştırmanın amacı Ankara İl merkezinde bulunan özel ve resmi okul öncesi kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenlerin Çölyak hastalığı ile ilgili bilgi düzeyleri ile ilişkili etmenlerin belirlenmesidir. Ek -1 sunulan okullarda görev yapan öğretmenlere Ek -2 de sunulan soru formunun uygulanabilmesi için izin hususunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Halk Sağlığı Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans

Programı Öğrenci

Ek-2. Araştırmaya Katılma İzin ve Onam Formu

Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyleri ve İlişkili Etmenler

Sayın gönüllü;

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı eğitimi kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Bu araştırmanın amacı, Ankara İl Merkezi'nde okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin Çölyak hastalığı ile ilgili bilgi düzeyleri ile ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çocukların beslenme alışkanlıklarını edindikleri okul öncesi dönemde eğitim veren siz öğretmenlerin özel beslenme gereksinimi olan Çölyak hastalığı ile ilgili bilgi düzeylerinin belirlenmesi, bilgi eksikliği olan noktaların belirlenmesinin yanı sıra Çölyak hastalığı ile ilgili okul ortamında bir farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu çalışmaya katılmak için gönüllü olmanız gerekmektedir. Çalışma kapsamında, sizden 30 sorudan oluşan 'Sosyodemografik (kişisel bilgiler) Özellikler' 9 sorudan oluşan 'Çölyak Bilgi Düzeyi' anket formunu ve okula dair 17 soru olmak üzere toplam 56 sorudan oluşan formu doldurmanız istenmektedir. Anket formlarında sırası ile sosyodemografik özellikler kapsamında yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, şu anda görev yaptığınız kurum ve daha önce görev yapmış olduğunuz kurumlar, sınıf içerisinde uyguladığınız etkinlikler, Çölyak Bilgi Düzeyi formunda ise Çölyak hastalığına ait ne kadar farkındalığa ve bilgiye sahip olduğunuzu değerlendireceğimiz bilgiler elde edilecektir. Araştırma kapsamında size sunulan anketlerin doldurulma süresi ortalama 15 dakikadır. Araştırmaya katılmanız halinde sağlığınıza tehlikeye atabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Araştırmaya katıldığınızda sizden herhangi bir ücret talep edilmeyecektir. Araştırmaya katılmayı kabul etmemeniz ya da araştırmadan ayrılmanız durumunda herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmayacaksınız.

Araştırmada yaklaşık 450 gönüllüye ulaşılması hedeflenmektedir. Katılımcılara herhangi maddi bir ödeme yapılmayacak olup, bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayımlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığımı düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı. Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayımlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

İmza / Tarih:

Araştırmacının Adı- Soyadı:

Araştırmacının İmzası:

İletişim:

Danışman Adı-Soyadı:

İletişim:

Ek-3. Veri Toplama Formu

BÖLÜM 1. SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. Yaşınız .....
2. Cinsiyetiniz: ☐¹Kadın ☐²Erkek
3. Medeni durumunuz
☐¹Bekar (5.soruya geçiniz) ☐² Evli (4.soruya geçiniz)
☐³Diğer (Lütfen ne olduğunu belirtiniz .....4.soruya geçiniz)
4. Çocuğunuz var mı?
☐¹Evet ☐²Hayır
5. Eğitim durumunuz nedir?
☐¹Lise mezunu
☐²Üniversite mezunu
☐³Yüksek Lisans/Doktora mezunu
☐⁴ Diğer (Lütfen ne olduğunu belirtiniz .....)
6. Mezuniyet yılınız ve mezun olduğunuz okul?
Yıl: ...../ Okul: .....
7. Kaç yıldır öğretmenlik yapıyorsunuz? .....Ay/Yıl
8. Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz? .....Ay/Yıl
9. Daha önce başka bir okulda görev yaptınız mı?
☐¹Evet ☐²Hayır
10. Şu anda eğitim vermekte olduğunuz yaş grubu/ sınıfı belirtiniz? .....
11. Mevcut tanı konulmuş bir sağlık sorunuz var mı? Varsa belirtiniz.
☐¹Evet (Lütfen ne olduğunu belirtiniz ve 12. Soruya geçiniz .....)
☐²Hayır
12. Sınıfınızda bilinen sağlık sorunu olan öğrenciniz var mı? Varsa sayı ve sorunu belirtiniz.
☐¹Var (Lütfen ne olduğunu ve sayılarını belirtiniz .....)
☐²Yok
13. Okulda tanısı koyulmuş hasta öğrencinizin hastalığının belirtilerinin ne aralıkta ve hangi durumlarda ortaya çıktığı ve vucutagirliği takibini yapıyor musunuz?
☐¹Evet ☐²Hayır

14. Şu an çalışmakta olduğunuz kurumda, sağlık bakanlığından yeterli sağlık bilgilendirme (eğitim) alıyor musunuz?

☐¹Evet (16. Soruya geçiniz)

☐²Hayır

15. Daha önce görev yapmış olduğunuz okullarda sağlık bakanlığından yeterli bilgilendirme(eğitim) aldınız mı?

☐¹Evet

☐²Hayır (17. Soruya geçiniz)

16. Sağlık Bakanlığından veya sağlık kuruluşlardan ne tür destek alıyorsunuz?

☐¹ Seminerler

☐² Aşı desteği

☐³Hiçbir destek almıyoruz

17. Bugüne kadar Çölyak hastalığını hiç duydunuz mu?

☐¹Evet

☐²Hayır

18. Çölyak ile ilgili mezuniyet öncesinde herhangi bir eğitim aldınız mı?

☐¹Evet

☐²Hayır

19. Çölyak ile ilgili mezuniyet sonrasında herhangi bir eğitim aldınız mı?

☐¹Evet

☐²Hayır

20. Çalışmakta olduğunuz kurumun hizmet içi eğitim programında Çölyak hastalığı ile ilgili bir eğitim var mı?

☐¹Evet

☐²Hayır

21. Çölyak ile ilgili temel bilgi kaynağınız nedir?

☐¹Lisans eğitiminde aldığım dersler

☐²Mezuniyet sonrası aldığım eğitimler

☐³Çalışmış olduğum kurumun hizmet içi eğitimleri

☐⁴Çölyak ile ilgili kişisel olarak katılmış olduğum seminer, kurs vb.

☐⁵Sağlık personeli (Doktor, hemşire, eczacı vb)

☐⁶Öğrenci velileri

☐⁷Çölyak ile ilgili kitap, dergi, gazete

☐⁸Televizyon, Radyo

☐⁹İnternet

☐¹⁰Diğer(Lütfen ne olduğunu ve sayılarını belirtiniz .....)

22. Sınıf içerisinde yapmakta olduğunuz etkinliklerde özel gün ve kutlamalarda öğrencilerinizin özel diyet gereksinimlerini göz önünde bulunduruyor musunuz? Evet ise neler yapıyorsunuz.

☐¹Evet (Lütfen ne/neler olduğunu belirtiniz .....)

☐²Hayır

23. Şu anda görev yaptığınız kurumda Çölyaklı öğrenciniz oldu mu?

☐¹Evet

☐²Hayır

24. Daha önce görev yapmış olduğunuz herhangi bir yerde Çölyaklı öğrenciniz oldu mu?

☐¹Evet

☐²Hayır(Lütfen 28. Soruya geçiniz)

25. Çölyaklı öğrenciniz için onu sınıf içinde kaynaştıracak özel girişimler planlıyor musunuz?

☐¹Evet

☐²Hayır(Lütfen 28. Soruya geçiniz)

26. Planladığınız Çölyaklı öğrenciniz için onu sınıf içinde kaynaştıracak etkinlikler nelerdir?

.....

.....

.....

27. Bu girişimleri ne sıklıkta uyguluyorsunuz?

☐¹Her gün

☐²Haftada bir kez

☐³Ayda bir kez

☐⁴Yılda bir kez

☐⁵Yılda birden daha seyrek

28. Görev yapmış olduğunuz okullar içerisinde Çölyak ile ilgili eğitim, etkinlik ya da herhangi bir düzenlemesi olan bir okul var mıydı?

☐¹Evet

☐²Hayır

29. Çölyak ile ilgili bilgi sahibi olmak isteseydiniz bu bilgiyi hangi yolla bilgi edinmeyi tercih ederdiniz

☐¹Gazete

☐²Kitap

☐³İnternet

☐⁴Dergi

☐⁵Sağlık personeli

☐⁶Diğer (Lütfen kim/ne olduğunu belirtiniz..)

30.Kurumunuzda öğretmenlerin Çölyak farkındalığının artırılması için sizce neler yapılabilir önerilerinizi lütfen belirtiniz:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BÖLÜM 2. ÇÖLYAK İLE İLGİLİ BİLGİ SORULARI

1. Çölyak ile ilgili aşağıda belirtilen ifade sizce doğru ise (D) yanlış ise (Y) şeklinde işaretleyiniz.

	DOĞRU	YANLIŞ	BİLMİYORUM
13. Çölyak ömür boyu devam eden bir hastalıktır.			
14. Çölyak kalıtsal bir hastalıktır			
15. Çölyak tedavisi olan bir hastalıktır			
16. Çölyakta süte karşı alerji gelişir			
17. Çölyakotoimmün bağışıklık sisteminin bir hastalığıdır			
18. Çölyak bulaşıcı bir hastalıktır.			
19. Çölyak temel olarak cilt hastalığıdır			
20. Çölyakta ishal, kusma, karın ağrısı, yorgunluk, kilo kaybı en sık görülen bulgulardır			
21. Çölyak sadece çocuklarda görülür			
22. Çölyaklı çocuklar şeker, çikolata, lokum vb atıştırmalıklar yiyebilir			
23. Çölyaklı birey için mutfak, fırın, tost makinası, kullandığı masa vb. ayırmaya gerek yoktur			
24. Çölyaklı çocuklar, arada sırada çok küçük miktarlarda yaptığı diyetin dışında besin tüketebilir.			

2. Aşağıdaki belirtilerin hangisi/ hangilerinin varlığı size Çölyak hastalığını düşündürür?

- ☐¹Karında şişlik
- ☐²İshal (devam eden)
- ☐³Kaşıntı
- ☐⁴İştahsızlık
- ☐⁵Boy kısalığı
- ☐⁶Ciltte yaygın kızarıklık
- ☐⁷Ergenlikte gecikme
- ☐⁸Kusma
- ☐⁹Kabızlık (devam eden)
- ☐¹⁰Deri döküntüsü
- ☐¹¹Kansızlık
- ☐¹²Diğer(Lütfen ne olduğunu ve sayılarını belirtiniz .....

3. Bir Çölyaklı bireylerin yiyebileceği ve yiyemeyeceği besinleri (X) şekilde işaretleyiniz.

YİYECEK	YİYEBİLİR	YİYEMEZ	BİLMİYORUM
☐ ¹ Yumurta			
☐ ² Makarna			
☐ ³ Kurubaklagiller (mercimek, fasulye, nohut vb.)			
☐ ⁴ Tereyağı, margarin ve bitkisel sıvı yağlar			
☐ ⁵ Bulgur			
☐ ⁶ Yağlı tohumlar (ceviz, fındık, badem ..vb)			
☐ ⁷ Pirinç			
☐ ⁸ Patates			
☐ ⁹ Tam tahıllı buğday ekmeği			
☐ ¹⁰ Kahvaltılık gevrek			
☐ ¹¹ Tüm sebzeler			
☐ ¹² Simit, poğaça			
☐ ¹³ Kırmızı ve yeşil mercimek			
☐ ¹⁴ Mısır ve mısır unu			
☐ ¹⁵ Kırmızı et			
☐ ¹⁶ Beyaz et (balık, tavuk)			
☐ ¹⁷ Pasta, kek			
☐ ¹⁸ Gofret			
☐ ¹⁹ Sakız			
☐ ²⁰ Şekerlemeler			
☐ ²¹ Süt, yoğurt, peynir			
☐ ²² Diğer	Lütfen ne olduğunu belirtiniz .	Lütfen ne olduğunu belirtiniz .	

4. Aşağıda sınıf içi etkinliklerde kullanılan bazı ürünler seçeneklerde verilmiştir, hangisi/hangileri Çölyaklı bir öğrencinin kullanmaması gereken ürünlerdendir?

- ☐¹Oyun hamuru
- ☐²Kağıt
- ☐³Tutkal
- ☐⁴El pulları
- ☐⁵Pastel boya
- ☐⁶Parmak ve yüz boyaları
- ☐⁷Makas
- ☐⁸İşaretleyiciler (Sticker)
- ☐⁹Yara bandı

5. Sizce Çölyak hastalığı bulaşıcı bir hastalık mıdır?

☐¹Evet

☐²Hayır

6. Çölyak hastalığının tedavisi hakkında bir bilginiz var mı? Evet ise tedavi yöntemini lütfen belirtiniz.

☐¹Evet (Lütfen ne olduğunu belirtiniz .....

☐²Hayır

7. Sağlıkla ilgili önemli günler içinde Çölyak Günü hangi gün kutlanmaktadır?

☐¹ 14 Kasım

☐² 07 Nisan

☐³ 09 Mayıs

☐⁴ 01 Aralık

☐⁵ 10 Eylül

8. Aşağıdaki logolardan hangisi Çölyak Hastalarının güvenle tüketeceği gıdaları göstermektedir?

0	0	0	0	0	0
					BİLMİYORUM

9. Kendinizi değerlendirecek olursanız Çölyak ile ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?

☐¹Yeterli

☐²Kısmen yeterli

☐³Yetersiz

BÖLÜM 3. OKUL TANITIM FORMU

1. Kurumunuzun statüsünü (kamu/özel) belirtiniz?

- ☐¹Kamu ☐²Özel

2. Kurumunuzun bağlı olduğu ile hangisidir?

- ☐¹Altındağ
☐²Çankaya
☐³Etimesgut
☐⁴Gölbaşı
☐⁵Keçiören
☐⁶Mamak
☐⁷Pursaklar
☐⁸Sincan
☐¹⁹Yenimahalle

3. Okulunuzda kaç öğretmen çalışmaktadır:

4. Okulunuzda kaç öğretmen yardımcısı çalışmaktadır:

5. Okulunuzda çalışan diğer personel sayısını belirtiniz:

6. Okulunuz kaç sınıf bulunmaktadır

7. Okulunuzda kayıtlı öğrenci sayısı kaçtır

8. Öğrencilerin yaş aralığını belirtiniz en küçük yaş:.....-en büyük yaş:.....

9. Okul tam gün mü?

- ☐¹Evet ☐²Hayır

10. Okulunuzda yemekhane/kantin mevcut mu?

- ☐¹Evet ☐²Hayır (12. Soruya geçiniz)

11. Okul kantini/ yemekhanesinde özel diyetle ihtiyacı olan öğrencilere özgü ürünlere yer veriliyor mu?

- ☐¹Evet(Lütfen ne/neler olduğunu belirtiniz .....
☐²Hayır

12. Okulunuzda çalışmakta olan bir sağlık personeli var mı?

- ☐¹Evet (Lütfen görevini belirtiniz:.....
☐²Hayır

13. Okulda herhangi bir sağlık problemi yaşandığında (sağlık personeli yoksa) ilk başvurulacak yer neresidir?

- ☐¹Aile
☐²Sağlık Ocağı
☐³2. Basamak hastane

14. Okulunuzun Beslenme Dostu Okul sertifikası var mı?

☐¹Evet

☐²Hayır

15. Okulunuz Beyaz Bayrak belgesine sahip mi?

☐¹Evet

☐²Hayır

16. Okulunuzda sağlık konularında yapılan faaliyetler nelerdir?

☐¹Veli toplantıları

☐²Sağlık konulu seminerler.

☐³Veli bültenleri

☐⁴Hiçbiri

17. Okulunuzda sağlıkla ilgili yürütülen başka bir program var mı? Varsa belirtiniz

☐¹Evet (Lütfen ne/neler olduğunu belirtiniz.....)

☐²Hayır

KATILIMINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

Ek-4. Araştırmada Örneklem Çıkan Okulların Listesi

1. Ankara Kamu Okul Öncesi Resmi Eğitim Kurumları Merkez İlçeler

İLÇELER	ANAOKULU
ALTINDAĞ	Koza Anaokulu
ÇANKAYA	Beytepe Jandarma Lojmanları Anaokulu
ÇANKAYA	Zübeyde Hanım Anaokulu
ETİMESGUT	Şehit Seçkin Çil Anaokulu
ETİMESGUT	Şehit Muhammed Yalçın Anaokulu
KEÇİÖREN	Bağlum Anaokulu
MAMAK	Habibe-Mehmet Kaya Anaokulu
SİNCAN	Zümrüt Anaokulu
YENİMAHALLE	Tomurcuk Anaokulu

2. Ankara Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumları Merkez İlçeler

İLÇELER	ANAOKULU
ALTINDAĞ	Özel Yirmiüçnisan Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Toraman Çocuk Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Yıldız Çocuk Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Ya-Pa Ümitköy Anaokulu
ÇANKAYA	Özel ÜmitköyGülveren Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Çankaya Damla Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Dünya Üçrenk Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Çocuklar Şehri Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Derin Eser anaokulu
ÇANKAYA	Özel Öncül Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Özlem Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Canım Yuvam Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Nilüfer Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Gülveren Anaokulu emirler Şubesi
ETİMESGUT	Özel Duru Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Hep Çocuk Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Minik Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Elvankent Elvan Anaokulu
GÖLBAŞI	Özel Gölbaşı Burçak Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Oyunevi Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Kırmızı Çiçek Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Düşler Adası Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Çağrı anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Yağmur Anaokulu Keçiören Şubesi
KEÇİÖREN	Özel Mira Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Atapark Çiçekleri Anaokulu

MAMAK	Özel İsmail Karaca Anaokulu
MAMAK	Özel Mamak Reyhan Anaokulu
PURSAKLAR	Özel Enderun Nesli Anaokulu
PURSAKLAR	Özel Saray Bıcırları Anaokulu
SİNCAN	Özel Sincan Sultan Anne Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Renkli Dünyalar Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Bilgi Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Akasya Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Cihangir Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Batıkent Has Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Ayçin Anaokulu

3. Ankara Kamu Anasınıfı Olan Resmi Eğitim Kurumları Merkez İlçeler

İLÇELER	OKULLAR
ALTINDAĞ	24 Kasım İlkokulu
ALTINDAĞ	Nazife Hatun İlkokulu
ALTINDAĞ	Telsizler İlkokulu
ALTINDAĞ	Mehmet Memişoğulları İlkokulu
ALTINDAĞ	Sıdika Kınacı İlkokulu
ALTINDAĞ	Halil Naci Mıhçıoğlu İlkokulu
ÇANKAYA	Beytepe İlkokulu
ÇANKAYA	Muazzez Karaçay İlkokulu
ÇANKAYA	Nurçin Sayan İlkokulu
ÇANKAYA	Özbirlik İlkokulu
ÇANKAYA	Türkiye Noterler Birliği İlkokulu
ÇANKAYA	Süheyla Sıtkı Alp İlkokulu
ÇANKAYA	Göktürk İlkokulu
ÇANKAYA	Türkkonut İlkokulu
ÇANKAYA	Mesa Koru Sitesi İlkokulu
ETİMESGUT	Eryaman Şehit Rifat Çelik İlkokulu
ETİMESGUT	Nasreddin Hoca İlkokulu
ETİMESGUT	Samiye Naim Eğitim Vakfı İlkokulu
ETİMESGUT	Bilge Kağan İlkokulu
ETİMESGUT	İlhan Erim İlkokulu
GÖLBAŞI	Topaklı İlkokulu
GÖLBAŞI	Ayşe Özbağı İlkokulu
GÖLBAŞI	Enver Bektaş İlkokulu
KEÇİÖREN	Karacaoğlan İlkokulu
KEÇİÖREN	Paşah Necati İlkokulu
KEÇİÖREN	Şehit Mehmet Altanlar İlkokulu
KEÇİÖREN	Şehit Hakan Kabil İlkokulu
KEÇİÖREN	Hacı Ayşe İlik İlkokulu
KEÇİÖREN	Yalçın Eskiyan İlkokulu
KEÇİÖREN	Mustafa Necati İlkokulu

KEÇİÖREN	İhsan Selatin-Aras İlkokulu
KEÇİÖREN	Dumlupınar İlkokulu
MAMAK	Saimekadın İlkokulu
MAMAK	Süleyman Nazif İlkokulu
MAMAK	Şair Nedim İlkokulu
MAMAK	Şehit Cihan Yıldız İlkokulu
MAMAK	Kızılca Köy İlkokulu
MAMAK	Ortaköy İlkokulu
MAMAK	Lalahan İlkokulu
MAMAK	Misket İlkokulu
MAMAK	Ali Kuşçu İlkokulu
PURSAKLAR	Ayyıldız İlkokulu
SİNCAN	Sincan İlkokulu
SİNCAN	Mehmet Akif Ersoy İlkokulu
SİNCAN	Kazım Karabekir İlkokulu
SİNCAN	Burak Reis İlkokulu
SİNCAN	Yavuz Sultan Selim İlkokulu
YENİMAHALLE	Hatice Sağlamer Anaokulu
YENİMAHALLE	Atakent İlkokulu
YENİMAHALLE	Ayşe Tokur İlkokulu
YENİMAHALLE	Şehit Yunus Emre Duran İlkokulu
YENİMAHALLE	Yunus Emre İlkokulu
YENİMAHALLE	Orhan Cemal Ersoy İlkokulu
YENİMAHALLE	Haydar Aliyev İlkokulu
YENİMAHALLE	Gazi Osman Paşa İlkokulu

4. Ankara Özel Anasınıfı Olan Resmi Eğitim Kurumları Merkez İlçeler

İLÇELER	OKULLAR
ÇANKAYA	Özel Fatoşabla İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Evrensel İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Mehmet Tunç İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Bilfen Çayyolu İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Çayyolu Kültür İlkokulu
ETİMESGUT	Özel Asfa Ferda İlkokulu
ETİMESGUT	Özel Başkent Yıldızlar İlkokulu
GÖLBAŞI	Özel Özgün Bilgi İlkokulu
KEÇİÖREN	Özel Başkent Örnek İlkokulu
MAMAK	Özel Bilinç İlkokulu
YENİMAHALLE	Özel Yeni çizgi İlkokulu
YENİMAHALLE	Özel Batıkent Mektebim İlkokulu

Ek-5. Anket Uygulamasını Kabul Eden, Reddeden, Kapanan veya Anasınıflı Kapanmış ve Çalışmanın Henüz Yapılmadığı Okullar Listesi (n=98)

1.Çalışmaya Katılmayı Kabul Eden Okullar (n=44)

İLÇE	OKUL ADI
ALTINDAĞ	Halil Naci Mihçioğlu İlkokulu
ALTINDAĞ	Sıddıka Kınacı İlkokulu
ÇANKAYA	Zübeyde Hanım Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Toroman Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Yıldız Çocuk Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Dünya Üçrenk Anaokulu
ÇANKAYA	Mazzez Karaçay İlkokulu
ÇANKAYA	Nurçin Sayan İlkokulu
ÇANKAYA	Türkiye Noterler Birliği İlkokulu
ÇANKAYA	Mesa Koru sitesi İlkokulu
KEÇİÖREN	Özel Oyun Evi Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Kırmızı Çilek Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Çağrı Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Yağmur Anaokulu Keçiören Şubesi
KEÇİÖREN	Özel Mira Anaokulu
KEÇİÖREN	Karacaoğlan İlkokulu
KEÇİÖREN	Paşalı Necati İlkokulu
KEÇİÖREN	Şehit Mehmet Altanlar İlkokulu
KEÇİÖREN	Hacı Ayşe İlik İlkokulu
KEÇİÖREN	Yalçın Eskiyanan İlkokulu
KEÇİÖREN	İhsan Selatin Aras İlkokulu
KEÇİÖREN	Dumlupınar İlkokulu
MAMAK	Habibe Mehmet Kaya Anaokulu
MAMAK	Özel İsmail Karaca Anaokulu
MAMAK	Saime Kadın İlkokulu
MAMAK	Süleyman Nazif İlkokulu
MAMAK	Şair Nedim İlkokulu
MAMAK	Ali Kuşçu İlkokulu
MAMAK	Özel Bilinç İlkokulu
SİNCAN	Özel Sultan Anne Anaokulu
SİNCAN	Sincan İlkokulu
SİNCAN	Mehmet Akif İlkokulu
SİNCAN	Burak Reis İlkokulu
SİNCAN	Yavuz Sultan Selim İlkokulu
GÖLBAŞI	Özel Burçak Anaokulu
GÖLBAŞI	Ayşe Özbağı İlkokulu
GÖLBAŞI	Özel Özgün Bilgi İlkokulu
PURSAKLAR	Özel Enderun Nesli Anaokulu
PURSAKLAR	Özel Saray Bıcırları Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Cihangir Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Batıkent Has Anaokulu
YENİMAHALLE	Orhan Cemal Fersay İlkokulu
YENİMAHALLE	Haydar Aliyev İlkokulu
YENİMAHALLE	Ayşe Tokur ilkokulu

2. Online Olarak Çalışmaya Katılmayı Kabul Eden Okullar (n=4)

İLÇE	OKUL ADI
YENİMAHALLE	Özel Batıkent Mektebim İlkokulu
ETİMESGUT	Şehit Seçkin Çil Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Nilüfer Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Minik Anaokulu

3. Araştırmacı tarafından ziyaret edildiğinde çeşitli nedenlerle kapanmış olduğu tespit edilen okullar (n=20)

İLÇE	OKUL ADI
ALTINDAĞ	Koza Anaokulu
ALTINDAĞ	24 Kasım İlkokulu
ALTINDAĞ	Nazife Hatun İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Çankaya Damla Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Çocuklar Şehri Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Derin Eser Anaokulu
ÇANKAYA	Özel Fatoş Abla İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Asfa Ferda İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Derin Eser Anaokulu
KEÇİÖREN	Özel Düşler Adası Anaokulu
KEÇİÖREN	Şehit Hakan Kabil İlkokulu
MAMAK	Şehit Cihan Yıldız İlkokulu
MAMAK	Kızılcaköy İlkokulu
MAMAK	Ortaköy İlkokulu
MAMAK	Misket İlkokulu
SİNCAN	Kazım Karabekir İlkokulu
GÖLBAŞI	Topaklı İlkokulu
PURSAKLAR	Ayyıldız İlkokulu
YENİMAHALLE	Gazi Osman Paşa İlkokulu
YENİMAHALLE	Tomurcuk Anaokulu

4. Çalışmayı Reddeden Okullar (n=10)

İLÇE	OKULUN ADI
ALTINDAĞ	Özel Yirmiüç Nisan Anaokulu
ALTINDAĞ	Telsizler İlkokulu
ÇANKAYA	Süheyla Sıtkı Alp İlkokulu
ÇANKAYA	Özel Evrensel Koleji
ÇANKAYA	Özel Bilfen Çayyolu İlkokulu
KEÇİÖREN	Mustafa Necati İlkokulu
MAMAK	Özel Mamak Reyhan Anaokulu
SİNCAN	Zümrüt Anaokulu
YENİMAHALLE	Hatice Sağlamer Anaokulu
YENİMAHALLE	Yunus Emre İlkokulu

5. COVID-19 Pandemisi nedeniyle Ulaşılamayan Okullar (n=20)

İLÇE	OKULUN ADI
KEÇİÖREN	Özel Başkent Örnek Koleji
MAMAK	Lalahan İlkokulu
YENİMAHALLE	Özel Bilgi Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Akasya Anaokulu
YENİMAHALLE	Özel Ayçin Anaokulu
YENİMAHALLE	Atakent İlkokulu
YENİMAHALLE	Şehit Yunus Emre Duran İlkokulu
YENİMAHALLE	Özel Yeni Çizgi İlkokulu
ETİMESGUT	Şehit Muhammed Yalçın Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Gülveren Anaokulu Emirler Şubesi
ETİMESGUT	Özel Duru Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Hep Çocuk Anaokulu
ETİMESGUT	Özel Elvankent Anaokulu
ETİMESGUT	Eryaman Şehit Rıfat Çelik İlkokulu
ETİMESGUT	Nasreddin Hoca İlkokulu
ETİMESGUT	Samiye Naim Eğitim Vakfı İlkokulu
ETİMESGUT	Bilge Kağan ilkokulu
ETİMESGUT	İlhan Erim İlkokulu
ETİMESGUT	Özel Asfa Ferda İlkokulu
ETİMESGUT	Özel Başkent Yıldızlar İlkokulu

ÖZGEÇMİŞ

1. Adı Soyadı :

İletişim Bilgileri

Adres: Kavacık/ Subayevleri köknar Sokak Şevkat Apartmanı No: 42/1 Keçiören/Ankara

Telefon :

Mail :

2. Doğum Tarih :

3. Unvanı : Hemşire

4. Öğrenim Durumu: Yüksek Lisans Öğrencisi

DERECE	ALAN	ÜNİVERSİTE	YIL
Ön Lisans	Yaşlı Bakımı	Kırklareli Üniversitesi	2013
Lisans	Hemşirelik Bölümü	Kırklareli üniversitesi	2016
Y. Lisans	Halk Sağlığı Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı	Ankara Üniversitesi	2017 - Halen

5. Akademik Unvanlar

6. Yönetilen Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Yüksek Lisans Tezi

Ankara İl Merkezinde Okul Öncesi Öğretmenlerin Çölyak Hastalığı Bilgi Düzeyleri ve İlişkili Etmenler

7. Yayınlar

7.1. Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler (SCI,SSCI,ArtsandHumanities)

7.2. Uluslararası diğer hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

7.3. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

7.4. Yazılan uluslararası kitaplar veya kitaplarda bölümler

7.5. Ulusal hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

FİDAN G ve ÇALIŞKAN D (2020). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Çölyak Hastalığı Yönetimi: Öğretmenin Rolü ve Sorumlulukları. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*. Cilt 4 Sayı s.901-917. 3 Ekim 2020.

7.6. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

FİDAN G., DERELİ E., YAŞAR S., SAYILAN A.A. (2016 Haziran). ‘ *Osmanlı’da Savaşlar ve Hemşire Olarak Kadının Rolü*’. II. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2016.

SAYILAN A:A., FİDAN G., DERELİ E. (2016 Haziran). ‘ *Hemşire Kuramcıları ve Kuramları*’. II. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2016.

SAYILAN A.A., DERELİ E., FİDAN G. (2016 Haziran. ‘ *Hemşirelik Biliminde Tarihsel Süreç*’. II. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2016.

SAYILAN A.A., FİDAN G. ‘ *Kırım Savaşı ve FloranceNightingale*’. II. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2016.

7.7. Diğer yayınlar

8. Projeler

9. İdari Görevler

10. Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlara Üyelikler

11. Ödüller